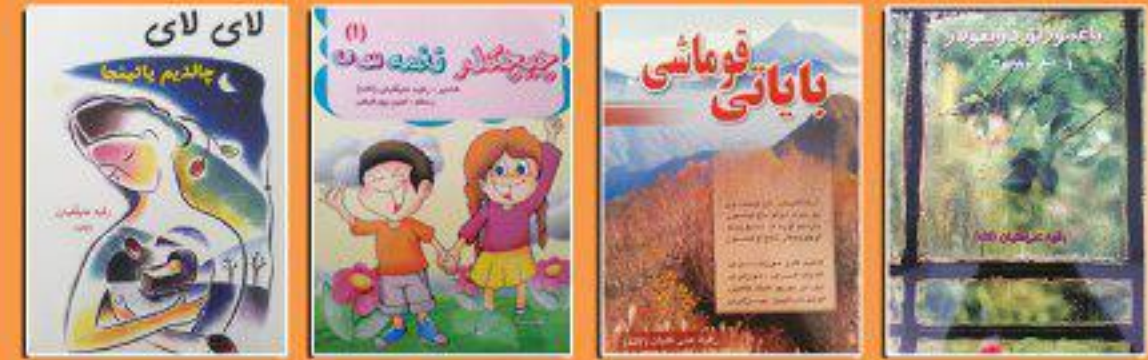

■ احمد جوادی چاربورج	■ دکتر باغبان کریمی	■ سوسن نواده رضی
■ انصار قره داغلی	■ سهیلا نظری	■ قربان مهیار
■ لعیا پاسیار	■ غلامرضا میرانی قوشابولاق	■ اولدوز طماسب پور
■ تانسو خیوولو	■ یورقون خان نعمتی	■ قدرت ابوالحسنی سهلان
■ جعفر اسلامی بارق	■ کریم ابراهیم پور	■ امیر ولی پور
■ امیر اماتی	■ پری اخته	■ ملانکه نظری
■ قاسم ترکان		
■ بدیعه پارلار		
■ شبنم توحیدی		
■ افسون سلطانی		

رقیه علیقلیان نین اثرلریندن

رقیه علیقلیان (لاله)

۱۳۳۹/۲/۲۵ تبریز شهرینده دونیا یا گؤز آچمیش. گنج چاغلاریندان شعر یازماغا مارق گؤستریپ، ائله بو زامانلاردان تبریزده یاییلان بیر چوخ درگیلر و قزئتلرده شعرلری یاییلیپ.

۱۳۷۷ - نجی ایله تبریز رادیوسونون آخشاملار برنامه سینده شهیدلر اوچون قویولان یاریشدا، اوچونجو نفر عنوانیندا برنده اولدو. او زاماندان بری تبریزین ادبی انجمن عضولریندن اولدو. نئچه ایل کئچمه میشدی کی، تبریزدن شعر ساحه سینده بیرنجی چیخیپ و تقدیر اولوندو. او زاماندان بری چالیشیب شعرلرینی کیتاب فورماسیندا چاپا یئتیردی.

۱۳۸۵ ایلینده «بایاتی قوماشی»، ۱۳۹۰ - نجی ایله «لای لای چالیم یاتینجا»، ۱۳۹۵ - نجی ایله «یاغمورلو دویغولار» و سونرا اوج جیلیدده «چیچکلر نغمه سی» یاییلدی. «بایاتی چلنگی» کیتابی دا چاپ اوزرینده دیر.

شعردن سونرا فولکلوروموزون حاققیندا مقاله لر یازمیش کی، «ایشیق» سایتیندا، «آذری» فصلنامه سینده و بیرده «آئل بیلیمی» نین ایچ بولتینینده یاییلیپ دیر. او دئییر: «یئننه نه قدر جانیمدا جان وار یازیپ، یاراتماقلا یاشایاجام».

اللہ دین آدی ایلہ

آذربایجان ائل بیلیمی
درنگی نین آلیق ایچ بولتنی
Azərbaycan Elbilimi
۱۱۶-۱۱۷ جی سای

زومار و خزل آبی (شهریور و مهرماه ۱۳۹۸)

باش یازار:
سوسن نواده رضی

اڭدیت:
احد فرهمندی، علی برازنده تورک

جیلدین اوز رسیمی:
اولدوز طهماسب پور

جلد، صفحه تنظیمی:
مهدی میمندی

elbilimi2@gmail.com

باش يازى. يئرلى بيلگى

سوسن نواده رضى ۵

مقاله

عاشيق ادبياتينا اۆتري بير باخيش

دكتور باغبان كريمى ۹

اسامى رنگها و استعاره هاى آن، در بين مردم چاربورج

احمد جوادى چاربورج ۱۹

شاهسون لرده قوشا بالابان

قربان مهيار ۲۲

توركه داولار ايله باغلى اسلام مصطفى ايله دانيشيق

اولدوز طهماسب پور ۲۵

اوليا چلبى و روستاى سهلان

قدرت ابوالحسنى سهلان ۳۲

حمام هاى قديم و نحوه استحمام و دلاكى در تبريز

امير ولى پور ۴۴

اينانچ لار / دبلر، تۇره لار

هشترودون كندلريندن اولان قره دؤو (Qarədöv) كندى نين دبلرى

سهيلا نظرى ۴۹

اصطلاحات و آيين هاى مخصوص درو كردن گندم در چهاربرج

احمد جوادى چاربورج ۵۸

چاربورج-دا «گلين تويوغو آپارماق» مراسيمى

احمد جوادى چاربورج ۶۱

آيين "گلين تويوغو آپارماق" در چهاربرج

احمد جوادى چاربورج ۶۲

اويخولو مراسيمى

غلامرضا ميرانى قوشابولاق (كهريز ميران) / يورقون خان نعمتى ۶۳

فولكلوريك خاطيره لار

خانه ي كودكى هايىم

قاسم تركان ۶۷

يئمك كولتورو

اورميه يئمكلاريندن: يئرالما كوكوسو

بديعه پارلار ۸۹

قووورما- قيله- قاوورما

بديعه پارلار / شبنم توحيدى ۹۰

توركمين صحرا يئمكلاريندان؛ «توركمين تاتار چۇرگى»

بديعه پارلار / شبنم توحيدى ۹۲

تبريز يئمكلاريندن: ريشته خطايى

بديعه پارلار / شبنم توحيدى ۹۳

راپورلار

۱۳۹۷ ايلده فولكلور چو خانيملارين سون توپلانتيسى

افسون سلطاني ۹۷

خرداد ۱۳۹۸؛ فولكلور چو خانيملارين ايکينجى توپلانتىسى

افسون سلطاني ۹۹

توركلرين ادبى خزينهسى، «دهه قورقود»، يونئسكودا ثبت اولوندو

افسون سلطاني ۱۰۱

توركمين صحرا سئلى نين تورك دنيا سينا سوندوغو هديه

سوسن نواده رضى ۱۰۳

فولكلور چو خانيملارين ۱۳۹۸ تير آيى توپلانتيسى

افسون سلطاني ۱۰۵

۱۱۷- جى ساي. خزل آيى (مهرماه) ۱۳۹۸

ناغىلار، حىكايە

انصار قرەداغلى / اولدوز طهماسب پور ۱۰۹

لعبا پاسيار / تانسو خيوولو ۱۴۴

جعفر اسلامى بارق / امير امانى ۱۵۱

سهيلا نظرى / ملانكه نظرى ۱۵۳

كريم ابراهيم پور ۱۶۱

پرى آخته ۱۶۴

شام گول پرى

تيكانچى و اوچ قىزى

باقوشون ناغىلى

امير يَمَن ناغىلى

قارا غلام ناغىلى

نۇ باشى

باش يازى

يئرلى بىلگى (دانش بومى)

سوسن نواده رضى

چئشىدىلى و چوخلوق اولان دونيادا، كولتور ميراثلارنى اؤزل ليكله ده غير مادی ميراثلارنى قوروماق، بويونموزدا اولان لاپ مېم كولتورل بورجلاردان ساييلىر. خانىملار ايسه، بو ميراثين لاپ اهميتلى گؤزئچى لرى، قوروجولارى و گلن نسيل لره داشييجيلارى كيمي تانيماقداديرلار.

دئمك اولار غير مادی كولتور ميراثلارينين بؤيوك حيصه سينين يۇتتىمى (مديرىتى) خانىملارين عهدده سينه دير؛ بير چوخ عنعنهلر، ييغوالار، گله نكسل توپلانتيلار، توپلار، دينى - آيينى تۇره لر، هنرى ايفالار، ال ايشلىرى صنايعى و... خانىملارين واسيطه سيله اداره اولونور. نوروز كيمي قديم تۇرن لر، خالى توخوما، گله نكسل يئمكلر، زومارلار، تۇره لرده پيشيرىلىپ پايلانانلار، گله نكسل قولچاق و اويونچاقلار دوزلتمك... هاميسى خانىملارين قورويوب، نسيلدن نسيله داشيديغى صنعت، هنر و باشاريلازدير.

قادينلار، آيريجا بير چوخ غيرمادی كولتورون گؤزئچىلىرى و داوامچى لارى ديرلار. لايلالار، ناغيللار، تيكيش هنرلىرى، توركه داوا و گله نكسل طب... بير چوخ آيين لر ويئرلى اويونلارين گليب گونوموزه چاتماسيندا قادينلار - بيله رك يا بيلمهدن - آكتيو و جيددى رول اويناييبلار.

بو اوزدن كولتور ميراثيميز، دولايىسيله ده زنگين مدنيتيميزى قوروماق و داها دا ده يرلنديرمك اوچون خانىملاريميزا آرتيق ده ير وئريب، دستك اولوب، اونلارلا اؤزل ايلگى لنمك لازيمدير.

غیرمادی کولتور میراثی نین اساسدا شیفاهی اولوب، شیفاهی منتقل اولماغینا گۆره، آیریجا عمومیتده اوشاقلیق دؤورانیندا اؤیره نیب، آلیندیغینا گۆره خانیملار و آنالارین اونو قوروماقدا داها گۆرکملی و داها تاثیرلی رولو وار.

آنا، کولتورل میراث حاقیندا یئرلی بیلگی لری (دانش بومی) اوشاغینا اؤیره دیر، بئله لیکله بو میراثین هم قوروماسینی هم نسیلدن نسیله داشینماسینی ساغلا ییر.

یئرلی بیلگی هر قوم-ون، یئرلی اینانجلار، ده یرلر، یؤنتملر، آراجلار و بیلگی لری ایچهرن میللی وارلیغی و سرمایه سی دیر. بو، همان بیلگی دیر کی، یوزایل لر بویونجا اونون واسیطه سیله روزولارینی چئوره لریندن الدهه ائدیبلر، گئییم لرینی حاضیرلاییلار، اؤز لرینه قالاجاق یئر دوزلدیبلر، اوشاقلارینی بؤیودوب بویا باشا چاتدی ریلار، اؤز توپولوقلارینا دوزن وئریبلر، اؤز لرینین و مال-حئیوانلارینین ساغلاملیغینی قورویوبلار...

نسیلدن نسیله، سینه به سینه داشینان بو شیفاهی بیلگی گونوموزده سرعت ایله یوخا چیخماق دایر، چونکی کئچمیشده اولان هر بیر گله نک آرادان گئدینجه اونون بؤیوک بیر قیسمی یاددان چیخیب، ذهن لردن اوچوب گئدیر.

دو نیا گلیشمه سینین آرتان احتیاج لاری و عئینی حالدا کوره سل قایناق لارین محدود اولماسی، اویغون بیر بیلگی و تکنولوژی الدهه ائتمه یی گرکلی ائدی ب. کئچن ایکی اون ایل لیگین تجروبه سی گؤستریر کی، بو اویغون بیلگی یه چاتا بیلیمک تکجه بو بیلگی نی بؤیوک لردن اؤیره شیب، ایشلتمک و اویغولاماق، ها بئله اونلاری جوانلارا اؤیرتمکله مومکوندور.

هئچ شوبهه سیز بوتون یاشلی لاریمیز، اؤزل لیکله ده یاشلی خانیملاریمیز، یئرلی بیلگی لریمیزی قورویوب گلن نسیل لره داشیماقدا چوخ مهم و بنزرسیز رول اویناییرلار.

مقاله

- صمد بهرنگی ایله بهروز دهقانی. م.ع. فرزانه
- عاشیق ادبیاتینا اؤتری بیر باخیش. دکتر باغبان کریمی
- اسامی رنگ‌ها و آستعاره‌های آن، در بین مردم چاربورج . احمد جوادى چاربورج
- شاهسون لرده قوشا بالابان. قربان مهیار
- تورکه داوالار ایله باغلی اسلام مصطفوی ایله دانیشیق. اولدوز طهماسب‌پور
- اولیا چلبی و روستای سهلان. قدرت ابوالحسنی سهلان
- حمام‌های قدیم و نحوه استحمام و دلاکی در تبریز. امیر ولی‌پور

عاشیق ادبیاتینا اؤتری بیر باخیش

دکتر باغبان کریمی

◆ اؤزت:

آذربایجان عاشیق ادبیاتی، تاریخین درینلیکлерیندن گلیر. هله بوگونه قدر اسکی عاشیقلاریمیز تانینمیش قالمیش، هله ده تاریخی قایناقلاری لازیمی قدر آراشدیرمامیشیق. عاشیقلار بوتون تورک دنیاسی نین اورتاق موتیوی اولاراق، تامام تورک ملت لری آراسیندا واردیلار. اورتا آسیادان توتوب کیچیک آسیایا قدر اوزانان تورکلر آراسیندا اوزانلار مؤوجوددورلار، آنجاق هر بیرینین باشقا آدی اولورسا دا، رسالترلی عئینی دیر. الیرینده اولان ساز دا عئینی دیر، آنجاق اولاییلیر کی، سازلاریندا بالاجا فرقلر اولسون. اما چکیجی نکته بوراسی دیر کی، حتی آرالاریندا اولان داستانلار دا عئینی دیر. کوراولو داستانلاری، اصلی و کرم داستانی و بیر سیرا باشقا داستانلار بوتون تورک خالقلاری آراسیندا مختلف واریانتلاریلا مؤوجوددورلار. بو داستانلاری شامانلار، بخشیلر، قاملار، اوزانلار و عاشیقلار اؤز شیوه لریله روایت ائدیرلر.

یازار چالیشیر بو مقاله ده فارس قایناقلاریندان عاشیق ادبیاتینا - اسکی عاشیقلاریمیزا بیر یول آچسین و سلطان محمود غزنوی نین ساراییندا اولان «آی تگین» آدلی اوزان حاققیندا معلومات وئرسین. عاشیق ادبیاتی نین تاریخی و بیر سیرا اؤنملی قونولارینا دا اؤتری بیر باخیشی اولاجاق دیر.

آچار سؤزلر: اوزان، قوپوز، عاشیق، حق عاشیقی، آی تگین

◆ اؤن سؤز

آذربایجان شفاهی ادبیاتی تائیسیر بیر زنگینلیگه مالک دیر. ادبیات سؤز هنری دیر. ادبیاتین قونوسو انسان و انسان حیاتی دیر. ادبیات خادیم لری هر زاماندا، هر دؤورده ایزلی سوردوگو ایشلر، قیلینچ و ساواش وسیله سی ایله باشا چاتمازدی. ادبیات، سؤز و کلام ایلن

يارانير. تاريخ بويو، بديعی صنعت گاهدان بير ساواش سیلاحینا چئویریلیب، گنجەنین ظلمتینی آیدین سحره چئویرمیش و انسانلار دوزگون یول گۆسترمیش، دوزگون یولو و حقیقتی تاپمادا انسانا بۇیوک یاردیمچی اولموشدور. ادبیات ایله هر مَلّتین گلیشمه یوللاری تانییر. ادبیات، هر دؤوره نین سیاسی اجتماعی حرکتلری، تاریخین آلچاق – اوجالارینی گۆسته ره رک، انسانلارین مبارزه لرینی ده گۆسترمیش دیر.

شاعیر و یازارلار ادبیات یاراداراق، خالقین دویغو، دوشونجه و اورک دؤیونتولرینی قلمه آلیب، حیاتدا باش وئرن اولایلاری آراشدیرماغا میدان آچمیشلار. ای اجتماعی حیات و اوندان اولان دوشونجه، آرمانلار و ایده لر اؤز بديعی عکسینی ادبیاتدا تاپمیش و ادبیاتین اساس قولو اولان شفاهی ادبیات، انسانلارین معنوی وارلیغینی تمثیل ائدیر.

کولتوردن سؤز دوشنده بیر مَلّتی نظرده آلیریق کی، اونون بوتون یازیلی و شفاهی ادبیاتی تانینمیش، یازیلیمیش و آراشدیریلیمیش اولسون. شوبهه یوخدور کی، آذربایجان خالقی نین درین و گنیش شفاهی ادبیاتی ایله اوزون سوره لی یازیلی ادبیاتی واردیر. آذربایجان فولکلورو بوتون دنیا یا تانینمیش و بوتون آراشدیرجیلار اونون عظمتی قارشیندا باش اگمیشلر. بو گنیش و زنگین شفاهی ادبیاتین ان گؤزل و اؤنملی بیر بؤلومو عاشیق ادبیاتی دیر. بو ادبیاتدا یوزلرجه شعر دفترلریندن علاوه، بیر چوخلو ائپیک و لیریک داستانلار، موسیقی خزینه سی ده واردیر. داستانلارین قونوسو چوخ بویالی، چوخ اولایلی اولاراق، بوگونون رومانلارینا بنزه ییر. عاشیق هاوالاری دا یوز ایللر بویو خالقیمیزین اورک دؤیونتولرینی دیله گتیرمیش، بوگون ده یاشاماقدادیر. عینی حالدا، عاشیقلارین شعر یارادیجیلیغی، شفاهی بیر پروسه ایله یوز ایللر بویو دیری قالیب، بو یاخین نئچه اون ایللرده یازیلی فورماسینا گلمیش دیر. ایندی داها ۵۰۰ - ۶۰۰ ایل بوندان اؤنجه یاشایان عاشیقلارین سؤیله دیگی شعرلر دیلدن- دیله، سینهدن- سینیه سؤیله نیب، بوگون بیزه چاتیب دیر. ایندی بونلارین چوخو یازی فورماسینا دوشموش، داها آرادان گتتمک تهلوکه سی یوخدور. بئله اولدوقدا، بوگون درین و زنگین عاشیق ادبیاتی ایله اوز - اوزه گلیریک. یازیلی ادبیاتیمیزلا برابر عاشیق ادبیاتیمیز دا زنگین بیر خزینه دیر. بو زنگینلیک، بیر چوخ مَلّت لرین یازیلی ادبیاتیندان داها زنگین ساییلیر.

عاشیق ادبیاتی و موسیقی سی گونو - گوندن گلیشمکده دیر، موسیقی و ادبیاتیمیز دا یئنی ییغیرلار آچیر، دیرچه لیر و آکادمیک آراشدیرمالار یول آچیر. عاشیق ادبیاتیندا یوز ایللرجه شعر دفترلری یارانمیش، یوزلرجه داستانلار قوشولموش، ان گؤزل موسیقی اثرلری بسته لنمیش دیر. عاشیقلاریمیز ائپیک، محبت و عرفانی داستانلاری یاراتماقلا دنیانین ان

گۈزۈل ادبى يارادىچىلىقلارينا يول آچمىشلار. بو ادبىيات دىنيا ادبى آراشدىرىچىلارنىن گۈزۈنۈ قاماشدىرىمىشىدىر. آذربايجان كلاسيك ادبىياتى دا بو شفاھى ادبىياتلا سيخ علاقه ده اولموش، اوندان يارارلانمىش دىر.

بوگون آذربايجانين بوتون يئرلرينده تۈى - دوگونلر عاشىقلارين حضورو ايله قورولور. گنت - گنده بئله مجلسلر داھا عاشىق سىز قورولمايىر. سۈيىندىرىجى بير حال دىر كى، بوگون عاشىقلار شھر توپلاريندا دا چاليب - اوخويور و گنجلر يىمىز عاشىق سنتى نىن قدرىنى بىليپ، توپلارنى عاشىق حضورو ايله قورولار. بوگون آذربايجانين تمام اوزاق - ياخين يئرلرينده عاشىق صنعتى خالق آراسيندا بير مقدس صنعت كىمى قوللانيلير. بوگون اوغلان - قىزلارين كىين نامەسىندە ھانسى عاشىق چاليب - اوخومالى اولاجاغىنىن آدى يازيلير.

عاشىقلار تاريخ بويو خالق ايچىندە حرمت قازانيب، ھمىشە مجلسلرين باشيندا اوتوروب، حرمت گۈرمۈشلر. اونلار يىن شعرلريندە خالق كۈتلەلرينىن ياشايشى، محرومىتلىرى، مظلومىتلىرى، آغير كىچىنە جكلىرى، عىنى حالدا فتح و ظفرلىرى، شادلىق لارى، تۈى - دوگونلرى ترنوم اولور. عاشىق ادبىياتىندان صىمى و دوگون بير سند خالقين كىچىنە جەگى و تاريخى اوچون بير سند تاپماق اولماز. عاشىق داستانيندا اولان قھرمان سىماسى، خالقين ان اىستكلى قھرمانلارى اولموش، اونلار يىن آرزى و آرمانلارنى گۈسترمىش دىر. بو قھرمانلار خالقين بوتون اىستكلىرىنى ايفادە اندە بىليپ. عاشىقلار دا ھمىشە خالق ايچىندە ياشامىش، خالق ايله دىز بە دىز اوتوروب، اونلارلا بيرگە نفس چكىمىش و اوركلرينىن درىنلىكلرىندىن خبردار اولموشلار. بئله ليكلە، آذربايجان خالقى نىن تاريخىنى، خالقين ياشايشى و معىشت طرزىنى، اومودلارنى، قورخولارنى ائلە بو داستانلار و شعرلردن آلق اولار. عاشىقلار اۈزلرى يارادان صنتكارلار اولموش، شعرلرىنى و داستانلارنى اۈز گۈردۈكلرى اولايلاردان و آداملاردان آلمىشلار. تاريخ بويو يوزلر جە بئله عاشىقلار و اوزانلار گلەمىش، شعر ياراتمىشلار، داستانلار سۈيىلەمىشلر و موسيقىلر چالمىشلار. بوگون بونلار يىن ھامىسى عاشىق ادبىياتىنى تشكىل ائدىر. عاشىقلار اۈز زامانى نىن تحصيل المىش انسانلارنى اولموش و ان عالى مرتبەيە قالخان انسانلار اولموشلار. او جملەدن خستە قاسىم اۈزۈ بير فقيه و دين عالمى اولاراق شعرلرى دە عرفان دنياسى نىن اۈنملى دوشۈنچەلرىنى اۈزۈندە ساخلايىر. شاھ ختايى بير سلطان اولاراق، ساواش ميدانلاريندا ساز چاليب، اوردونو روحلاندىرىدى. سازلا برابر ان گۈزۈل لىرىك و ائپىك شعرلر دە سۈيىلەيىردى.

عاشىق ادبىياتى توزون تاريخى بير وارليغا مالىك دىر. بو ادبىيات اۈزۈ اوچون چوخ زنگىن و

مراقلی دیر. آذربایجاندا فولکلور توپلاما آز - چوخ ۲۰۰ ایلیک بیر تاریخه مالیک دیر. بایاتیلار مختلف سفینه، جونگ و تذکره لرین حاشیه لرینده یازیلیمیش و بوگون چوخلو ال- یازمالار الده واردیر. ۲۰۰ ایل بوندان اؤنجه عندلیب قره جه داغی گوجلو بیر شاعیر اولدوغو حالدا، چوخلو ماهنیلار و بایاتیلار توپلاییب و نغمه لر ادبیلا بوگونه قدر بیزه چاتدیریب دیر. تجریدوللغات ادلی بیر اثر ده آخوند میرزا علی باکوبی طرفیندن ۱۲۴۶ جی ایلده یازیلیمیش و الیمیزه چاتیب دیر. آنجاق چاپ دندیکده، ایلک فولکلور کتابی ۱۳۱۴- 1896 ایلینده تهراندا یازیلیمیش دیر. [۳] «امثله ی تورکان» عباسقلی مراغه ایی طرفیندن توپلانیب و چاپ اولوب دور. ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ ایللرینده ایران آذربایجانیندا چوخلو کتابلار تورکجه یازیلدی و اونلارین آراسیندا نئچه - نئچه فولکلوریک اثرلر ده وار ایدی. صنعتکارلاریمیز دا بو ایشده اؤنچول لردن ساییلیرلار؛ مثلاً اوزئییر حاجی بیگی ایران مشروطه انقلابیندا مقاله لرله ایران انقلابینی یاردیم ائدرک، بیر چوخلو بایاتیلاری دا موسیقی یاراتماق و ماهنیلارا آهنگ قویماق اوچون توپلامیش و اونلاری موسیقی دستگاهلاری اساسیندا مرتب ائتمیش دیر. نهایت شاه دؤورونون یازارلاری صمد بهرنگی، بهروز دهقانی، محمدعلی فرزانه، سلام الله جاوید بو ایشده چالیشمیش و بیر چولو بایاتیلار، ناغیلار، تاپماجالار، و... یازمیشلار. سوترا دؤکتور صدیق، حسین فیض اللهی وحید، زهره وفایی، منظوری خامنه، محمدعلی نقابی، دؤکتور هئیت و باشقالاری بو یولدا زحمتلر چکمیشلر.

ایران عاشیق ادبیاتی حقیقنده یازان آز اولمامیش دیر. ایلک اؤنجه ایلهان باش گؤز ۱۹۶۰ ایللرینده ایرانا سفر ائدرک تبریز، اورمیه و خوی شهرلرینده اولان عاشیق قهوه خانالاریندان صحبت آچدی. او، بو مقاله سی ایله عاشیق موسیقی سینی آکادمیک فضالاردا یئرینه سالدی. ایراندان ۱۳۲۵ ایللریندن عاشیق ادبیاتی گؤز اؤنونده جانلانماغا باشلادی و عاشیق حسین جوان کیمی گؤرکملی بیر عاشیق دقتلری جلب ائتدی. ۱۳۴۰ جی ایللرده عاشیق ادبیاتی نین اینجه لهمه سی و آراشدیرماسی باشلادی. ماتریاللار توپلانندی. بو ساحه ده نمونه لر وئرلییر. رضا سید حسینی اؤز خاطیره لرینده ضیالی لارین عاشیقلار قهوه خاناسینا گل - گئت لرینی خاطیرلاییر و تبریز قهوه خاناسیندان یازیر. بو تاریخه قدر تبریز، اورمیه، اردبیل و زنگاندا بئله قهوه خانالار ایشله ییر. جعفر خوزوی اهرین چایکناریندا، خویدا قهوه خانالارین آچیق اولدوقلاریندان یازیر. آنجاق بوگون چوخ شهرلریمیزده عاشیقلار قهوه خاناسی ایشلک دیر و عاشیقلار آخشاملار اورادا توپلاشیب چالیب - اوخویورلار. توی اوچون چاغیریشلار اورادان باشلاییر. ۱۳۵۴ جی ایلده م. کریمی نین «منظومه های آذری»، ح. صدیقین «عاشیقلار» عنوانیندا کتابلاری چاپ اولور. سونرالار ایراندا ان ائشیکده

ایران عاشیق‌لاری حاقیندا گۆرکملی عالیم‌لر او جمله‌دن پروفیسور محرم قاسیم‌لی و پروفیسور علی قفقازی‌لی درین آراشدیرمالار آپاریب، کتابلار یازدیلار.

عاشیق نئچه صنعت‌ه مالیک بیر صنعتکار‌دیر: او، اوخویور، ساز چالیر و داستان سؤیله‌یر. ماهیر عاشیق‌لار شعر ده قوشور، بیر سیراسی داستان دا یارادیر و رومان یازاری کیمی یازیب - یارادیر. داها ماهیر اولاندا بسته‌کار کیمی موسیقی هاوالاری دا یارادیر. بونلارین یانیندا ایفاچیلیق مهارتی ده اولور. بئله عاشیق‌لارا «دده» آدی وئریلیر. «دده» آدلانان عاشیق، ساز و سۆزده بلکه اؤز اوستادیندان دا یوخاری مقاملارا چاتیر. خالق آراسیندا بؤیوک بیر ایشلر و مسئولیت‌لری یاخشیک‌جاسینا بویونلارینا آلیب و دوزگون یئرینه یئتیرن عاشیق‌لار دا اولموش‌دور. بونلار «حق عاشیقی» دئییلهرک تانینیلار. حق عاشیقی ائله بوگون ده واردیر؛ او جمله‌دن رحمت‌لی «عاشیق قشم جعفری» بو حق عاشیق‌لاریندان اولماسا، اونا نه دئمک اولور؟! او، ۲۵ ایل تمام شاه رژیمنی نین قارشیندا دایاندی. ظلمه باش اگمه‌دی، هئج زامان بیر قولدور خانین مجلسینه گئتمه‌دی. همیشه حق‌دن - حقیقتدن مدافعه ائتدی. دئییرلر بیر مجلسه چاغیراندا، ایلک اؤنجه اؤزو سازسیر مجلسه واراردی. مجلسده بیر ظالم، پیس آدم، اؤزگه‌نین جانیندا - مالیندا و ناموسوندا گۆزو اولان خبیث بیر آدم اولسایدی، اونو مجلسدن قوواردی. سونرا اؤزو ده ائشیک‌گه چیخب - سازی الینه آلیب، ساز ایله مجلسه گیرنده دئیردی: «ایندی منیم یوخ، بلکه سازین احترامینا آياغا قالخین!» دوغرو‌دور سازین حرمتی واجب‌دیر. تاریخده ده بئله اولمودور، دده قورقود کتابیندا اوخویوروق ایکی ایگید‌بیر - بیریله ساواشاندا بیر‌ی‌نین یانیندا ساز اولسایدی قیلینجی یئره قویاردی و ساواشا گیرمزدی؛ ساز قارشیندا باش ایردی. خالقی‌میزین سازا بسل‌دیگی حرمت تاریخ بویو بئله گۆسته‌ریلیر. حق عاشیقی دئدیگیمیز عاشیق قشمن اورگیندن آخیب دیلینه گلن سۆز بیت‌مزدی، اونون سینه‌سی گۆزل شعر بولاغی، داستان ائوی و موسیقی قایناغی ایدی. سۆزده قالما‌ییب، ان گۆزل اؤیودلر وئردی. ائل دردینی آرادان قالدیرماق اوچون بوتون جانی و مالی ایله چالیشاردی، خالق آراسیندا بیرلیک یارادیب، کینلری بیتیرردی. ائل ایچینده محبت، سئوگی یارادیب، ساواشلاری باریشا چئویریب، یاس مجلسینی توی مجلسینه دؤندرردی.

تاریخ بویو عاشیق‌لاریمیز دوزگون ایگید و صادق انسانلار اولموش، خالق ایچینده تمیزلیک، دوزلوک، یاخشیلیق، ادب - نزاکت و صداقت یایماغا چالیشمیشلار. اونلار شنلیکله برابر ائلی‌میزه باریش، قهرمانلیق و باشی اوجالیق گئیریرلر. بئنی یوللار آچیرلار، سینیرلاری پوزورلار، ائلدن - ائله، یوردان - یوردا دولانیب، ادبیاتیمیزا دایاناراق گلشیرلر.

اوزاق زامانلاردان آذربایجان کند و شهرلرینده عاشیق اولمادان بیر مجلس قورولمازدی. عاشیق، ائلین آغ ساققالی، چوخ بیلنه، مجلس دولاندیرانی ساییلیردی. شادلیق و غم گونلری اونون حضورو ایله کئچیریلردی. بوگون ده توی مجلسلرینده عاشیق یوخاری باشد اگلشیر و تویو دولاندیریر. اونون ساز- سؤزونه مارق چوخالمقادیر. کوراوغلو داستانلارینین دادی- دوزو شهرلیرین ده داماغینی شیرینلدر. اصلی- کرم محبتلری اوره کلدی، شاه صنمین گؤزل لیگی تعریفله نیر، سارانین وفالی قالماسی گنجلریمیزی ذوقا گتیریر.

اوزان بیر ایرچی^۱ دیر، الینده سازی ائلدن- ائله، کندن- کنده، شهردن- شهره، حتی اؤلکه دن- اؤلکه یه گزیب، اورگینده ائل دردی، ائل سؤزو، ائل محبتینی دولاندیریر، ائلر ایچینده سؤیله ییر، الینده کی، سازی ایله اؤز صنعتینی یاییر، خالق آراسیندا شنلیک یارادیر. مین ایللر بویو تورک ائللری آراسیندا ائلین آغ ساققالی، چوخ بیلنه، اونلارین یول گؤسته زنی، حتی مذهبی، سیاسی- اجتماعی عنعنه لرینی یئرینه یئتیرن اوزانلار اولموشلار. اونلار تکجه داستان دئمه میش، بلکه تاریخ اونلارین دیلینده داستانا چئویریلیب، ائلین قهرمانلارینی دیلدن- دیله، ائلدن- ائله، یوز ایللردن یوز ایللره داشیب و ائللرین وارلیغینی، فرهنگینی، کئچه جگینی دیری ساخلامیشلار. تاریخ اونلارین دیلی ایله یوز ایللری آرخادا قویوب و بوگون بیزه چاتیبدیر.

آذربایجان خالقی چوخ زنگین و گئنیش شفاهی ادبیاتا مالیک دیر. عاشیق ادبیاتی نین سسی تاریخن درینلیکلریندن گلیر. عاشیقین نئچه مین ایللیک بیر تاریخی واردیر. اوزانلاردان الیمیزه چاتان داش اوسته یونولموش بیر اوزان تصویری واردیر کی، میلاددان ۵۰۰۰ ایل اؤنجه قازیلیمیش و او تصویرده اولان قوپوز عئینا بیزیم بوگونکو سازیمیز، اوزانین سینه سی اوسته چالینمادادیر. دنیا خالقلاری آراسیندا سینه اوسته چالینان ساز، تکجه تورکلر ایچینده، اؤزل لیکله آذربایجان اوزانلاری اولموشلار. آنجاق ۱۳۸۹جو ایلده خودآفرین کورپوسونون یانیندا تاپیلان ساز- بوگون بو ساز تبریزده آذربایجان موزه سینده ساخلانیلیر- گامارئی واسیطه سیله دوزه لینمه تاریخی ۴۲۰۰ ایل بوندان قاباق اولدوغو اعلان اولدو. بو ساز توسیغا قابیغیندان اولراق بو اوزون سورده سالیم قالمیش دیر. بو قوپوز چوخ اؤنملی، زنگین بیر سند کیمی، آذربایجاندا عاشیقلیق تاریخینه بیر سند دیر. بو سند اوزانلارین بئش مین ایل بوندان اؤنجه بورالاردا خالقین شعر و موسیقی یارادان صنعتکاری اولدوقلارینی گؤسته ریر.

♦ آذربایجانین ایلک اوزانی – آی تگین

اوزانلاردان دانشاندا، تاریخی قایناق‌لار آراسیندا «تاریخ بیهقی» بیرنجی یئری توتور. بو کتاب غزنوی لرین حاقیندا ان گؤرکملی و معتبر بیر تاریخ‌دیر. ایلک تورک اوزانی اولان «آی تگین» حاقیندا ایلکین معلوماتی دا بو کتابدان آلیریق. بیهقی تاریخینده آی تگین آدینی سلطان محمود غزنوی نین ساراییندا اولان شاعیرلر جرگه‌سینده اوخووروق. عینی حالدا سلطان محمودون خاص ندیمی کیمی فردوسی‌نی سلطان تانیتدیران دا آی تگین اولموشدور. او ساده بیر ندیم یوخ، بلکه تاریخ روایت ائدن، شاعیرلر آراسیندا بیر اوزان و ساحر (بلکه ده شامان اولدوغو اوچون ساحر یازمیشلار) کیمی تانینیردی و حرمتله قارشیلانیردی.

بیهقی‌دن سونرا «تاریخ جهانگشای جوینی» عطا‌ملک جوینی، آی تگینی بیر ساحر کیمی ده تانیتدیریر. او یازیر:

سلطان بیر مسجده گیریر و بینانین هؤندورلوگو اونو چاشدیریر. سوروشور: «بوراسی سلطان سارایی‌می؟» - «بوخ، بورا یزدان (تانری) سارایی‌دیر»- دئدیلر. سلطان منبره چیخیب دانشیدی، منبردن ائندیکی زامان اذان (اذان) چکدیلر. اوندان داها سونرا ازان (اوزان) سسی یوکسلدی.

بورادا ایکی اذان‌دان دانشیلیر: بیر «ذ» حرفی و بیر «ز» حرفی ایله. کتابین تصحیح ائده‌نی- محمد قزوینی بو ایکی سؤزجوک حاقیندا معلوماتی اولمایارق، اذانی اسلامدا نمازین اولینده اوخونان «اذان» (اذان) بیلیر، آنجاق «ازانی» (ازان) دا شامانلاردان قالان بیر عبادت عنعنه‌سی کیمی تانیتدیریر. آما بیزجه ایکینجی (ازان) همان اوزان‌دیر یعنی عاشیق. عباس اقبال آشتیانی دا همین سهوه دچار اولور و ۱۳۱۳ جو ایله شاهنامه‌یه یازدیغی مقدمه‌نی تصحیح ائدرک بونون فرقینده اولماییر.

«بایسونقور شاهنامه‌سی» نده آی تگین‌دن آد آپاریلیر، اما «ماهک» عنوانی ایله. او، آی تگین آدینی فارسجا یا ترجمه ائدیر. آنجاق اونون حقیقده معلومات وئرمله‌گه ده چالیشیر و اونون سلطان محمود ساراییندا دورومونو آچیقلایر. بایسونقور شاهنامه‌سی نین مقدمه‌سینده امیر بهادر بایسونقور بئله یازیر: سلطان محمود، ۷ داستان سئچمیش و ۷ شاعره امر ائدیر بو داستانلاری نظمه - شعره چکسینلر. بو ۷ شاعر عبارتدیر بونلاردان: عنصری، فزخی، زینی، عسجدی، منجیک چنگزن، خرمی و تورمزی. بو زامان فردوسی توس عاملی نین طولموندن غزنه‌یه گلیب چاتمیشدی. او، آی تگین ایله بیر باغدا گؤروشور.

سلطان محمودون ۷ شاعردن ۷ داستانی ایستمه گینی ائشیدیر و سئوینیر. او، آی تگین یا ماهک دن ایسته بیر فردوسی نی سلطان سارایینا آپاریب سلطانا تائیتدیرسین. آی تگین ده بو ایشی گؤرور. سلطان، فردوسی نین شعرلرینی ائشیده رک سئوینیر. اما بیلدیگیمیز کیمی فردوسی تورکلره قارشى یانلیش سؤلر یازدیغینا گؤره سلطان محمودون غضبینه دچار اولور. بو آرادا بایسونقورون یازدیغینا اساسلاراق سلطان محمود یانیندا حرمته مالک اولان نئچه شاعیر فردوسی دن حمایت ائدی لرلر. بونلار عبارت دیر بونلاردان: آی تگین، آیاز اویماق، علی دیلمی، ابودولف کاتیب و حسین قطیب.

آی تگین حاقیندا سونراکی، قاینالاردان دانیشماق ایسترسک ادیب الممالک فراهانی دان آد چکمک لازیم دیر. اودا، آی تگینی ماهک آدلا بیر ونهایت محمد علی فروغی بیر باشا آی تگینی اونوداراق ماهک اولدوغو اوستونده دایانیر. بوگون آی تگین دن ۱۲۰ بیت شعر الده دیر. بو شعرلرین بیر سیرا تاریخی قاینالاردا یئر آچمیش دیر، او جمله دن «تاریخ فخرالدین مبارک شاه» (۵۸۵) ایلینده یازیلان بیر تاریخی قایناق دیر) آی تگین دن ایکی بیت گنیریر:

وعدہ وئرسن نچین گلمزسن

سؤز یالانی منیم بئله قویمازسن

یوزون گون و ساچین تون قارا گؤرمزسن

عشقینده قرارسیز ای محب بیلمزسن.

سلجوقلار زامانیندا اوزانلار، حکومتی ساхлаماقدا اؤنملی رول اوینامیشلار. اونلارین زامانیندا اوزانلار سارایین توی - دوگونلرینده اشتراک ائتمیشدیلر. اونلار دینی و ملی مراسیملری ایفا ائنده رک خالق ایچینده یاشاییرلار. آنجاق سلجوقلار زامانی اوزانلار ایکی بؤلومه بؤلونور: درویشلر و عاشیقلار.

درویشلر دین و مذهب تبلیغینی بویونلارینا آلاراق اماملارین مدحی، اونلارین ایگیدلیک و شجاعتلرینی داستان - شعر صورتینده خالق ایچینده یایماغا چالیشیرلار. اونلار مولودیله ر اوخویور، داستانلار سؤیله بیر و تصوفون بیر بوداغی کیمی چالیشیرلار. آذربایجان ادبیاتی تاریخینده یوزلرجه اثرلر واردیر؛ او جمله دن یوسف مداح، شیاط حمزه، عاشیق پاشا و باشقالاریندان چوخلو کتابلار واردیر. بونلار تصوف عالمی نین بؤیوک شاعیرلری تانییرلار. مثلاً یوسف مداح ۷۰۰ ایل بوندان قاباق «مقتل حسین (ع)» آدلی اثرینده کربلا حادثه سینى بیر ائپیک داستان کیمی قلمه آلیر. همان شاعیر، بوگون عاشیقلاریمیز سؤیلین «ورقا و گولشا» داستانینی دا شعره چکمیش و عاشیقلیق عنعنه سینیه وفالی قالمیش دیر. هابئله باشقا متصوف شاعیرلریمیز ده بئله اولموشدولار.

ايكىنجى بۇلوم عاشىقلاردىر. عاشىقلار يوزايللار بويى خالق ايجىندە ساز و سۆز ايله شنىلىك يارادىب، شنىلىك مراسىملرىنى ايره لى سورموشلر، بونولا بئله، مذهبىدە قىرمامىشلار. اونلارنى مولاى و رهبرى شاه مردان - على(ع) اولموش و چوخلو داستانلاريمىزدا حضرت على، عاشىقلار بوتا وئرى، قهرمانلار يول گۆستهرىر و اونلار ياردىمچى اولور.

دئدىگىمىز كىمى آذربايجان عاشىق ادبىياتى چوخ درىن بير تارىخه مالكدىر. آذربايجان كلاسىك عاشىق ادبىياتى عاشىق قوربانى، عاشىق امانى، عباس توفارقانلى، خسته قاسىم، عاشىق واله، سارى عاشىق، عاشىق علسگر و سايره ايله بزه نىب و آرديجا چاغداش عاشىقلاريمىز ميدانا گلرلر. كلاسىك عاشىقلاريمىزى هله لازىمى قدر تانىمامىشىق. لازىمدير بو ساحه ده يئنى چالاشمالار و آختاريشلار گئتسىن. بو كلاسىك عاشىقلاردان زنگاندا عاشىقلارنى دىلىندە بير نئچه عاشىقى آد آپارىلار، او جمله دن عاشىق شىرىن ۵۰۰ ايل بوندان اۇنجه، عاشىق يوسوف جمال ۳۵۰ ايل بوندان اۇنجه ياشايرمىشلار. اونلارنى اولوم و اولوم تارىخلرى ده باشقا كلاسىك عاشىقلار كىمى بللى دئىلدىر؛ تكة داستانلارى اساسىندا هانسى زامان ياشادىقلارى گومان اندىلير. بونلار باغلى اولان داستانلار بو نئچه يوزايللردە عاشىقلار آراسىندا نسىلدن - نسىله سؤيله نىلىب و بوگونه قدر دىرى قالىبدىر. اونلارنى شعرلرى ده دىلدن - ديله بيزه گليب چاتىبدىر. بو بۆلگه نىن ان قديم عاشىق داستانلارىندان بىرى «شىرىن ايله بيرچك خانىم» آدى مشهور خالق حكايه سى نىن مۇلفى عاشىق شىرىن دىر.

عاشىق شىرىن صفويه زامانى نىن عاشىقلارىندان دىر. او، چوخ ماهر ساز چالان، سۆز بىلن و دنيا گۆرموش بير عاشىق اولراق، چوخلو عاشىقلارلا دئىيشمه و يارىشماسى اولموش، اونلارى سۆزدە - سازدا باغلامىش دىر. اونون چوخلو شاگردلرى اولموش و اونلارى يئتيرمه ده، اونلاردان حمايه ائتمه دن اسىرگه مىش دىر. اونون ياشايشىنا باغلانان داستان، خرمدره - ويستان عاشىقلارى طرفىندن نىمىسمه نىمىش و اونو خرمدره عاشىقى بىلمىشلر. داستان دا بو بۆلگه نىن عاشىقلارى طرفىندن سؤىلمه ده دىر. عاشىق شىرىنى ده داستانلاردان اۆيره نىرىك. هابئله اونون رفتارلارى عاشىق واله و اونا تاي عاشىقلار كىمى تانىمادادىر. شوبه يوخدور كى، بو داستانلار عاشىقنى اولوموندن سونا و اونو تانىيان عاشىقلار طرفىندن سؤىلمىش و ايللر بويى اونون آدى و يادىنى حرمتله دىرى ساخلامىش و بوگونه قدر گليب بيزه چاتمىش دىر.

زنگاندا یوسف جمال آدلی بیر داستان دا واردیر و اورادا یوسف جمال حضرت یوسفی تمثیل ائدن بیر گنج عاشیق دیر. آنجاق بو داستان ۳۰۰ - ۴۰۰ ایل بوندان اؤنجه‌دن عاشیق‌لارین دیلینده ازیر اوخونور. بو داستان دا خرمدره عاشیق‌لارینین دیلینده موجود دور و بونا گؤره دئمک اولور یارانیشی دا سؤیله‌نیشی کیمی زنگان بؤلگه‌سینه و عاشیق‌لارینا باغلانیر.

عاشیق یوسف جمال آدیندا بیر عاشیق اولدوغو اوچون الده معلومات یوخ، اما بو داستان دیلیر ازیری اولاراق یوزایلر بویو خرمدره - ابهر محیطی عاشیق‌لاری خصوصیه سؤیله‌نیلیر. بو داستان اخلاقی و معنوی بیر داستان دیر. اوندان تمیزلیک، صداقت و دوزگونلوک تعریف اولوناراق، خیانت، الی اگرلیک پیسله‌نیر. بیر ده عایيله و ار - آرواد آراسیندا اولان تمیزلیک، وفا، اساس موضوع گؤتورولموش دور. آنجاق بونو بیلیبریک عاشیق ادبیاتینی تانیماغا هله اوزون یول قاباغیمیزدا واردیر.

◆ قایناق‌لار - مقاله‌ده ترتیب ایله گلدیگی اساسدا:

- ح. صدیق، عاشیق‌لار، تهران، ۱۳۵۵.
- میرزاعلی باکوبی، تجریدالغات، تهران، ۱۳۱۴.
- عباسعلی مراغه‌ای، امثال تورکانه، تهران، ۱۳۳۴.
- افسانه‌های آذربایجان، گردآوری صمد بهرنگی و بهروز دهقانی، تبریز، ۱۳۴۷.
- محمدعلی فرزانه، بیاتیلار، تهران، ۱۳۴۴.
- دکتر سلام‌الله جاوید، آذربایجان فولکلوروندان نمونه‌لر، تهران، ۲ جیلد، ۱۳۵۸.
- خدافرین آیللیق درگی‌سی، باهار ۱۳۹۰.
- آقایار شوکوروو، دده قورقود میتولوژی‌سی، باکی، ۱۹۹۹، س ۳۴۳۵.
- ابولفضل بیهقی، تاریخ بیهقی، تصحیح: سید نفیسی، تهران، انتشارات سنایی، تاریخ‌سبز، ج ۲، س ۸۰۲.
- عطاالملک جووینی، تاریخ جهانگشا، تصحیح: محمد قزوینی، تهران، ۱۳۳۱، س ۷۸.
- عباس اقبال آشتیانی، درباره‌ی محمد قزوینی، تصحیح مقدمه شاهنامه قدیمی، تهران، ۱۳۱۳.
- امیر بهادر بایسنقر، مقدمه شاهنامه بایسنقر، شاهنامه، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۷۰، س ۱۲.
- فخرالدین مبارک‌شاه، تاریخ مبارک‌شاه، تصحیح: ادوارد دنیسون روس، لندن، ۱۹۲۷، س ۸۱.

اسامی رنگ‌ها و استعاره‌های آن، در بین مردم چهاربرج احمد جوادی چاربورج

آغ/ ağ: سفید

آغ: در زبان ترکی به جهت جنوب نیز آغ گفته می‌شود. مانند آغ بره، آغ کند.

آغام تول/ ağamtul: مایل به سفید

آغ سوو/ ağ sov: آغ سوی / انسانی که مایل به سفید است

آغ اوویش/ ağ oviş: چیزی که سفیدی زیادی دارد.

آغ آپباق/ ağ apbaq: خیلی سفید

دوم آغ/ düm ağ: سفیدی خالص

آغارماق/ ağarmaq: سفید شدن

آغ تحلیم/ ağ təhlīm: شبیه سفید. مایل به سفید

قیرمیزی/ qırmızı: قرمز

قیرمیزی توو/ qırmızı tov: مایل به قرمز

قیپ قیرمیزی/ qıp qırmızı: قرمز پر رنگ

دوم قیرمیزی/ düm qırmızı: قرمز خالص

قیزارماق/ qızarmaq: قرمز شدن

اوزو قیرمیزی/ üzü qırmızı: کسی که خجالت نمی‌کشد.

قیرمیزی تحلیم/ qırmızı təhlīm: شبیه به قرمز

قان قیرمیزی/ qan qırmızı: قرمز خونی

ساری/ sarı: زرد

ساری شین/ sarı şin: انسانی که مو و صورتی مایل به زرد دارد؛ در چهاربرج به شخص

کاملاً زرد موی و زرد پوست «ساری» گفته می‌شود.

ساری توو/ ساری وضع/sarı tov/: مایل به زرد
 ساریم تول/sarım tul/: کمی بیشتر از مایل به زرد
 ساپ ساری/sap sarı/: خیلی زرد
 سارالماق/saralmaq/: زرد شدن
 ساری تحلیلیم/sarı təhlīm/: شبیه رنگ زرد
 قره/qərə/: سیاه
 قره: در زبان ترکی به جهت شمال و به صفت بزرگ نیز قره گفته می‌شود. مانند قره‌باغ،
 قره کوللوک.
 قره‌م تول/qərəm tul/: کمی بیشتر از مایل به سیاه.
 قره‌شین/qərə şin/: انسانی که چهره‌ای مایل به سیاه دارد.
 قره سوو/qərə sov/: مایل به سیاه.
 قَپ قره/qəp qərə/: خیلی سیاه.
 زیل قره/zil qərə/: سیاهی خالص
 دوم قره/düm qərə/: سیاهی خالص
 قره‌لمک/qərəlmək/: سیاه شدن
 قره قاباخ/qərə qabax/: اخمو
 قلبی قره/qəlbı qərə/: آدم بدبین
 قره تحلیلیم/qərə təhlīm/: شبیه رنگ سیاه
 گوو/گووی/göv/: آبی (در برخی موارد به رنگ سبز هم اطلاق می‌شود)
 گوویم تول/gövīm tul/: مایل به آبی
 گووم گوو/göm göv/: آبی خالص / سبز خالص
 گووه‌رمک/gövərmək/: آبی شدن / سبز شدن. مثلاً بوغدا گووه‌ریب (سبز شده) و قول
 قیچیم گووه‌ریب (کیود شده)
 گووی تحلیلیم/göy təhlīm/: شبیه به رنگ آبی
 گووه توو/gövə tov/: مایل به آبی
 یاشیل/yaşıl/: سبز
 یام یاشیل/yam yaşıl/: سبز خالص
 الوان یاشیل/əlvən yaşıl/: سبز پررنگ

یاشیل لاشماق /yaşıllaşmaq/: سبز شدن
 یاشیل تحلیم /yaşıl təhlīm/: شبیه رنگ سبز
 بوز /boz/: خاکستری
 بوم بوز /bom boz/: خیلی خاکستری
 بوز تحلیم /boz təhlīm/: شبیه به خاکستری
 بوزارماق /bozarmaq/: خاکستری شدن
 بوزوم تول /bozum tul/: مایل به خاکستری
 سورمه ای /sürmeyı/: سرمه ای
 بادامی /badamı/: زرد مایل به نارنجی
 پوسته ای /püsteyı/: سبز کم رنگ
 نوخودو /noxudu/: نارنجی کم رنگ
 قیزیلی /qızıllı/: قره قیرمیزی. قرمز مایل به مشکی
 کۆح یئری /köh yerı/: صورتی
 زَریشی /zərişı/: آچیق قره. مشکی کم رنگ
 زیتونو /zeytunu/: نارنجی
 دمیری /dəmırı/: خاکستری
 موشو /muşu/: طوسی
 هاوایی /havayı/: سفید مایل به آبی
 دوقی /duqı/: نارنجی پررنگ
 گوموشو /gümüşü/: آبی کم رنگ. لاجوردی
 شوویدی /şüvidı/: سبز مایل به سفید
 میسی /mısı/: مسی
 کیریم /kırım/: سفید چرک
 شَکری /şəkəri/: سفید مایل به زرد

شاهسون لرده قوشابالابان

يازان: قربان مهيار

تورکجه يه چئويرن: سوسن نواده رضی

سومسو بالابان (Sümsü Balaban) يا سومسو
دودوک، موغان شاهسونلری و سرحد
ساکینلری نین نفسلی موسیقی (موسیقی بادی)
آلتیریندن بیریدیر.

ایندی تاپماسی چتین اولان بو گؤزل موسیقی
آلتی، آراز چایی نین قیراغیندان چپر، وانا، کوز،
گورا و سورمه دام اوچون قیشلاغا گتیریلن
قامیش لاردان دوزه لینیردی. البته او زامانلار «دره

یورت» کنارلاریندا دا یاخشی قامیشلار اولاردی. ایندیه، گؤزل طبیعی قامیشلیقلارین
یئرلرینی اکین یئرلری آلیب.

معمولا «سومسو» نو قورومامیش تازا قامیشدان، «دودوک» یا «بالابان» ی قوروموش
قامیشلاردان دوزه لدردیله. دودویون اوزونلوغو تقریباً ۲۵ سانتیمتر اولادی. دودوک یا
بالابانین اوزه رینده کرمه اودوندا داغلاشمیش شیش ایله ۵ یا ۷ دانا گیرده دلیک
آچارمیشلار. دودویون اکی طرفی آچیق اولاردی. اؤیره نمه سی آسانراخ اولسون دئییه، یئنی
یئتمه لر یا دا یئنی اؤیره ن لر اوچون سومسو بالابانین دلیک لرینی ۳ یا ۴ دانا آچاردیلار.
دودویون ایچری قُطرونو نظرده آلاق، داها نازیک و تر قامیش لاردان ۷ سانتی متر
حدودوندا کسردیلر. سومسونون بو بؤلومو چالغیچی نین آغزیندا اولاردی و طبیعی بیر
دویون ایله بالابانا باغلاناردی.

سومسونون دودوک ایچینه یئرلشیلدیگی او بیر طرفی، آچیق ایدی. مهارتلی اولانلار
ایتی و چوخ اینجه پیچاق ایله سومسوده ایکی یؤنتمه تیتره یین و سیلکه لهنن زبانه ایجاد

اڻدرديلر. بعضي سومسولرده زبانهني دويونون ۳-۴ سانتي متر آشاغي سيندان، سومسونون بيرينجي دويونونه ساري آچارديلار. البته اؤنجهده زبانهنين اوستونو پيچاق ايله بير آز سورترديلر كي، زبانه اينجه لشسين دولاييسيله پوفلهينده داها ياخشي تيتره سين. بعضا ده سومسونون زبانه سيني دويونون ياخينليغي ندان آشاغيا ساري آچارديلار. سومسونو سيناديقدان و پوفله ديكدن سونرا دودويون ايچينه سوخارديلار؛ سومسو و دودويون مجموعه سينه بالابان دئيرديلر.

سومسوبالابانين گؤزل و ياتيملی سسی وار ایدی. «محمود خان نصرالهی» نين يادی عزيز، چوخ گؤزل بالابانلار دوزهلدردی. قوشابالابان دا دوزهلدردی هر دن. بئله کی، بير بويدا اولان ايکی سومسو بالابانی نازیک تتل ايله بيری- بيرينه باغلاردی. قوشابالابانين سسی آیری بير رنگده گؤزل ليگی ايله اورکلری آپاراریب، آدامين روحونو سيغاللاردی. محمود خان رحمتليک سحرلر قوشابالابان چالاراق، اوبانين جوانلاری و کيشيلرينی قاينالتيقدان قاقاق حرکتلی و چکيجی «خورخور» اويونونا چاغيراردی. بئله ليکله اوبانين جوانلاری و کيشيلری آراسيندا گؤزل و جاناسينر بير سحر گوشمه سینه (نرمش صبحگاهی) سبب اولاردی. يا اولسون او گونلر، کئچميشده قالان او گؤزل گونلر. دوه اوتاران کئچل اوغلونون ننه سی نين قوولوغوندا بئله بير مال واردیرسا، گتيرسين!

◆ قوشابالابانين شکلی و ياپیسی

موغان شاهسونلری و سرحد ساکینلری نين نفسلی موسیقی (موسیقی بادی) آلتلريندن اولان سومسوبالابانين شکلينی و ياپیسینی - اليميزدن گلن قدر- يئرلی و محلی موسیقی سئونلر و فولکلورچولارين اختياريندا قويدوق. بلکه بير گون موسیقی سئونلر بو نفس سازینی يئنيدن جانلاندیرديلار.

- ۱- بيرينجي بالابان
- ۲- قووشاق (اتصال نوقطاسی)
- ۳- قوشابالابانين دليکلری
- ۴- قووشاق (اتصال نقطه سی)
- ۵- بيرينجي سومسو
- ۶- بيرينجي سومسونون زبانه سی (نشانه سی)
- ۷- سومسو-نون دويمه لی اولان باغلی بؤلومو
- ۸- ايکينجي سومسونون زبانه سی

۹- ايکينجی سومسو

۱۰- سومسونون بالابانا قووشاق نوقطاسی (اتصال نوقطاسی)

۱۱- ايکينجی بالابان

◆ آچيقلامالار

خلاصه اولاراق متنده گندن بعضی اصطلاحلارین آچيقلاماسی:
حيوانلار شاهسون قيشلاغيندا، قيش فصلينده، اۆزل يئرلرده ساخلانيرميشلار کی،
قيشين شاختاسيندان، يئلدن - قاسيرغادا، و بيرتيجی حيوانلارين سالدیريسيندان آماندا
قالسينلار.

گورا: گورادا يئنئ دغولان قوزولارين ساخلانديغی يئره دئيبليردی. گورا دوزه لتمک
اوچون يئری ۱ ياد ۱/۵ متر گيرده شکیلده قازارميشلار. ايجيني قاميش ايله هؤررميشلر.
قاميشين اوست قيسمتيني يئرده ۱ متر اوجاليق، ياريم کوره شکیلينده آيرميشلر و بورغو
ايله بير- بيرينه باغلارميشلار. آيدیکلری قاميشلارين اوستونو جهين (جگن) ايله
اؤرترميشلر. جهينين اوستونو پئين و اوت- علف ايله باسدیراردیلار. گورانين بالاجا گيرده
قايیسی اولاردی.

کوز (koz)، بير آز بؤيؤموش، نچه آيلىق اولموش قوزولارين ساخلانديغی يئر ايدی.

وانا (vana)، قويونلارين ساخلانديغی يئر.

دوله لرين ساخلانديغی يئر، قَهَل (qəhəl)

قَهَل دوزلتمکدن اؤتور يئرين ۱/۵ مئتر گيرده قازارميشلار، ۱/۵ متر ده قَهَل-ين
اوزه رينه پالچيقدان- سوواقدان ووار تیکرميشلر. قَهَل لرين اوستو آچيق اولاردی. معمولا
گئيبکلی (گیکلو) تيره لرینده اينکلی، آتلاری و ائششکلری کؤهولده ساخلاردیلار.

البته کؤهولدن قويون ساخلاماچ اوچون ده استفاده اولونارميش.

تؤوله دن ايسه، اينکلری و بيزوولاری ساخلاماغا استفاده اولوناردی. کانکانلار کؤهور
دوزه لتمک اوچون يئری اوزو آشاغا قازاردیلار. يئرين ۴-۵ متر آلتيندا اينکلر، آت -
ائششکلره آخیر اودالاری تيکريدیلر. کؤهول لر قيشدا ايستی، یای- يازدا سرين اولاردی. نه
يازبىق کی «کشت و صنعتچیلر» شاهسونلرين بوتون بو اثرلرينی آرادان آپاردیلار. من
گؤردويوم تيره لرده، آرتيق قَهَل دن، کؤهولدن، گورادان... هئچ بير ايز قالمير.

تورکه دوالار ایله باغلی اسلام مصطفوی ایله دانیشیق دانیشق آپاران: اولدوز طهماسب پور

اسلام مصطفوی ۱۳۶۳ - جی ایل، اردبیل شهرینده آنادان اولوب. تهران دا یاشیر. توریزم پلانلما (برنامه ریزی توریزم) رشته سینده تهرانین آزاد اسلامی بیلیم یوردوندا یوکسک لیسانس آلیب. ۱۳۸۰- جی ایلیندن آذربایجان گله نکسل طب (طب سنتی) یا همان تورکه داوا ساحه سینده آراشدیرما و چالیشمایا باشلاییب، شیفالی بیتگی لری توپلاییب، بو ساحه ده ۵ جلد کتاب یازیب، یایملایب.

- لطفا اؤزونوزو تانیدیب، یازدیغیز کیتابلار، مقاله لر، قازاندیغیز برتر مقالرینیز ایله باغلی معلومات و بیلگی وئرن.

- اسلام مصطفوی یم، ۱۳۶۳- جی ایلینده اردبیل شهرینده آنادان اولموشام. تهرانین آزاد اسلامی بیلیم یوردوندا برنامه ریزی توریزم رشته سینده یوکسک تحصیلات آلمیشام. ۱۳۸۰- دان آذربایجانین شیفالی بیتگی لیرینی توپلاییرام، بش جلد کتاب یازمیشام:

۱- "گیاهان دارویی به انضمام طب سنتی آذربایجان" (شیفالی بیتگی لر و آذربایجان دا

گله نکسل طب) بیرینجی و ایکینجی جیلد، جهاد دانشگاهی یاییم ائوی

۲- "خواص درمانی عرقیات، دمنوش ها، آب میوه ها و شربت های گیاهی" (عرقلرین، دلمه له لی لرین، میوه سولاری و بیتکیسل شربت لرین شیفالی خاصیتلری) یاس بهشت یاییم ائوی

۳- "گردشگری سلامت راهکار توسعه اقتصادی استان های شمال غرب ایران" (ساغلیق

توریزمی، ایرانین قوزئی باتی اوستانلارینین اقتصادی گلیشمه یولو" جهاد دانشگاهی یاییم ائوی، دئمه‌لی‌یم بو کیتاب ایراندا ساغلیق توریزم ساحه‌سینده یازیلان ایلک کیتاب لاردان دیر.

۴- "نیشابور سفرنامه‌سی"؛ بو کیتاب ایروان دان قوولموش، خراسان دا یاشایان تورک‌لرین یاشامی قونوسوندا یازیلیب.

آیریجا ۴ جیلد کیتاییم دا چاپ آلتیندادیر کی، اینشاله تئزلیکله چاپ اولاجاق. آذربایجان شیفالی بیتکی لرین ایلک دایره المعارفینی یاخین گله‌جکده آلاهیین لطفی ایله یایملا یا جاغام.

آذربایجانین گله‌نکسل (سنتی) طب سیستمی قونوسوندا، ملی و بین المللی کنفرانس لاردا، ۱۲ چاپ اولونموش مقاله‌م وار، بونلارین ایچینده ایکی مقاله "همایش بین المللی گردشگری سلامت تبریز" ۲۰۱۱- جی ایل ان اوستون مقاله سئچیلیب. ایکی ثبت اولونموش اختراع واریم دیر، بیر "زنجیر چرخ آسان بست با قابلیت تغییر اندازه" ۱۳۸۴- ده اختراع نمونه بسیجی برتر چیخیب. ۱۳۹۲- جی ایلینده شیفالی بیتکی لر ساحه‌سینده کارآفرین نمونه کشور چیخیشام.

- تورکه داوا نه‌دیر و هانسی درمانلارا دئییلیر؟

-بو بیر گئنیش مبحث‌دیر، تورکه داوا تئریم و اصطلاحی بیر طبی سیستمین آدی‌دیر، بو تئریم و اصطلاحی یاغینلاشدیرماق اوچون بیز ده بو آد ایله اونو تانیتمدیرمیشیق. آذربایجان جمهوروسوندا تورکه چاره و ایران آذربایجانیندا چوخراق تورکه داوا دئییلیر. دئمک بو بیر ملتین وارلیغی دیر. بو طبی سیستم کولتورل باخیمدان اسکی میللتلر کی زنگین تاریخه و وارلیغا صاحب دیرلر اونلاردا گؤرونور. هر قوم و میللتین اؤزونه بیر اؤزل کولتورو، پالتاری و دیلی وار، بیر اصیل قومون دا اؤزونه بیر طبی سیستمی وار. جمهوری آذربایجاندا، ایلر بویو کمونیسم سیستمین حاکمیتینه گؤره بو طبی سیستم یادلاردان چیخیب و آرادان گئدیب. ایران آذربایجانیندا و خراسان و خلج تورک‌لرینده ایندی ده وار و یاخشی قورونوب، قوللانیلیب‌دیر. بو درمانی سیستم‌ده بیر تعداد روحانی افراد وار "چؤچولر"، "تیکه‌چی‌لر"، "بت‌چی‌لر"، "قاروچولار" و "اوتاجی‌لار" آدلانیرلار. دئمک بو آدلار جغرافیا باخیمیندان دیشیلیر. اردبیل ده "چوپچی" دئییلن حکیملره، همدان، زنجان، خراسان و خلج‌لر آراسیندا، "قاروچچی" دئییلیر. بونلار بیر سیرا گله‌نکسل (سنتی) طب حکیم‌لری‌دیرلر کی، دونیادا تکجه ایران آذربایجانیندا و هیندوستان‌دا واردیلار و درمان ائدن‌دیرلر. دئمک بو بیر تائیسیز وارلیق‌دیر و بو وارلیغی گرک دونیا یا تانیتمدیراق.

فیلیپین ۲۰۰۵- جی ایلده بیر نوع ماساژ فیلیپینی معرفی ائله‌ییلر کی، مدرن طبین یانیندا ایشله‌نیر و توریزم صنعت‌لرینه چوخ یاردیمی اولوبدور. حالبوکی، تورکه داوا قارشیسیندا ضعیف سیستم سایلیر، آنجاق اونو تانیندیریب، اوندان قازانیب، فایدالانیلار. تورکه داوا سیستمینده "قاروچی" یا "چوپچولر" واردیلار، بونلار بوغازدا بیر شئی ایلیشسه (گیر ائله‌سه) چیخاردارلار، "تیکه‌چی‌لر" سیستم گوارش و تنفس ایله ایشلری وار مری (قیزیل بارساغ) و معدده (قورساق) دا ناراحت‌چیلیق اولاندا بیر خاص ماساژ ایله کی، اونا "سیغار" دییرلر خسته‌لییی درمان ائدرلر. اصلینده آذربایجانین بیر اؤزل و سنتی ماساژی وار «سیغار» آدلی، بو ماساژی یاپانلار دا "سیغارچی" دییرلر.

"بِت‌چی‌لر" سوموک‌لرین اتصال نوقطه‌لر (اویناق‌لار) ایله ایشلری وار، "سینیخچی‌لار" و "چیخیخچی‌لار" وار کی، بونلار دا سوموک‌لره درمان ایش‌لری یاپارلار. اؤزل داوا‌لاردان و بیتگی‌لردن استفاده ائدرلر. مثل اوچون بال و بویاق اوتو (روناس)، حیوانلارین بدنین اعضا‌لاریندان مثلا قان، دَری یا یومورتا و...، معدنی مواد‌لار (مینرال‌لار) مثلا کول یا قوروم کی، توستودن عمله‌گیر و کربون‌دان استفاده اولار، بؤیوک بؤلومو ده شیفالی بیتگی‌لردیر کی، ایران بو ساحه‌ده تاییسز بیر وارلیغا مالیک‌دیر. بعضن اولور کی، بعضی بیتکیلر خاص بیر بؤلگه‌نین دیر، مثلا چیلله‌داغی بیتگیسی کی آذربایجانا اؤزل‌دیر، آدین دییشمک ایله اونو یئنی آدلا (سنبل بیابانی) تانیندیریلر و بیر وارداتی فرهنگ اولاراق اوندان فایدالانیلار. ۵۰۰۰ ایل اونجه‌یه قدر هر قبیله یا خالق اؤزونه بیر "اوتاجی" سی اولاردی. "اوتاجی" لار شیفالی بیتگی‌لری تانیاردیلار و اونلارین بیرلشدیرمه‌ییندن چئشیدلی خسته‌لیک‌لره درمان دوزلدردیلر.

نهایتده تورکه داوا دئمک بیر قاپساملی طبی سیستم دیر کی، اینسانین ساغلام قالماسینا یاردیم ائدیر.

- تورکه داوانین قدمتی و تاریخی هانسی زمانلار قایدیر؟

- انسان اوغلو ایلك آددیمین توپراق اوزونه آتاندان، بیتکیلری، حیوانلاری، توپراغی و معدنی ماده‌لری تنست ائله‌مه‌یه باشلایب و اونلاردان اؤزونه خئیرلی اولانلاری آیریپ و یئمک یا دا درمان اوچون استفاده ائدیپ. تورکه داوا اسکیلیبی همان ایلك آددیم‌لارا قایدیر. بو بیر قدیم وارلیق دیر کی، بؤیوک میللت‌لرده وار، مثلا هندوستان کیمین یاریم آدا کی، اطرافی دنیز ایله چئوریلپ یا چین اؤلکه‌سی چیخماز یئر. گله‌نکسل طب سیستم‌لری گر چک میللت‌لرین گر چک وارلیغی سایلیر. بونون دا کئچمیشی قایدیر ایلك انسان‌لار. تاسوفله گون به گون ده آرادان گئتمک ده دیر.

- تورکە داوانین ریشە و کۆکۈ ھاردان گلیر؟

- دئمک اولار کۆتۈبۈ خالقین دونیا گۆرۈششۈندن یارانیر. ایلگەر قبیلهلر، تورکلردن آیریلدیلا کۆچری اولدوقلاری اوچون، چتین شرایطده یاشاییردیلا. اگر بو احتمال لا باخیب و بو صفحنی گۆزوموزون اؤنۈنه سیریسک، بیر انسانلار گۆرۈز، همیشە آت اوستۈنده دیرلر، ییخیلیرلار، قوللاری چیخیر، آیقلاری سینیر، آت اوستۈنده یئمک یییرلر، بوغازلاریندا قالیر، صعب العبور یئرلرده ساکین دیرلر، اللری حکیم و درماندان اوزاق دیر. ایندی ده باخسانیز او کندلرده بو سیستم قالیب کی، شەرلردن فاصیلهلری چوخدور و بو سیستم هله ده اولاردا اؤزون ساخلایب و مدرن طبابت سیستمی ایله یاناشی قاباغا گئدیر.

تورکە داوا سیستمینده بیر افراد واردیرلر کی، "الیگی چالان" دیرلر. اولار دئمک مادی دونیا و ارواح دونیاسی نین رابیطلری دیرلر. بونلار همان شامانیزم سیستمی نین قالارغی لاری دیر کی، اسلامدان سونرا ایندی ده اثرلری قالیب. الیگ بیر جئیرانا بنزر موجوددور، دئمک اولار مارالین خیرداسی، چوخ گۆزل بیر حیوان دیر. اورماندا، مئشەلیک لرده، کۆلگە یئرده یاشایار. بونون بوینوزلاری تورک قوملارین آراسیندا حیات و یاشام آغاجی نین سیمگەسی دیر. "الیگی چالان" لار بونون بوینوزون اییبه باغلایاردیلار و ارواح ایله ارتباط تاپاردیلار. سونرالار الیگ بوینوزون یئرینی تخنه قاشیق توتدو. دۆرد برکت، ات، دوز، دویو و سو قویاردیلار، اۆنلرین آدینی تکرار ائدریلر، الیگین بوینوزو بیر یئرده دایاناردی، دیریدیلر سنی فیلان اۆلو توتوب و فیلان یئمەیی پیشیریپ، نذر ائده جکسن. پس بو سیستمین بیر کۆکۈ ده شامانیزمه قاییدیر.

چالیشیرام بو سیستمی اۆز گوجوم قدر دونیا یا تانیتدیرام، بو اۆزللیک و سینیف لاندیرما دونیانین هئچ طبی سیستمینده یوخدور. مثلاً هندوستاندا بیر سنتی طبیب چوخلو خستەلیکلری معالجه ائدیر اما بیزیم سیستم ده سینیف لاندیرما و تخصصی بۆلۈملری وار. جیسمی خستەلیکلری ایضاح لاری کئچمیش بحتلرده گلدى، روح خستەلیکلری ده الیگی چالانلار درمان ائدریلر.

- ایران، شمال غرب بۆلگە سینین ساغلاملیق توریزمی ایله باغلی اهمیتی نەدیر؟

ایرانین شمال غرب بۆلگە سینە دقت ائدرسک متوجه اولاجاقسیز کی، تبریز شمال- جنوب و شرق- غرب کوریدورونون مرکز نقطه سینده یئرلشیپ. عراق، آذربایجان، ارمنستان و حتی سوریه دن او آداملار کی یئنی طیب سیستمینه احتیاجلاری وار بو شهره گلیب و درمانی خدماتلاردان فایدالانیلار. بو مرکزیت تاریخ بویو تبریزده واریمیش. تکنولوژی گلیشمەسی و مدرنیت هر زمان تبریزدن اسمەیه باشلایب. بۆیوک بیلگین اینسانلار بو

خیطه‌دن قالخیب و ایرانا خدمت ائدیبلر. تبریز جغرافیایی باخیمدان سوق الجیشی بیر بؤلگه‌ده یئرلشیب و بو بیر بؤیوک اوستونلوک‌دور.

آیریجا، کنچمیش لرده حکما بیر مبحث مطرح ائدیبلر کی، اونون آدی اقالیم سبعة‌دیر. یئرین هر یاریم‌کوره‌سینی ۱۳ درجه فاصله ایله استوا خطیندن قطبلارا قدر ۷ بؤلومه بؤلبلر. ایلک اقلیم استوا خطیندن ۱۳ درجه اوسته گئدیر، بو اقلیمده ایسدی و نم چوخ یوخاری دیر و اینسانین یاشاییشینا اویغون دئییل. یئددینجی اقلیم قطب‌دور کی، چوخ سویوق و قورو دور. بو بؤلمه‌لرین اورتاسیندا ۴- نجو اقلیم ان ایلیملی و معتدل بیر اقلیم‌دیر. بو اقلیمده یاشایان اینسان لار ذهنی، جسمی و روحی آچیدان گوجلودورلر. دؤرد فصل بو اقلیمده کامل و منظم‌دیر. تبریز، اردبیل، مراغا، نخجوان و مرو، کنچمیش زمانین اؤنملی اولان و مهم شهرلریندن دیرلر کی، بو اقلیمده یئرلشیبلر.

سونرالار آیری بیلیم آداملاری بو بؤلمه و سینیف‌لاندیرمانی اسلام دونیاسینین حکیم‌لریندن آلیبلار. "فردریک راتزل" آدیندا بیر آلمانلی فیلسوف "جبر جغرافیایی" تئوریه‌سینی بو اساسدا وئریب. او بو سینیف‌لاندیرمادان بئله نتیجه آلیب کی، آلمان میلیتی چون معتدل بیر اقلیمده یاشاییرلار بس سئچیلیمیش بیر میلیت‌دیرلر. سونرالار بو نظریه حزب نازی‌نین دوکترینینه دؤندو.

- مزاج‌لار تورکه داوادا نه اساسدا بولونور؟

- مزاج بیلیمی (مزاج شناسی) چوخ گنجیش و بؤیوک بیر مبحث‌دیر. گله‌نکسل طیب اوزمان‌لارینین دانیشیق‌لاریندان الیمیزده اولان مشاهدeler، مصاحبه‌لر، فیلم‌لره اساسن، آذربایجانین گله‌نکسل طب سیستمی یعنی تورکه داوادا، اینسان‌لارین مزاجی دورد جالینوسی اصل (یؤندم)، یعنی سو، اوت، توپراق و هاوا اوستونده منطبق‌دیر. البته تورکه داوا سیستمینده انسان‌لارین مزاجینا آزاراق دقت اولونور و عمدتا یئمکلر و خسته‌لیکلره آیریجا طبایع و مزاج‌لار نظرده آلینیب‌دیر. یئمکلرین طبیعتین ایستی و سویوق ایله آیریبلار. اصل طبیعت خسته‌لیکلرده، ایستی و سویوق یئلره بؤلونوب. آذربایجانین مزاج‌شناسی سیستمی‌نین درمان‌لاری، خسته‌لیکلرین طبیعتی اساسیندادیر. ایستی یئل عمدتا اینسانین بدنی‌نین ایچیندن، ایستی فصل‌لرین اثرینده، یئمکلرین و بدنین ضعف و قوت نقطه‌لریندن قایناق‌لانیر. بو خسته‌لیکلرین درمانیندا اونون متضادیندان استفاده اولونور. سویوق یئلر او عواملردن دیر کی ائشیکدن بدنه گیریر؛ مثلا ضربه‌لر، سویوق، رطوبت، مختلف میکروب‌لار. عمومی باخیشدان انسانین بدنین بیر قویوق نظرده آلاریق، بو قویوغون ایچری و ائشییی آغری و خسته‌لیکلره دولوب، بیز چالیشیریق بو قویوغو تعادل

ده ساغلام ساخلاياق.

توركو ديلينده بير قارغيش وار دييرلر: "قيچيوا قيزيل يئل گلسين"، يعنى چوخ چتين بير خسته لييه دوشه سن. ايندى يئنى بيلمده اونا بيمارى پافيلي دييرلر. قيچلاردا التهاب و قاشينما اولار. قيزيل يئل، ايستى يئل لر ين لاپ شدت ليسى دير كى، بدن ين ايچريسندن قاناقلانير. بو سينيفلانديرمالارا كامپيوتري برنامە يازماق اولار كى، خسته ليك لرى ايكي بؤلومه آييرير. مثلا درى خسته ليك لرى نين چوخو، قاشينمالار، آلرژى لر، ساريليق، قيزيلجا و... بونلار ايستى يئل لر ين اثرينده يارانير. آغريلار، عضلانى سانجى لار، بؤيرك خسته ليك لرى و بعضى درى تخريبي ناخوشچيلىق لار مثلا جذام، ميكروب لار يا قارچ لار اثرينده، بونلار دا سويوخ يئل لر ين اثرينده وجودا گليزلر.

بوعلى سينا اسلام دونياسى نين ان آدليم حكيمى، بير توركو شعر بويورولار، بو شعر بير خطى نسخه ده كى، اونون آدى "فهرست المخطوطات التركى منسوب لى طب الحكمه" دير، ۱۹۲ و ۱۹۳ - اؤنجو صفحه لر ينده دير. ابن سينا بو شعرده بويورولار:

دوشنبه، شنبه گونو گئتمه شرقه	نه يكشنبه نه جمعه گونو غربه
سه شنبه، چهارشنبه گونو دينهار	شماله گئتمه اى صادق شيرين يار
جنوبه گلمه پنجشنبه دير نيت	كليد وئريب بوعلى بؤيله وضعت

بو شعر ده بير رمز نكته لر واردى كى، ايلك اولارق من بو شعرين رمزىنى اچميشام. دئديك اسلامى طب حكيم لرى هر ياريم كوره نى يئددى بؤلومه بؤلولبلر. ايلك بؤلوم استوا منطقه سى دير كى چوخ ايستى و رطوبتلى دير. بو بؤلگه، او زامان ين امپراطورى اسلامى جغرافياسى نين گؤنئى حساب اولور. يئدينجى اقليم قطبلار دير كى چوخ سويوق و قورودور. شرق (دوغو) طرفى گونون چيخما و دوغولماسى اوچون ايستى و قورو نظرده آلبيلار. غرب (باتى) طرفى ده گونون باتماسى اوچون سويوق و قورودور. دوشنبه و شنبه گونلرين ايستى و قورو طبعى وار و اونا گؤره صفرازا دير و ايستى و قورو طبعى اينسان دا عارض ائلر. جمعه لر و يكشنبه لر سويوق و قورو طبعى وار و سودازا دير، اودور كى اينسان بو گونلرده داريخما و قايقيا (غصه) دوچار اولور. سه شنبه و چهارشنبه لر بلغم توره دن نظرده آليتيب، بو گونلرين سويوق و مرطوب طبعى وار. پنجشنبه گونو آدمالارى كى دموى مزاج ديلر جنوب (گؤنئى) طرفينه كى ايستى و مرطوب طبعى واردى گرگ گئتمسينلر. اصلينده توركه داوا مزاج بيلمى نين ايلك مبحثين حضرت ابن سينا بو شعرين ايچينده يئرلشديريپ.

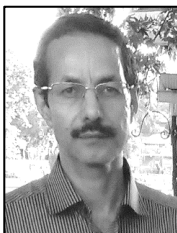
- تورکە داوانین ھندوستانین ستنی طبی ایله ارتباط و ایلگیزی ندر؟

بو مبحث قاییدیر تورک طایفهلرین ھندوستاندا حضورلارینا کی، عمدتا تیموری لر و کوره کنلر (گورکانی) ایدیلر. تیموری لردن سونرا کوره کنلر ھندوستاندا حکومتلر چاتیر. تیموریلر دؤنمینده تورکە داوا سیستمی اوردا اؤز یئرینی تاپیر، ھندوستانین ستنی طبی سیستملر ایله بیرلشیر و یئنی بیر سیستمه چئوریلیر، بو یئنی سیستمه "یونان طبی" یا "عرب" آدی دئییلیر. بو سیستم پاکستانین جنوب شرقی و ھندونستانین غربینده گلشیر. یعنی تورکلرین حکومت ائله دیکلری یئرلر. ھندوستان انگلیسین مستعمره سی اولاندان سونرا انگلیسلی لر بو طبی سیستمی یاساق ائیلرلر. سونرالار ھندوستان ایستقلال تاپاندان سونرا آقای گاندین قیزی بیر موسسه، "جامیا ھمدرد" آدیندا تاسیس ائیلر و ھمان طب ستنی یونانی کی مسلمانلارا و تورکلرلر عاید ایدی اوردا کؤتکلنیر و رشد ائدیر. بو بیلگی ایندی ھندوستان و پاکستانین بیلیم یوردلاریندا و بو موسسه ده تدریس اولونور، گونجل لشیب و مدرن بیلیم لرلرلر قارشیب. توریستلر درمان اوچون اورا گئدیلرلر، بعضی خسته لیکلر کی مدرن طب اونلارلر چاره تاپا بیلیمیر مثلا آلابولا یا برص vitiligo علمی آدیلا اوردا درمان اولونور. بئله لیکلر بؤیوک عایدات اولکلرینه قازاندیریلرلر. ایندی بو درمانی سیستم ھندوستانین کولتورونون بیر بؤلومو و پارچاسی اولوبدور و اوندان ساغلیق توریزم سنکٹورونده ایش یاراتما اوچون فایدالانیلرلر.

- سون سؤالیمیز اولاراق لوطفن بویورون چاغداش مدرن طبده تورکە داوانین یئری ھارادیر و دورومو نهدیر؟

- تورکە داوانین مدرن طبده اؤزل و خاص بیر یئری یوخدور. ایندی ده دک اوستونده ایش و چالیشما گؤرونمه ییب حتی اوندان سؤ-استفاده اولونوب؛ آدلاری چئویریلر و آیری کولتورلر اؤز آدلاریندا اوندان فایدالانیلرلر. گرک چالیشاق تورکە داوا اؤز یئرینی تاپسین. تورکە داوا بلکه یئنی طیب ایله اویوشمایا، آما اؤزونه گؤره بیر خاص سیستم دیر، روحی و جسمی بؤلوملرلر بؤلونور. کئچمیش سطیرلرلرلر ایضاحی گلدی. جسمی درمانلاردا حتی مدرن طب ایله بعضن رقابت الیر. بیر کنفرانس دا تهران نین داروسازی فاکولته سی رئیس، دکتر ایمانی ایله چوپچولر حاقدا دانیشدیم، دئدی کی بیر اوشاغین بوغازیندا دمیر پول (سکه) قالمیشدی و قرار ایدی جراحی اولونسون کی عبدال آباد منطقه سینده بیر آذربایجانلی خانیم بیر خاص یؤنتمه اونو چیخارتدی. سونوندا دئمه لی یم گرک بو وارلیغیمیزین دهرینس بیلیم، اونو گؤجوموز قدر دونیایا تانیتدیراق.

- سیزدن چوخ تشکور الیرم، اینشاله اوغورلاریز گونو گوندن بول اولسون.

اولیا چلبی و روستای سهلان

قدرت ابوالحسنی سهلان

(۱) مقدمه

اولیا چلبی، جهانگرد معروف اهل عثمانی بود که در قرن ۱۱ هجری قمری (۱۷ میلادی) زندگی می‌کرد. طبق ویکی پدیای فارسی، او چهل سال در خاک امپراتوری عثمانی و سرزمین‌های همجوار به سفر پرداخته، مشاهداتش را در سفرنامه‌ای به نام سیاحت‌نامه اولیا چلبی نوشته است. این سیاحت‌نامه در ۱۰ جلد به رشته تحریر درآمده است. همچنین اثر ارزشمند سیاحت‌نامه چلبی سال ۲۰۱۳ میلادی در حوزه گردشگری جزو فهرست میراث معنوی سازمان یونسکو هم به ثبت رسیده است.

بخشی از سیاحت‌نامه اولیا چلبی، اختصاص به تبریز و اطراف آن بوده، مربوط به سال ۱۰۵۰ هجری قمری (دوره صفوی و زمان سلطنت شاه صفی) است. چلبی برای سفر به تبریز از شهر مرند حرکت کرده، قبل از سهلان در روستایی بنام کهریز (Kehrîz) می‌ماند و پس از طی هفت ساعت حرکت به سمت قبله (جنوب) به روستای سهلان می‌رسد. نگارنده تا آنجایی که پرس و جو کرده، روستایی به نام کهریز بین مرند و سهلان نیافته است. در هر حال، اولیا چلبی به روستای سهلان رسیده، قبل از عزیمت به تبریز در آنجا منزل می‌گزیند. چلبی در سیاحت‌نامه مشاهدات خود از روستای سهلان را بصورت مختصر زیر آورده است. متن ترکی عثمانی با الفبای لاتین نوشته چلبی:

Menzil-i kend-i Sehlân: Tebrîz hânı hâssıdır. Bir düz sahrâda bin hâneli ve bâğ u bâğçeli ve yedi câmi'li ve hân [u] hammâmli ve müfid [u] muhtasar

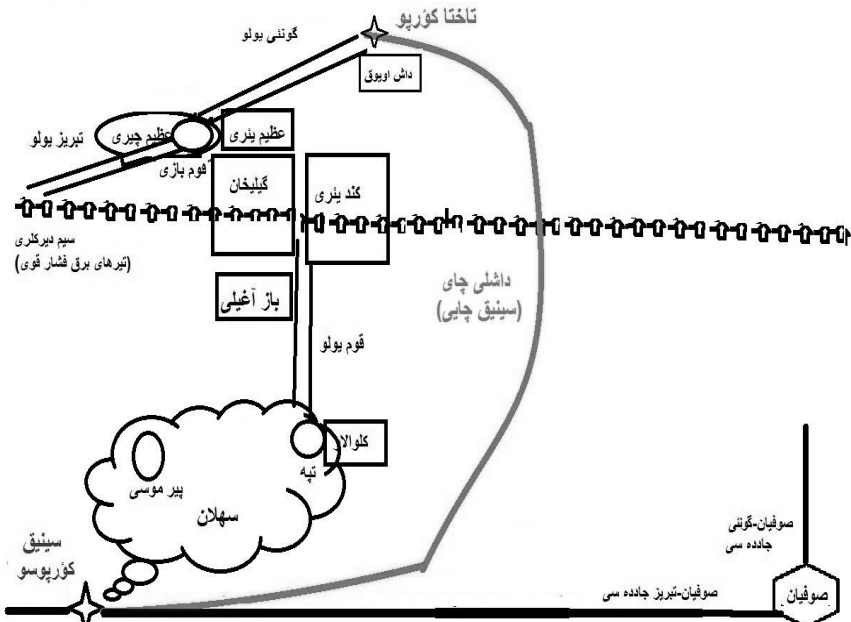
esvâk-ı şâhîli ve cümle bîd-i ser-nigûn, çınarlar ile müzeyyen râhlı kend-i müzeyyendir kim cümle Tebrîz halkının bu kend-i imâristânda bâğ u bostânda kasr-ı alîleri ve teferrücgâh hâneleri vardır. Lâkin bu kendin dahi ahâlîsi Şâfi'ıyyü'l-mezheb geçinirler ammâ bunlar dahi mel'ûn Râfizîler'dir. Ammâ âb [u] hevâsi ve mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı âlemdir. Bundan kalkup giderken sağ tarafımızda Şam-ı Gazan-ı Muhammed Şâh kubbesi eflâke ser çekmiş altı sâ'at yerde nümâyân idi.

(جلد دوم کتاب، صفحه ۱۲۰ و ۱۲۱)

ترجمه فارسی متن:

منزل روستای سهلان: مخصوص خان تبریز است. در یک صحرای هموار واقع شده، دارای هزار خانوار و باغ و باغچه هاست و هفت مسجد و کاروانسرا و حمام و مفید و مختصر بازار و دکان دارد و راههایش تماما بید سرنگون، آراسته با چنارن روستایی مزین است که تمام خلق تبریز در این عمارت‌های روستایی و باغ و بستانها قصر عالی و تفرجگاه خانه‌ها دارند. لاکن اهالی این روستا با مذهب شافعی روزگار میگذارند، ولی اینها دیگر رافضیهای معلون هستند. اما آب و هوا و محبوب و محبوبه آن ممدوح جهان است. موقع برخاستن و رفتن از اینجا در طرف راستمان گنبد شام غازان محمد شاه سر به آسمان کشیده از محل شش ساعت نمایان بود.

جهت روشن شدن بیشتر موضوع و تغییراتی که از آن موقع در روستای سهلان و منطقه رخ داده، در شکل ۱ مکان فعلی سهلان و محلهایی که بنا به ضرورت بحث خواهند شد، بطور تقریبی آورده شده اند.

شکل ۱: سمت غرب طرف دریاچه اورمیه، شرق طرف کوهها و سینیق کورپوسو، سمت جنوب شرق تبریز و شمال و شمال غرب منطقه گونئی (به مرکزیت شبستر) می‌باشد.

۲) توضیحات در مورد نوشته اولیا چلبی

۲-۱) چلبی در سفرنامه اش اسم خان تبریز در آن زمان را کلب علی خان (Kelp Alî Hân) ذکر کرده است.

۲-۲) نوشته از آبادی و پر جمعیت بودن روستا در آن دوره حکایت می‌کند. این، گفته های افراد مسنی که میگویند سهلان در قدیم بسیار وسیع بوده است را تصدیق می‌نماید. قابل تامل است که روستای فعلی سهلان طبق آمار سال ۱۳۹۵ شمسی حدود هزار خانوار داشته است. یعنی تازه جمعیت روستا تقریباً به اندازه جمعیت حدود ۴۰۰ سال پیش آن رسیده است! در ادامه به دلایل این موضوع خواهیم پرداخت.

۲-۳) طبیعت با صفای آب و هوای آنزمان روستا مورد علاقه مردم تبریز بوده است و در آن برای خودشان عمارت و تفرجگاه می‌ساخته اند. از گفته افراد مسن روستا نیز استنباط میشود در گذشته رودخانه داشلی چای (سینیق چایی) که آب کشاورزی روستا از آن تامین میشود پر آبتر و تمیزتر بود و حتی در فصل بهار جهت نوشیدن میشد از آن استفاده کرد.

۲-۴) سند نشان میدهد روستای سهلان آن سالها در مرحله ترک مذهب سنی (شافعی) و روی آوردن به تشیع بوده است.

۲-۵) وجود کاروانسرا میرساند که سهلان در مسیر رفت و آمد مسافران واقع بوده است. یعنی در مسیر راه تبریز به مرند، شبستر، خوی، سلماس، اورمیه و غیره بوده است و برای کاروانها و همراهانشان منزل، غذا، حمام و مایحتاج مورد نیاز تامین میکرد. برای حیوانات مسافران نیز محل نگهداری و علوفه تامین مینموده است. امروزه اثری از کاروانسرای موصوف نیست و در مورد مکان آن هم چیزی شنیده نشده است.

۲-۶) چلبی نام این روستا را سهلان مکتوب کرده است. نامی که فقط در کتابتها از آن استفاده شده است. نگارنده در مقاله "ریشه شناسی نام روستای سهلان" که در ماهنامه ویژه سهلان ائل بیلیمی چاپ شده، نشان داده است سهلان نمی‌تواند نام صحیح این روستا باشد بلکه ساغالان ریشه نام آن میباشد. بعد از چاپ مقاله فوق، اطلاع حاصل شد که گروهی از اهالی گوئی، از جمله اهالی روستای نادارلی (نظرلو) و برخی از اهالی روستای قوم تپه (قم تپه) برای این روستا نام ساغالان را بکار هم می‌برند. در نزدیکی‌های صوفیان نیز، مثلاً در روستای کوندور (کندرود) و کول آوا (گل آباد) این روستا را ساوالان می‌نامند. چون در لهجه این مناطق حرف «غ» اغلب به حرف «و» تبدیل میشود. یعنی ساغالان به ساوالان تبدیل شده است. قابل ذکر است که در قدیم سهلان برای مردم گوئی روستایی آشنا و پلی برای رسیدن به تبریز بوده است. روستا حتی گاه در تقسیمات کشوری جزو گوئی هم بوده است.

۳) مکان روستای سهلان منزلگاه چلبی

نگارنده در مقاله "دورسون آلی و صفرلی قدیمترین طوایف سهلان" ائل بیلیمی ذکر شده بالا نشان داده است که روستای فعلی سهلان از مکانی بنام تپه که در شکل ۱ مشخص شده شروع به توسعه نموده است. روستا در اول فقط شامل دو-سه کوچه بوده است. همچنین سابقه شکل گیری طوایف فعلی روستا نیز با توجه به شجره استخراج شده آنها نباید بیش از ۳۰۰ سال پیش باشد. بدین ترتیب، روستای بزرگ و آبادی که چلبی نزدیک ۴۰۰ سال پیش در آن مانده، نمی تواند سهلان کوچک حدود ۳۰۰ سال پیش باشد! همان طوری در بالا ذکر شد، چلبی به وسعت روستای سهلان به نوعی اشاره کرده است. در حدود ۲ کیلومتری روستا و سمت دریاچه اورمیه هم مزرعه وسیعی با نام "کند یثری" (کت یثری) وجود دارد که توجه را به خود جلب می نماید! پرس و جو از روستاییان نشان میدهد این مزارع وسیع نزدیک گونئی یولو (راه قدیم گونئی-تبریز) زمانی مکان روستای سهلان بوده اند. پس بایستی، روستایی که سیاح عثمانی مانده در همین این محدوده کند یثری بوده باشد.

۴) جسجوی دلایل کوچکتر و کم اهمیتتر شدن روستا

حتما اتفاق مهمی افتاده که روستا را در عرض کمتر از یکصد سال کوچکتر و کم اهمیتتر کرده است. بایستی در محدوده زمانی مزبور تخریب یا آسیبهای بزرگ به این روستا رسیده باشد. موقع حفاریها از کند یثری آثار معیشت و زلزله بدست می آیند و با این شواهد به نظر میرسد عامل اصلی از بین رفتن سهلان بزرگ واقع در کند یثری باید پدیده زلزله باشد. در طول تاریخ زلزلههایی مهیبی در شهر تاریخی تبریز و منطقه آن اتفاق افتاده اند که وقوع و آسیبهایشان ثبت گشته اند. بدیهی است زلزلههای اتفاق افتاده تبریز در سهلانی که در سه فرسنگی آن قرار دارد نیز احساس شده و آثار مخربی در آن داشته باشند. مطابق نوشته یحیی ذکاء در کتاب زمین لرزه های تبریز، سالهای وقوع هشت زمین لرزه مهلک و ویرانگر تبریز عبارتند از:

۱- ۸۵۸ میلادی (۲۴۴ هجری قمری)

۲- ۱۰۴۲ میلادی (۴۳۴ هجری قمری)

۳- ۱۲۷۲ میلادی (۶۷۱ هجری قمری)

۴- ۱۶۴۱ میلادی (۱۰۵۰ هجری قمری)

۵- ۱۶۵۰ میلادی (۱۰۶۰ هجری قمری)

۶- ۱۷۲۱ میلادی (۱۱۳۳ هجری قمری)

۷- ۱۷۷۴ میلادی (۱۱۸۸ هجری قمری)

۸- ۱۷۸۰ میلادی (۱۱۹۴ هجری قمری)

با مقایسه تاریخ این زلزله‌ها با زمان حضور سیاح عثمانی در سهلان، دو زلزله بزرگ نزدیک به آن زمان، فاصله ۱۰ سال اتفاق افتاده اند که جلب توجه می‌کنند: زلزله‌های سالهای ۱۰۵۰ و ۱۰۶۰ قمری. زلزله اول در زمستان شامگاه جمعه مورخ ۴ ذیقعد سال ۱۰۵۰ رخ داده و موجب تخریب آثاری چون شام‌غازان شده بوده است. شام‌غازان شکوهمندی که در همان سال برای چلبی موقع برخاستن از سهلان و حرکت به سوی تبریز از فاصله دور نمایان بود. ذکاء از زلزله دوم هیچ آگاهی خاصی ارائه نمی‌دهد. بنابر این به احتمال فراوان همان زلزله سال ۱۰۵۰ روستای سهلان آباد توصیف شده توسط چلبی در نیمه اول همان سال را بکلی از بین برده است.

شهر تاریخی تبریز بعد از نابودی بر اثر زمین‌لرزه‌های مهلک، معمولاً سریع از نو ساخته شده و توسعه یافته است. ولی سهلان نتوانسته بر خلاف تبریز ازدیاد سریع مجدد جمعیت و توسعه داشته باشد. طبیعی است تخریب کلی زلزله موجب انتقال روستا به مکان جدید گردد. این مکان که در ادامه به آن اشاره خواهد شد به مسیر صوفیان-تبریز فعلی نزدیکتر است تا مسیر قدیم گونئی.

علاوه بر پدیده زلزله، عامل دیگر جنگها و کشتارهای تاریخی است. با سقوط صفویان در سال ۱۷۲۲ میلادی توسط محمود افغان تا حدود سال ۱۸۳۰ ایران صحنه آشوب، کشتار، ناامنی و غارت بوده است. اول، حمله افغانها، جنگهای نادرشاه، ظهور کریم خان زند و به حکومت رسیدن قاجار روی داده اند. بعد از آن نیز جنگهای ایران و روس اتفاق افتاده اند. اینها طبیعتاً صدمات عمده را به شهر و روستاهای بین مسیر نظیر سهلان رسانده اند.

۵) تغییر مکانهای روستای سهلان

در قدیم موقع زلزله و تخریب کلی روستا بعضاً آنرا جابجا میکردند. من فکر میکنم بعد از کند یثری مکان جدید روستا، قبل از اینکه به تپه منتقل شود، برای کمتر از یکصد سال زمینهای چسبیده به تپه موسوم به کلوالار بوده است. چون از اسم کلوالار (به معنی خرابه‌ها) میتوان استنباط کرد آثاری از ساخت و ساز دیده میشود ولی از کند یثری چنین استنباط نمیشود. از اهالی شنیده شده است، برخی دیوارهایی که موقع حفاریها در کلوالار بدست آمده اند دیوارشان گچی بوده است و این با خانه‌های کاهگلی روستای فعلی که از

بدو تشکیل در تپه تا ۴۰-۳۰ سال پیش رواج داشته، متفاوت بوده است. این خانه‌های گچی می‌تواند آثار عمارات تبریزیان هم باشد.

با نگاه دوباره به لیست زمین‌لرزه‌های ویرانگر بالا، هسته روستای فعلی بایستی پس از زلزله سال ۱۱۳۳ هجری قمری که آنهم جزو زلزله‌های مهلک بوده است شکل گرفته باشد. یعنی، این زلزله مخرب موجب انتقال روستا را از کلوآلار به تپه و با تعداد اندکی خانوار شده است. طبق روایتها روستای فعلی برای سالها مسجد نداشته است و تپه‌مچیدی اولین مسجد این روستا می‌باشد. این مسجد عمری کمتر از ۳۰۰ سال خواهد داشت که طبق گفته روستاییان صفر جد طایفه صفرلی بانی آن بوده است. از ابتدای بنای تپه‌مچیدی هم در آن اعتقادات تشیع تبلیغ شده است. همچنین به گفته یکی از افراد با سواد سهلان، از ابتدای قبرستان فعلی روستا سنگ قبر شخصی غربی بنام ظل السلطان پیدا شده بود که نوشته اش نشان میداد به حدود ۳۰۰ سال پیش متعلق است. گویا ظل السلطان حین عبور از سهلان در گذشته است. تاریخ فوق نشان میدهد که استفاده از این قبرستان سابقه حدود ۳۰۰ ساله دارد. قابل ذکر است که روستاییان سهلان تا سالهای اخیر بر سر مزار مردگان خویش فقط یک سنگ سر (باش داشی) کوچک می‌گذاشتند و هیچ کس سنگ قبر نوشته دار نداشت. یا فوت شدگان را مدتی در قبرهای امانتی (داملی قبیرلر) نگه داشته و سپس به شهر قم منتقل میکردند. ضمناً کتیبه نشانه اعتبار ظل السلطان نیز است.

۶) آثار قدیمی روستای سهلان

آثار زلزله، استخوان مردگان و حتی اسکلت سالم، ظروف سفالی و اشیاء قدیمی موقع حفاریها در روستا و اطراف آن فراوان بدست می‌آیند. پیرموسی، تپه، کند یئری، گیلیخان و قوم بازی که موقعیت تقریبی آنها در شکل ۱ نشان داده شده، محلهایی هستند که از آنها گزارش یافتن آثار اغلب از آنها شنیده میشود. مشخص نیست چه اشیاء با ارزش تاریخی از این محوطه‌ها پیدا شده و به تاراج رفته اند؟! نگارنده در مورد پیرموسی و تپه که در حال حاضر داخل روستا قرار گرفته اند، در ویژه نامه ذکر شده ائل بیلیمی مطالب کوتاهی آورده است. در ادامه در مورد مکانهای نشان داده شده شکل ۱ بصورت جداگانه آورده توضیحات مختصری آورده میشود.

۱-۶) پیرموسی: نام یک تپه باستانی می باشد و در بالای آن، امامزاده ای به نام پیرموسی موجود میباشد که تپه نام خود را از او اخذ نموده است. طبق اطلاعات که از آن منتشر شده، قدمت پیرموسی پیش از تاریخ - اشکانی (پارت) است. این اثر، در ۱ فروردین سال ۱۳۴۷ با شماره ۷۸۴ به عنوان یکی از آثار ملی ایران نیز به ثبت رسیده است.

۶-۲) تپه: تپه، یک محوطه ی باستانی مشهور در روستای سهلان میباشد. به نظر میرسد، تپه بر اثر انباشته شدن خاکسترهای فراوان به وجود آمده است. شنیده شده است، حتی اشیاء مربوط به قبل از اسلام هم از تپه بدست آمده است.

برای تخمین ارتفاع خاکستر اولیه تپه که شعاع آن تقریباً ۵۰ متر است، نگارنده با صاحبان دو حیاط مقابل هم واقع بر فراز تپه فعلی (منازل آقایان محمدعلی روشنایی و فیض اله دهاتی) گفتگو کرده است. محمدعلی روشنایی، صاحب حیاط سمت مسجد که از معمربین روستاست میگوید، ارتفاع اولیه تپه را به اندازه بلندی دیوار منزلشان که بر فراز تپه است دیده است. در خانه او موقع کندن چاه در حدود ۱۰ متر مخلوط خاکستر و خاک استخراج میشود و سپس به شن و ماسه میرسد. در حیاط فیض اله حدود ۹ متر مخلوط کول و خاک استخراج، سپس به شن و ماسه رسیده اند. با این حساب (جمع ارتفاع خاکستر، بلندی دیوار منزل و گودی حیاطها) ارتفاع خاکستر اولیه بایستی حدود ۱۵ متر بوده باشد. ۶-۳) باز آغیلی (باز آغلی): برخی از اهالی روستا میگویند کشتزار موسوم به باز آغیلی، در قدیم بازار آغازی بوده است! اما به نظر من حتی اگر باز آغیلی فعلی در قدیم بازار هم باشد، بدست آمدن خود کلمه باز آغلی از بازار آغازی غیر منطقی میباشد! وقتی مردم منطقه به راحتی میتوانند بازار آغازی بگویند دلیلی ندارد آنرا به صورت باز آغیلی تلفظ کنند. باز آغیلی میتواند تسهیل شده بازی آغیلی باشد. یعنی آغلی که از بازی (بر آمدگی و مرز میان دو مزرعه) درست شده است. مرزی که احتمالاً خیلی برجسته بوده و میشد گوسفندان را در آنجا نگهداری نمود. از باز آغیلی آثار قدیمی چندانی هم یافت نمیشود.

۶-۴) گیلیخان (گیلخان): شایع است این کشتزار بزرگ در قدیم شهر بوده است! موقع کندن زمینهای گیلیخان استخوانها، آثار زلزله و همچنین نهرها پدید می آیند. به نظر من، تفرجگاه و عمارتهای اهالی شهر تبریز که اولیا چلبی ذکر کرده به احتمال زیاد اساساً در گیلیخان بوده و این محل با ساخت و سازهای تبریزیان حالت شهری پیدا نموده است. طرف تبریز بودن این ناحیه نیز به این احتمال قوت میبخشد. اما لااقل در زمان چلبی گیلیخان جزو سهلان بوده و شهر نبوده است. اگر گیلیخان در آن زمان شهر میبود، طبیعتاً چلبی به آن اشاره میکرد. احتمال اینکه زمانی شهر گیلیخان یا شهری در محل گیلیخان وجود داشته باشد، بسیار کم است.

در مورد وجه تسمیه و ریشه این نام هم باید گفت که بنظر من از دو جز تشکیل شده گیلی+خان. معنی قسمت دوم (خان) روشن است. اما در مورد قسمت اول (گیلی/گیل)، بنوشته محمد حسین بن خلف تبریزی، مؤلف لغتنامه برهان قاطع، گیلی جزو طوایف ترک

بوده است. همچنین در کتاب تاریخ اوغوز نوشته فاروق سومر، ایزگیل (ایز+گیل) بعنوان یکی از اقوام اوغوز (ترک) آمده است. علاوه بر اینها روستاهایی مانند گیلده ده/گیله دی رود (هشترود)، گیلده ده/گیله دی کوه (هشترود)، گیلزیه (اهر)، گیلده هین (بستان آباد)، گیلدیر (هریس)، گیلارلو (گرمی) و غیره در نقاط ترک نشین ایران وجود دارند که میتوانند با گیلی/گیل در ارتباط باشند. بنابر این معنی گیلیخان میشود خان طایفه گیلی (گیل). به نظر میرسد گیل ریشه بوده و گیلی تسهیل شده گیللی (گیل+لی) میباشد.

۵-۶) قوم بازی: با وجود قرار گرفتن این منطقه در داخل زمینهای آوار سفلی، دلایل زیر نشان میدهند این محوطه باستانی در گذشته (لااقل در زمان چلبی) باید متعلق به روستای سهلان بوده باشد. اولاً قوم بازی چسبیده به سهلان زمان چلبی است. ثانیاً صحرایی که قوم بازی را احاطه کرده، توسط اهالی آوار سفلی عظیم چیری نامیده میشوند و صحرای موازی آن در سمت سهلان عظیم یثری است. یعنی زمینهایی با نام واحد عظیم که متعلق به او بوده در بین دو روستا تقسیم شده اند. ثالثاً در این محل زمینهای آوار به داخل زمینهای سهلان تو رفتگی دارند. رابعا بعضی از اهالی روستا اظهار میدارند که تعدادی از اهالی آوار این قسمتها را در واقع تصاحب کرده اند! در هر حال باید قید شود، بحث در اینجا تاریخی است و در مورد سندیت زمینهای نزدیک قوم بازی کارشناسان اداره املاک تبریز باید نظر دهند. اصولاً، مرزها و حدود روستاها سیال بوده و خانها و اربابان و یا حاکمان محل مرز دو منطقه را مشخص میکردند. خصوصاً مرزهایی که طبیعی نیستند. همانطوریکه در شکل ۲ نشان داده شده، این محل در کنار آغلی بنام رحمان آغیلی است. همچنین نزدیک به زمینهای مایان علیا (یوخاری مایان) هم هست. شنیده شده محل قدیم روستای مایان (آشاغی مایان) هم نزدیک به این طرف بوده است.

شکل ۲: نمایی از قوم بازی که آغل رحمان هم در آن مشخص است.

در گذشته از سمت گوئنی به قوم بازی می آمدند، از قوم بازی به سمت آلوار سفلی رفته، راه تبریز پیش میگرفتند. یعنی جاده گوئنی- تبریز از این محل عبور میکرد است. بر روی داشلی چای هم پلی وجود داشت که آثار آن هنوز موجود است که در حال حاضر تاختا کۆرپو نامیده میشود.

روستاییان شنیده اند، قوم بازی بازار بوده است. بازار مورد اشاره چلبی هم شاید در همین مکان بوده است. احتمال دارد کاروانسرا هم در آن نزدیکی و شاید در عظیم یئری بوده است. این مکان بدلیل دور بودن از سهلان بیشتر محل کند و کاو جستجوگران غیر مجاز است. از آنجا گزارش کشف آثار قبل از میلاد هم شنیده شده است!

۶-۶) کند یئری (کت یئری): مکان کند یئری، در حال حاضر مزارع کشاورزی هستند که در کنار گیلیخان قرار دارند. از سال ۶۷۱ تا ۱۰۵۰ نزدیک ۴ قرن زلزله مهمی در تبریز ثبت نشده است و این امر میسرساند که این موضوع می تواند از دلایل اصلی شکوفایی روستا در زمان بازدید اولیا چلبی بوده باشد. به احتمال فراوان هم مکان سهلان در آن قرنها باید همان کند یئری باشد.

۷) سینیق کۆرپو یا سینیق کۆرپوسو

به این پل تاریخی در نوشته ها معمولاً با نام سینیق (سینیق) کۆرپو اشاره میکنند اما مردم منطقه به آن سینیق (سینیق) کۆرپوسو می گویند.

رحیم هویدا، نویسنده مقاله پلهای تاریخی آذربایجان، در مورد این پل می نویسد: "از پلهای قابل ذکر تاریخی می توان از پل سنخ نامبرد این پل بر روی رودخانه کوچکی که از ارتفاعات شرقی سرچشمه گرفته و به رودخانه آجی چای میپیوندد بنا گردیده است. محل پل ما بین جاده قدیم تبریز- صوفیان و مرند در حدود قریه سهلان که در اصطلاح عامه به ساوالان معروفست میباشد و این جاده فعلاً بلحاظ ایجاد راه آسفالته بازرگان-تاکستان متروک و پل جدیدی بر روی همین رودخانه با مسافتی بالاتر در شرق پل قدیم بنا کرده اند. علت وجه تسمیه این پل به سنخ که به معنی شکسته است شکست قشون عثمانی از نادر شاه افشار میباشد زیرا در جنگی که بین نادر شاه افشار و مصطفی پاشا در نزدیکی سهلان در گرفت مصطفی پاشا تاب مقاومت نیاورد و رو بهزیمت نهاد."

در این تاریخ، دو پل در محدوده مورد بحث مشاهده میشود. یکی پلی است که بر روی جاده تبریز- صوفیان بسته شده است که اساس آن در زمانیکه هویدا به آن اشاره کرده در

زمان محمدرضا شاه پهلوی ساخته شده و بعد از انقلاب مسیر توسعه و یکطرفه گشته است. دیگری پل باریکی است که در سمت بالاتر بنا شده است. این پل برخلاف اشاره هویدا جدید نیست بلکه مسیر قدیمتر از فعلی از همین پل میگذشته است و افراد مسن مورد پرس-جوی روستا این پل را برپا دیده اند. هر چند نوشته مغشوشی در یکی از قطعه سنگها هست که آنرا به سالهای اولیه رضاشاه مربوط مینماید. اما با توجه به تخته سنگهای متفاوت به کار رفته در پل به احتمال زیاد تعمیراتی در زمان رضاشاه در آن انجام شده و ساخت پل قبل از رضاشاه است. نگارنده از کارشناسان اداره راه تبریز که صاحب این پل است در مورد قدمت آن طرح سؤال نموده، ولی آنها در این مورد اظهار بی اطلاعی کرده اند!

فکر میکردم پل سینیق زمان نادرشاه همان پل باریک قدیمی است. در سالهایی هم آنرا شکسته دیده یودم و در نوشته‌هایم هم از سینیق کوَریو و هم از سینیق کوَریوسو استفاده کرده ام. اما با بررسی و پرس وجو از افراد مطلع روستا به این نتیجه رسیدم که این پل، دقیقا پل سینیق زمان نادر شاه نیست! بلکه آن پل در سمت روستای سهلان پل جدید فعلی چسبیده به آن قرار داشته است. پایه‌های آن تا سالهای اخیر موجود بوده، حتی کتیبه هم داشته که مفقود شده است!

در مورد وجه تسمیه هویدا باید اذعان کرد، نام این پل، پل شکسته نیست، بلکه پل شکست (شکست قوشون مصطفی پاشا) است. سینیق در ترکی هم به صفت شکسته و هم به اسم شکست (شکستگی) معنی میشود. ترکی پل شکست میشود سینیق کوَریوسو نه سینیق کوَریو! یعنی نامی که مردم منطقه (عوام) بکار میبرند صحیح است.

ولادیمیر مینورسکی، نویسنده کتاب تاریخ تبریز، درباره جنگ نادرشاه و مصطفی پاشا، صفحه ۶۲ کتاب، مینویسد: "بعد از دو سال نادر شاه قوشون مصطفی پاشا را در سهلان (عامیانه: ساوالان یا سنخ کوپرو) نزدیک تبریز شکست داد و در هشتم محرم ۱۱۴۲ هـ (۱۷۲۹ م) به شهر وارد شد و رستم پاشا حاکم هشترو را اسیر گرفت." (صفحه ۶۲)

از این نوشته تاریخی نیز میتوان استنتاج کرد، در تاریخ جنگ فوق، یعنی حدود ۳۰۰ سال پیش، سهلان در محل فعلی قرار داشته است. مینورسکی نام روستا را سهلان قید کرده است که تا جاییکه نگارنده میداند نه به صورت مکتوب و نه به صورت تلفظ مردم منطقه مشاهده نشده است! اما ساوالان نامی است که هم بصورت مکتوب و هم در تلفظ مردم عوام استفاده شده است. ساوالان بسیار نزدیک به نام اصلی این روستا، یعنی ساغالان میباشد.

این دو موضوع (نام روستا و نام پل) در منابع فوق میرساند در تحلیل اسامی حتما باید اساس را بر اسامی و تلفظهای مردم بومی منطقه قرار داد نه کسانی که احیانا با فرهنگ و جغرافیای منطقه آشنایی کافی ندارند!

۸) گوئئی یولو

گوئئی یولو، راه محال گوئئی-تبریز بوده است. آثار آن هنوز هم در صحراها وجود دارد. میتوان گفت یکی از شعبات جاده تاریخی ابریشم هم همین گوئئی یولو بوده است. در منطقه، آلت گوئئی یولو (=گوئئی یولو) و اوست گوئئی یولو هم مطرح بوده است. روستاهای نزدیک صوفیان، محال موسوم به ارونق، از اوست گوئئی یولو خودشان را به سینیق کورپوسو میرساندند و راه تبریز در پیش میگرفتند ولی روستاهای دیگر منطقه گوئئی، موسوم به انزاب، همچین خوی، سلماس و اورمیه خودشان را از طریق تاختا کورپو به قوم بازی و از آنجا به تبریز میرفتند. در حقیقت سهلان نقطه تلاقی سمت مرند و محال گوئئی بوده و منزلگاه یک روز فاصله از تبریز بوده است. پس میتوان نتیجه گرفت این روستا حتما در مسیر جاده ابریشم بوده است. این موضوع در سه راهی قرار داشتن سهلان را، نقشه معروف آدولف اشتیلر هم تصدیق مینماید. نقشه مزبور موسوم به نقشه ایران و توران در دوره قاجاریه است که به وسیله آدولف اشتیلر، نقشهنگار آلمانی، ترسیم شده، نام این روستا همانطوبیکه در شکل ۳ دیده میشود به آلمانی Sächlän درج شده است. طبق نظر یک مدرس زبان آلمانی، این اسم سخلان (Sexlan) تلفظ میشود.

شکل ۳: نمایی از آذربایجان در نقشه ایران و توران

در سده اخیر با ایجاد راههای شوسه و آسفالت جدید از طریق صوفیان، آنجا اهمیت بیشتری پیدا کرده و سهلان در کنار مانده است. چون همیشه رشد روستاها به راهها وابسته است.

منابع و مآخذ:

- ۱ ویکی پدیای فارسی
- ۲ سیاحتنامه اولیا چلبی، جلد دوم
<http://bizdosyalar.nevsehir.edu.tr/0b58c27b6778153b5ef2e5cff7ef37e7/eqliya-celebi-seyahatnamesi-yeni-baski-02---evliya-celebi.pdf>
- ۳ ماهنامه ائل بیلیمی، چاپ تبریز، ویژه نامه سهلان، شماره ۷۸، سال ۱۳۹۵
- ۴ کتاب زمین لرزه های تبریز، نویسنده یحیی ذکاء، چاپ اول، سال ۱۳۶۸
- ۵ برهان قاطع تألیف محمد حسین بن خلف تبریزی بسال ۱۰۶۲ هجری قمری، باهتمام دکتر محمد معین، چاپ دوم فروردین ۱۳۴۲، جلد سوم
- ۶ اوغوزها (ترکمنها)، نوشته پروفیسور فاروق سومر، ترجمه آنادردی عنصری، انتشارات حاج طلایی، گنبد کاووس ۱۳۸۰
- ۷ مقاله پلهای تاریخی آذربایجان، نویسنده رحیم هویدا، بقیه از شماره ۱ سال هفتم:
<http://ensani.ir/file/download/article/20100914102210-438.pdf>
- (برگرفته از مجله بررسیهای تاریخی، سال ۱۳۵۱ شماره ۳۹)
- ۸ کتاب تاریخ تبریز نویسنده ولادیمیر مینورسکی، ترجمه عبدالعلی کارنگ، به کوشش غلامرضا طباطبایی مجد، تبریز، آیدین، ۱۳۸۹
- ۹ منابع شفاهی: آقایان عیسی آسمانی (سهلان)، محمدعلی دلیری (سهلان)، حسن صعودی (سهلان)، محمد بهروزی (سهلان)، موسی عمیدی (سهلان)، هدایت نیکقدم (سهلان)، علی جمالی نطولو (نادارلی)، احمد آیدین فر (قوم تپه) رستم شعله کندی (کندرود)، محمدرضا شوکتی (آلوار علیا)، رامین گلشنی (تبریز / مدرس زبان) و...

حمام‌های قدیم و نحوه استحمام و دلاکی در تبریز

امیر ولی پور

♦ تبریز شهر اولین‌ها با حمام و خزینه‌های متعدد از دوران قاجار

خزینه مکانی است حوض مانند که در بالای آتشیخانه حمام‌های عمومی قرار داشته و آب آن توسط آتش آتشیخانه گرم می‌شده است تا برای شستشوی افراد آماده گردد. آب خزینه معمولاً هر پنج روز تا یک هفته یک بار عوض می‌شد و هر روز قبل از باز شدن حمام، چرک و کثیفی روی آب به وسیله لنگ پاک می‌شد.

برای تخلیه لجن کف خزینه از لجن کش استفاده می‌کردند. لجن کش به شکل کوزه‌ای وارونه با لوله‌ای بلند و دارای حفره‌ای بود که کارگر حمام با انگشت شست خود، حفره بالای لجن کش، و با کف دست، حفره انتهایی آن را می‌بسته و آن را درون خزینه فرو می‌برد. سپس با برداشتن انگشت و دست و چرخاندن لجن کش در کف خزینه، لجنها درون آن جمع می‌شد. افراد با دلو یا مشربه، آب گرم را از خزینه برداشته و تن خود را می‌شستند. در انتها، برای آبکشی، وارد خزینه می‌شدند. آب حمام معمولاً از طریق قنات تأمین می‌شد. آب پس از ذخیره شدن در منبعی روی بام حمام، از طریق لوله‌های سفالین که به آن تنبوشه می‌گفتند، وارد خزینه می‌شد. البته آب خزینه‌ها همیشه کثیف بود و انواع بیماری‌های پوستی، میکروبی قارچی، آبله و کچلی را در شهرها داشت و بیداد میکرد.

رسم بر این بود که چوب درخت زالزالک را در خزینه‌ها می‌گردانیدند و مو و چرک و کف صابون دست ساز را جمع میکرد و مقداری آهک درون آن می‌ریختند تا از آلودگی آن کاسته شود. بر اساس بعضی گمان‌ها جنبش خزینه، مجموعه کوشش‌ها و رویدادهایی است که در دوره پهلوی اول برای جلوگیری از ورود دوش آب، و با هدف ادامه استفاده از خزینه در حمامها صورت گرفت. البته از آن جایی که بعضی موضوعات مرتبط با این به اصطلاح جنبش مستند نیست می‌توان استنباط کرد که این مسئله یا به کل غیر واقعی است یا اینکه در مقیاس خیلی کم مطرح بوده است و در شناساندن آن در حد یک جنبش بزرگ نمایی

شده است. از جمله اینکه غسل ترتیبی جزو احکام بسیار قدیمی اسلام است و در رساله مرحوم شیخ کلینی در سده سوم هجری شمسی قید شده است ارتباطی با به وجود آمدن و رواج دوش آب ندارد. از جمله در مورد اولین دوش حمام در ایران نیز گفته می شود که سرداری از سپاه ناپلئون پس از سقوط وی به ایران می آید، و دیرزمانی از اقامت او در کشور می گذرد، و خدماتی به دولت ایران می کند، و بالاخره در این سرزمین چشم از جهان فرو می بندد. ناصرالدین شاه قاجار به پاس خدمات او، فرزندش کلنل نیکلا سمینو را به ایران دعوت می نماید و اموری را بدو می سپرد. او به این کشور علاقه مند شده و همسری ایرانی اختیار می کند و در ایران ماندگار می شود. سمینو پسر در نیمه دوم پادشاهی ناصرالدین شاه در خیابان لختی (دروازه دولت) حمامی بنا می کند، و برای نخستین بار در این حمام دوش کار می گذارد، و بدین ترتیب بنیانگذار این امر می شود. حمام سمینو تا دوران محمد رضا شاه فعال بود. در این راستا حمام در وهله اول مکانی برای استحمام و غسل و نظافت بود. تبریز دارای دهها حمام، صدر نشین اینها بود. دلاکی (ماساژ اعضای بدن) و شستشوی بدن در گرمابه های عمومی تبریز برای رفع خستگی و رفع قلعج و عضله و رگ گیری جزو رونق دهنده های این مکانها بود. حمامها در بین دو نوبت مردانه و زنانه و یا به صورت عمومی و خصوصی بود. حمامهای قدیمی دارای تالار رخت کن با کمدهای مجزا، محل نظافت، تالارشستشو، گرمخانه، و خزینه آب بود که اکثر میران در انجا رفت آمد میکردند. پس از اتمام حمام چند ساعته بدن را با لنگ هایی دراز قد و قرمز رنگ خشک کرده و افراد نسبت به نیاز بدن چایی میل مینمود.

♦ چند حمام نامدار در گذشته و حال تبریز

۱. حمام بهار
۲. حمام حاج علی بابا (خیابان طالقانی / بزرگترین حمام تبریز ولی متروکه)
۳. حمام سرهنگ (ورودی میدان قطب)
۴. حمام سید گلابی (بازار صفی)
۵. حمام شالچیلار (در خیابان شمس تبریزی)
۶. حمام شاهزاده (قاضی) تبریز (در خیابان عارف)
۷. حمام شنب غازان (مشهد حسن)
۸. حمام مهدی خان
۹. حمام میرزا مهدی

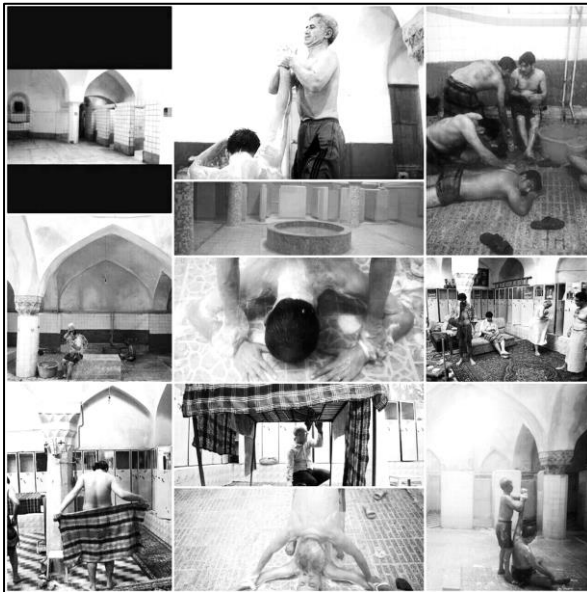
۱۰. حمام نوبر (اول تربیت)

۱۱. حمام منجم

۱۲. حمام فرمانفرما (واقع در خیابان ششگلان)

۱۳. حمام حقیقت (خیابان ملل متحد جنب گذر میدان کاه و حمام بهار).

در قدیم حمام‌های عمومی اصولاً نقش اساسی در بهداشت جامعه داشتند. البته این حمام‌ها دارای درجه‌بندی‌هایی هم بودند. تعداد این حمام‌ها در تبریز بیشتر از جاهای دیگر و اکثراً در هر محله‌ای یکی دو عدد حمام وجود داشته است. در حال حاضر فقط تعداد پنج حمام عمومی فعال (حمام فرمانفرما واقع در خیابان ششگلان، حمام سرهنگ، ورودی میدان قطب، حمام علی خیابان طالقانی، حمام حقیقت خیابان ملل متحد، جنب گذر میدان کاه و حمام بهار) وجود دارد. بقیه (حمام میرزا مهدی، حمام نخست، حمام شالچیلر، حمام نوبر، حمام سید گلایی، حمام نظافت، حمام مهدی‌خان) یا تغییر کاربری یافته‌اند یا به مرور زمان ویران شده است. حمام بهار یا همان نظافت جزو قدیمی‌ترین‌ها با قدمت ۴۰۰ ساله است. حمام نوبر اول تربیت، حمام سید گلایی بازار صفی، حمام سرهنگ میدان قطب، حمام شالچیلر در خیابان شمس تبریزی، حمام شاهزاده (قاضی) در عارف، حمام شب غازان (مشهد حسن) و دهها حمام از دوران قاجار در تبریز وجود داشت.

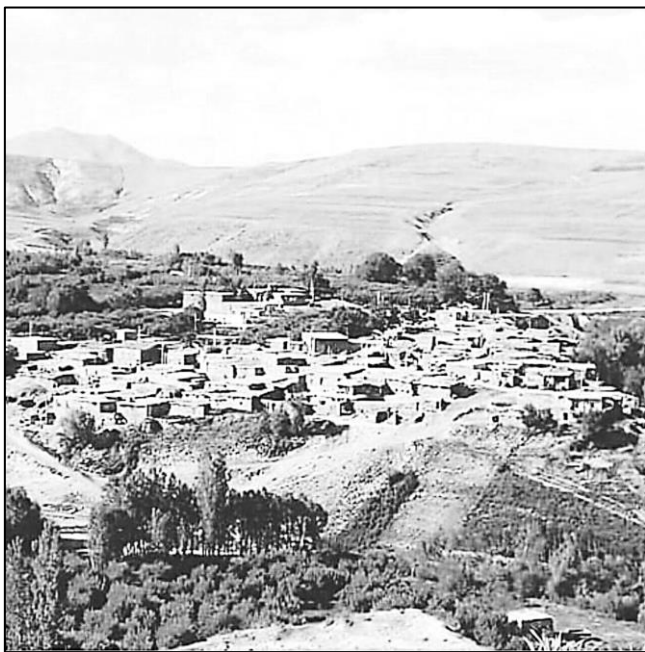
اینانج لار / دب‌لر، تۆره‌لر

- هشت‌رودون کندلریندن اولان قره‌دؤو کندی نین دب‌لری. سهیلا نظری
- اصطلاحات و آیین‌های درو کردن گندم در چهاربرج. احمد جوادى چاربورج
- چاربورج-دا «گلین تویوغو آپارماق» مراسیمی. احمد جوادى چاربورج
- آیین "گلین تویوغو آپارماق" در چهاربرج. احمد جوادى چاربورج
- اویخولو مراسیمی. غلامرضا میرانی قوشابولاق (که‌ریز میران)/ یورقون خان نعمتی

هشترودون کندلریندن اولان قره دؤو (Qərədöv) کندی نین دَبری

یازیچی: سهیلا نظری

سهیلا نظری ۲۹/۱۲/۱۳۷۲ اوندا هشترودون قره دؤو (قره دیو) آدلی بیر کندینده دوغولدو.

◆ باشلیق

تویدان ایگیرمی گون یا بیر آی قاباق بی ائوی کندين آغ ساققاللاریلا گلین ائوینه باشلیق آپارارلار(باشلیق او پول دور کی، چای ایچیلنده قرارلاشارلار اوغلان ائوی تویدان قاباق قیز ائوینه وئره ؛گونوموزده تقریبین ۷ میلیون تومن اولار، کنچمیشلرده فقط پول اولاردی، آما ایندی بعضا بئش تیکه ائو ایچی لوازمی اولور).

◆ بازارلیق

قیز ائوی جاهازی آلا، البته دئمه‌لی یم کی، یاتا جاقلا ری؛ یورغان، دوشک، بالیش، یاستیق لاری قاباقچادان توتوب حاضیرلارلار.

گلین خانیم بیرده بی بیر ایکی یاخین آداملارییلا گئدرلر بازارلیغا، بی عایله‌سی گلین خانیمین پالتارلارین، قیزیل لارین بوتون لازیم وسایل لرین آلا.

گلین خانیمین خانواده‌سی ده بی پالتارین، اوزویون و لازم وسایل لرین آلا.

◆ جاهاز اوستو

کندین خانیملاری و اوشاقلاری گئدرلر جاهازا باخماغا. هر کس اوز سئودگی پایی آپارار قیزین آناسینا جاهاز اوستو عنوانیندا (بیه آلینان وسایل لر ده جاهازین یانیندا گؤستریر).

◆ پالتار اوستو

بی ائوی کندین خانیملارین چاغیرارلار پالتار اوستویه؛ گلین خانیم آلینان وسایل لره گلیب باخیب، بیر پول آتارلار شیرینی، چای، یئییب- ایچیپ اویناییب شادلیق ائدرلر.

◆ مصلحت چایی

اوغلان ائوی کندین کیشی لرین چاغیرارلار چای ایچیپ هره سی بیر کندین توی کارتین گؤتورر کی آپاریب پایلا سین

◆ تاباق آپارماق

خینا (حنا) گنجه‌سی اولان گون، تاباق آپارارلار.

اوغلان ائوی قیزا آدیقلاری پالتاری، قیزیل لاری، بوتون وسایل لری قویارلار نچه منظمییه (سینی)، وئرلر بالاجا اوشاقلارین باشینا، دؤھول چالا- چالا، اوینایا- اوینایا آپارارلار قیز ائوینه، قاپیدا چالیب، اوینارلار، قیز ائوی تاباقلاری اوشاقلاردان آلیب، پول وئرلر.

هامی گئدیپ ائوده اوتوروب، شیرینی یئییب، اوینارلار. اوغلانین باجیسی یا بیر آیری خانیملارین بیرسی گلینه آدیقلارینین هامیسی بی- بیر گؤرسه‌دیب ال چالديرار.

سونرا قیز ائوی اوغلانا آدیقلارینی تاباق- تاباق ائله‌ییب قویارلار اؤز اوشاقلارینین باشینا، اوغلان آدامیلا، کند آدامیلا گلرلر اوغلان ائوینه.

قاپیدا چالیب، اوینارلار، اوغلان ائوی تاباقلاری اوشاقلاردان آلیب، پول وئرلر (تاباق گؤتورمک لذتی چوخ شیرین اولار).

خانیملار گئدر ائوه، قیزین باجیسی یا بیردنه خانیملاردان (قیز آدامی) اوغلانا آلدیقلا رین بیر- بیر گؤستریب، ال چالديرار. قیز آدامی قاییدی ب گلرلر اوز ائولرینه قوناقلارینا یئتیشمه یه. اوغلان آدامی آخشام باشی دؤهول چالديرار، کندين ايچينده هامی ییغیشیب، باخار. جاوانلار- اوشاقلار اوینار. اوغلانین دده سی، قارداشلاری، عمی لری، دایی لاری اوینایانلارا هاش شاباش (شاباش) وئرلر. نچه نفر ده گلیب گولشرلر؛ البته بو گولشمک لردن آماج خوش اولماقدیر.

خینا گئجه سی

◆ قیز خیناسی

توی ائوین کی نچه گوندور دؤشه ییب حاضرلاییبلار، قوناقلار گلیب ییغیشار چال- چاگیر ائله ییب، شادلیق ائله یرلر. توی ائوی یا گلینین آتاسی ائوی اولار، یا دا فامیلین- قونشونون ائوی کی، ینکه دیر. قیز- گلین لر بیر- بیر دوروب اوینایارلار. قاباق زامانلاردا یالوارا- یالوارا دیردردیلر آما ایندی هئچ یئر اوتوران اولماز.!!!!

◆ شیرینی پایلاماق

ایکی دنه یاشلی خانیم لاردان؛ گلینین بؤیوک آناسی، بیرده بیر آیری خانیم شیرینی- یئمیش تاباغینین باشیندا اوتوروب، شیرینی- یئمیشی ییغیب نعلبکی لره، سینی یه قویوب حاضرلارلار پایلاماغا. گلینین فامیل لرینین بیرسی او نعلبکی لری سینی- سینی پایلار. خانیملار شیرینینی بوشالیدی یئرینه پول قویوب، نعلبکینی وئرر. کئفی وار شیرینی- یئمیش قویانلارین یاخینیندا اوتورماق. بیرآز قاباقلاردا او شیرینی پول لارینی اوجا سسله سسلردیلر! فلان خانیم ۱۰ مین! آما ایندی بیر نفری اورد اوتوردارلار، یاواش جا دئیرلر او یازار کاغذا.

◆ شیرینی پایلاماغلان شام آراسی

هنرلی خانیملارین بیرسی کیشی پالتاری گئییب بیردن بیره مجلسه گیریب باشلار اویناماغا. هامی اونون جیریغ پالتارلارینا کئچینیب گولر. او کیشی پالتاری گئین بیر دنه سئودگی خانیملاردان دبردر بیرلیکده اوینارلار، سئوگیلی لر اوینو چیخاردارلار. بو بؤلوم چوخ شیرین اولار.

◆ گلینین اویناماسی

گلین خانیمی دېردرلر اویناماغا. کئچمیش ایل لرده بی گلمزدی آما ایندیلر بیر دب آرتیلیب گلین اوینایاندا ایلک بی گلر گلین خانیم هاشاباش وئزر. سونرا او گندر مجلس اهلی هاشاباش وئزرلر.

◆ شمع گۆتورمک

شامدان سونرا کی بیرآز چالیب اوینادیلار، گلین خانیمی آپاریب حاضیرلارلار الینه شمع آلماماغا. بیردنه قیز ساغ دیش اولار، بیرسی سول دوش. ساغ دیش-سول دوشون بیرسی قیز آدامی بیرسی اوغلان آدامی اولار. ساغ دیش، گلین، سول دوش ال لرینه شمع اریسه یانديرماماغینا گوره دسمال قویوب شمعی قویوب یانديرارلار. بیر نفر دوشر قاباغا بونلار دا اونون دالینجاق مجلسه گئدرلر. اوچ سئری مجلسین دؤره سینی دولانیب، گلیب بیر یئرده دایانارلار. مجلس اهلی گتیریب پول قویار بونلارین باشینا یا چیگینلرینه. گلینین آتاسی، قارداشی یا عمی دایی لاریندان دا گلیب پول قویار. سونرا کی هاشاباش لار وئریلدی قورتولدو، باشلارلار شمع لری خامیشلاماغا، آزقالار قان دوشسون. هامی چالیشار بیر دسمال دان، شمع دن قاچیرتسین. بو اوچ نفرین هر هانسی بیر آز احتیاطلی اولماسا، هئچ اوزونه ده شمع- دسمال قالماز. بو مراسم قورتولاندان سونرا گئنه باشلارلار اویناماغا.

◆ خینا یاخدی

خینانی گتیرلر گلین خانیم مجلسین هامیسینا پایلار. ایستہینلر ال لرینه خینا یاخارلار. لاپ آخیردا گلین خانیمین الینه خینانی ساغ دیش- سول دوشون بیرسی حوصله ایشله دیب بیر گؤزل طرح چکر. بی- گلینین آدلارینین اولین انگلیسجه یازار یا دا بیرآیری طرح چکر. خینادان سونرا کند آدامی داغیلارلار (گئدرلر ائولرینه)، بیر یاخین آداملار قالار. او گئجه ساغ دیش، سول دوش دا قالار گلین خانیمین یانیندا یاتارلار.

◆ اوغلان خیناسی

کندین لاپ بؤیوک و یاخشی ائوین بو گئجه به حاضیرلارلار. اوغلان گیلین اوز ائولری ده کیچیک اولسا فامئل یا قونشو یا تانیشدا اولان بؤیوک ائولرین بیرسینی دؤشه ییب، سہمانلارلار. کارت وئریلمیش قوناقلار بیر- بیر گلیب ییغیشارلار. اوغلان خیناسیندا یا آشیق یا چالقچی (ارکستر) یا دا هر ایکیسینی گتیرلر. قاباقجا فقط آشیق گتیردیلر. آشیق، سازی چالیب اوخو هر کس اؤز سئودگی ماہنی یا هاوا آلدیرار آشیق اوخوسون

(انعام وئريب ايسته‌مك)، مجلس سس‌سيز اوتوروب آشيغا قولاق وئثر. آرادا جاوانلاردان دېدرلر اوينار هاشاباش وئيرلر. بير- ايكي نفرى تعريف ائلتديرلر. تعريف اولان بير دنه اوشاق يا جاوان يا قوجا كيشى اولار. فامئل لرين بيريسى هاوا آلديرار؛ انعام وئثر قوالچى يا كى فلانى تعريف اولاجاق. تعريف اولونان آدم دوراجاق آياق اوسته قوالچى بالابانچى آشيق گليب اونون ياخينيندا دوروب اوخويوب بويون اوخشوياجاقلار. مجلس آدمى دا بير- بير تعريف اولانين باشينا انعام گنيريب قوياجاق بو انعام لار توى صاحيبنا يئتيشر.

بو اوخوماقلارلار تعريف ائللرلر

آى آغالار نئيله ميشم نئيلرم

خنجر آليب باغريم باشين پئى لرم

بير جانيم وار دوستا قوربان ائيلرم

آللاه نه گوزلدى "فلانى" بويو

آللاه نه گوزلدى بو "بى يين" تويو

بيردنه ده «ملاحسن نظرى»، بؤيوك آتامين تعريف لر يندن يازيم. رسول دايمين تويوندا (۱۳۷۹) آشيق احمد احمدزاده، باجيسى اوغلو رسولون، تويوندا بى آتاسى ملاحسن

نظرى نى بئله تعريف ائله‌ى:

ملاحسن بير دؤران آچيب

شاه عباس دؤرانى كيمى

قره دؤوده ميدان آچيب

كور اوغلو ميدانى كيمى

يارينين يار- يولداشى وار

آذربايجان خانى كيمى

اوغلو رسول بى بزه ييب

ميصيرين سلطانى كيمى

آللاه نه گوزلدى "ميرزا حسن" بويو

آللاه نه گوزلدى "رسولون" تويو

◆ بى اويناماسى

بى آدمالارينين بيريسى هاوا آلديرار كى، بى ييميز تعريف اولوب اويناياجاق. بى گليب دورار، آشيق باشلار بويون اوخشاماغا آشيق تعريف ائله‌يه- ائله‌يه انعاملارى گنيرلر.

من قوربانام قامتینه بویونا
 یار-یولداشی بوگون گلیب تویونا
 آلاسه نه گۆزلدی بو بی بین بویو
 آلاسه نه گۆزلدی بو بی بین تویو
 تعریفدن سونرا شاد ماهنی اوخولار، بی اوینار. چوخلو دا اوتانار یاخشی اوینایانماز. یئنه ده
 فامیل لر مجلس اهلی گتیریب هاششباش وئرلر.

◆ شیرینی پایلاماق

ایکی نفر اوتورار بانک باشیندا (اصطلاح دیر) هم شیرینی لری قویارلار نعلبکی لره ییغارلار
 سینی یه پایلانسین هم ده تویانالاری سایارلار. بیر نفر شیرینی لری پایلار هر کس بیر
 نعلبکی گۆتورر تویاناسین قویار نعلبکی یه، قایتارار سینی یه. شیرینی پایلایان گتیریب
 پول لاری وئرر، دئیر کی، فلانی فلان قدر پول وئردی. بیر نفر ده کاغذ- قلم الینده اوتوروب
 اونو یازار. دئمه لی یم کی، بیزیم کندین توی شیرینی لرینی کئچمیش زامانلاردا مشهدی
 رحیم جباری، بسیط لی (بسیط کند آدی دیر) پایلاردی. شیرینی پایلانیب قورتولاندان
 سونرا شام گتیرلر.

◆ بی باشی

بی، ساغ دیش- سول دوش گئدرلر بیر اوتاقدان حاضیرلانماغا. کئچمیش زامانلاردا
 مشهدی رحیم جباری بسیط کندیندن، بی لری حاضیرلاردی؛ کت لارینی گئیدیریب،
 اللرینه دسمال قویوب، شمع یاندیراردی. کتو دا گئیدیره- گئیدیره دئیردی "بی'ین ختی
 (کتی) آییننه دار گلیر!"

سوروشاردیلار نئیله یک؟!

دئیردی "گرک خیاط گتیرک"

دئیردیلر هه خیاطا دی گل سین، خیاط نئچه ایسته بیر؟!

فلان قدیر.

بو بیر انعام آلماق یولویدو.

ایندی لر ده فرق ائله میر کیم اولار، بیر نفر او ایشلری گۆرور (آمما مشهدی رحیم کیمین
 لذت یاراتمیر!)

بی لر (بی- ساغ دیش - سول دوش) حاضیرلاشانلار سونرا بیر نفر دوشر اولاردان قاباغا
 الینه بیر خیردا آغاچ آلا، اونا دئیرلر «چومماغ دار»، دؤهول چالیب، اوینایا- اوینایا هامی

یولا دوشوب گندرلر توی ائوینه، بَی لری آپارلار .

توی صاحبین خانیم لاریناجاق و چوخلو خانیملار دا گلیب باхарلار. گندیب حیاطدا دایانیب اوینارلار، چوخلو یاخین خانیملاردان دا قوشولوب اوینار. سونرا بَی لری آپارلار مجلسه. اول ده چومماغ دار، سونرا ساغ دیش، سونرا بَی، سونرا سول دوش؛ مجلسی اوچ یول دولانیب، گلیب دایانارلار. چومماق دار دا اوردا دایانیب اولارین دؤوره سینی بوش ائلر تا انعام گتیرنلر راحت گلیب سوووشسونلار. اول ده دئیرلر "یول وئرین خانیملار انعاملارین گتیرسینلر!" خانیم لار بیر به بیر گندیب انعام قویوب، قاییدارلار. اول انعامی آپاران، بَی آناسی اولار.

بیر نفر ده اوردا آشیاغ دئیر کی، انعام گتیرن کیم دیر تا آشیاغ آد ائله ییب اوخوسون. سونرا کیشی لر انعاملارینی گتیررلر.

بَی باشیندا اوخونان اوخوماقلاردان بیرسی:

"ساغ دیشی سولطاندى

سول دوشو خاندی

قارا تئل بَی 'یمیز چوخ مهرباندی

گؤروم آی بَی تویون موبارک اولسون

گلن قوناقلارین ائلین وار اولسون"

انعام گتیرمه یین چوخ لذتلیسی گلین خانیمین انعام گتیرمه سی دیر! (البته چوخ

گیزلین حالتده ایسته مزلر تانینالار، اوتانارلار)

بَی باشیندان سونرا خینانی قویارلار

کچمیش لرده دب واریدی بَی او گنجهنی ساغ دیشین ائوینده یاتاردی، امما ایندی لر بو

دب یوخدور.

◆ گلین چیخارتماق

خینا گنجهنین صاباحی گلین چیخاردارلار؛ ناهاردان قاباق گلینی گتیرسه لر ناهاری بَی

ائوینده یئیرلر، ناهاردان سونرا اولسا، ناهاری گلین ائوینده یئییب گلینی چیخاردارلار.

اؤده گلینه بیر سینی بَززلر؛ آینا- شمع دان، بیر کاسا سو، بیر دنه گیردسوز چیراغ

قویارلار او سینییه، بَی 'ین قارداشی گلر گلینین بئلین باغلا سین. بیر قیرمیزی دسمال

اولار او دسمالی اوچ سئری گلینین آیاغین آلتیندان سووشدورار سونرا بئلین باغلار. بئل

باغلايانا انعام وئرلر.

سونرا گلینین آتاسی گلر خئییر دوعا وئرمه یه (بوراسی چوخ اؤزل دیر، هامی سس سیز دایانار چوخونو آغلاماق توتار).

آتا یاپیشار قیزینین الیندن، اوچ سئری دولانديرار تندییرین باشینا، تندیر اولمایان یئرده چیراغین باشینا. هر بیر سئری دولانديقجا گلین اگیلیب قرانی اؤپر، آتانی دا آغلاماق توتار، بالانی دا.

سونرا قیزین آتاسی پول باغلار گلینین باش اؤرتوگونه، پولو سانجاقلارلار، اوندان سونرا گلینین باجی- قارداشی، خالا- دایسی، عمی- عمه سی، تامام فامئل لری گتیریپ انعام باغلارلار، سونرا گلین چیخار ائودن؛ آتاسی بیر کاسا سو اتار دالیجاق.

◆ قاپی کسمک

گلینین یا قارداشی یا قارداشی اوغلو قاپینی کسر (دورار قاپی نین آغزیندا یول وئرمز). بی'ین آتاسی اونا انعام وئرر تا یول وئرسین. گلین حیاط قاپیسیندان چیخاندان سونرا دالیسیجاق آتاسی ایله آتاسی بیر کاسا سو اتارلار (کنچمیشلردن قالان دب دیر کی، سو اتارلار دالیسیجاق کی، گئتدیگی یئرده بختور اولسون)

سونرا گلین اگر آیری کنده یا شهره گئتمه لی اولسا بیرآز حیاط دا چالیب اوینارلار گؤتوروب گئدرلر. آما اگر اؤز کنديميزه گئتمه لی اولسا چالیب اوینارلار سونرا مینرلر ماشینا، تراکتور، موتور، هامیسی کند آدمیلا گئدرلر باغلارین بیریسینده چالیب اوینارلار گولشرلر. بی گلین ده ایکیسی دولانار.

کنچمیش لرده هامی آت اویناداردی، آما ایندی دای آت قالمايیب.

سونرا باغدان گلرلر بی حیاطینا؛ بی- ساغ دیش- سولدوش چیخارلار داما. بی گلینین باشینا قیرمیزی آما اتار، پول سپر، چالیب اوینارلار. گلینی آپارارلار ائوه، کندين خانیملاری دا گئدرلر اوتورارلار شیرینی یئیرلر. بی آدمالاری هامیسی (آغالی- خانیملی) گتیریپ بی- گلینین باشینا انعام قویارلار، سونرا کند آدمی داغیلیب گئدر، بیر توی آدمالاری قالار.

◆ یئری بوش دور بوش اولسون!

گلین کی ائودن چیخدی یاشلی خانیملار گئدرلر گلینین آناسینا تسکین لیک وئرمه یه کی، قیزینین یئری بوش دور بوش اولسون، گئتدیگی یئرده خوش اولسون!

◆ اوچ گونلوک (پاتختی)

تویون صاباحی اوچ گونلوک توتارلار. کندین خانیملارین چاغیرارلار هامی گلیب بیرآز شادلیق ائله‌ییب، چالیب اوینارلار. کئچمیش لرده بی عایله‌سی ناهار وئردی، ناهارا چاغیراردیلار، آما ایندی ناهار یوخدو فقط شیرینی یئییب، چالیب اویناقدیر. سونرا گلینی گتیررلر اوینار بی گلیب باشینا پول تۆکر.

هر زامان کۆنلونوز شلیک ده

اصطلاحات و آیین‌های مخصوص درو کردن گندم

(بیچین بیچمه) در چهاربرج

احمد جوادى چاربورج

♦ مراسم «ال قویما» / əl qoyma

در زمان‌هایی نه چندان دور در اواسط تیرماه کشاورزان چهاربرج کم‌کم آماده‌ی اجرای مراسمی خاص می‌شدند. این مراسم که هنگام برداشت محصول گندم و جو اجرا می‌شد در میان مردم چهاربرج به «ال قویماق» یا «بیچینه ال قویماق» مشهور بود. برای اجرای این مراسم کشاورزان می‌بایستی که روز مقدس و خوش‌یمنی را انتخاب می‌کردند. در باور مردم چهاربرج روز یکشنبه از تمامی روزها خوش‌یمن‌تر و به قول خودشان «اوغورلو» و «قوتلو» تر بود.

مردم چهاربرج به روز یکشنبه «سود گونو» می‌گفتند. در این روز کشاورزان چهاربرج با داس‌های خودشان بر سر زمین گندم‌زار جمع می‌شدند و بعد از دعا و نیایش و طلب یاری و کمک و فزونی نان و برکت از درگاه خداوند یکتا با صلوات بر محمد و آل محمد هر کدام یک دسته کوچک از گندم را درو می‌کردند. کشاورزان سپس دسته‌های گندم را روی زمین گذاشته و شادی‌کنان به خانه‌های خود باز می‌گشتند. به گفته پدرانمان یکی از اهداف مهم در این کار زود و بدون مشکل تمام شدن کار و موفقیت در انجام هرچه بهتر آن بود. در باور مردم چهاربرج کاری که روی آن دست گذاشته می‌شود «ال قویولور» محکوم به تمام شدن است. از این رو در باورهای دیگر مردم چهاربرج ترمین‌هایی مانند «الی یونگول اولماق» نیز وجود دارد و کارهایی از این دست را در روزهایی مقدس و خوش‌یمن به افرادی می‌دهند که دستشان نیز سبک یا خوش‌یمن باشد.

مراسم بیچین «پیزماق / پوزماق» یا «صلواتلاماق» / biçin pızmaq-sələvatlamaq بعد از ده‌ها روز کار طاقت‌فرسا در گرمای تابستان، کم‌کم کار درو کردن و چیدن گندم‌ها به پایان می‌رسد. در آخرین روز کاری، همه کشاورزان خوشحال و شاد گرد هم می‌آیند و برای آخرین بار کار درو کردن را انجام می‌دهند. بعد از چیدن آخرین ساقه‌های گندم همه کشاورزان به صورت هماهنگ داس‌های خود را بلند کرده و رو به آسمان می‌گیرند. در همین

حال نگاهشان نیز به آسمان خیره گشته و زیر لب دعای شکرگزاری می‌خوانند. سپس داسها را پایین آورده و یکصدا بر محمد و آل محمد صلوات می‌فرستند. همدیگر را در آغوش می‌کشند و شادی کنان خدا را شکر می‌نمایند که بدون بیماری و قضا و قدر توانستند یک سال دیگر برای خانواده‌هایشان توشه‌ی زمستان فراهم سازند.

♦ مراسم «تیکانلیق» / tikanlıq/

در شب تمام شدن کار و بعد از مراسم بیچین پیزماق کشاورزان و کارگران (بیچینچی لر) در خانه ارباب جمع می‌شدند. هدف از این کار برگزاری جشن و شادی بود. برای این کار ارباب شام خوبی ترتیب می‌داد و بعد از خوردن شام، زیرنا-قووالچی و عاشق‌ها مشغول خواندن و اجرای آهنگ می‌شدند. مردم چهاربرج به این جشن و سرور «تیکانلیق» می‌گفتند.

♦ «باششاق» / başşaq/

باششاق نوعی کار بود که زنان چهاربرجی آن را انجام می‌دادند؛ در هنگام فصل درو کردن گندم، مردان خانواده برای این کار راهی زمین‌های کشاورزی می‌شدند. این زمین‌ها مال ارباب بود و مردان چهاربرجی حق برداشتن حتی مقدار کمی از آن را برای سیر کردن شکم زن و بچه‌های خود نداشتند؛ از این روزنان چهاربرجی به مزارع کشاورزی و گندم‌زارها می‌رفتند و خوشه‌هایی که از دست دروگران بر زمین افتاده بود را یکی‌یکی جمع کرده و با خود به خانه می‌بردند. سپس خوشه‌های مورد نظر را با چوبی کوبیده و گندم آن را از ساقه‌ها و کاه آن جدا می‌کردند؛ معمولا در حدود یک کیلو گندم از این کار به دست می‌آمد. در مرحله بعدی این کار، گندم‌ها را در وسیله‌ای به نام «دستی» / dəstəy/ می‌ریختند و آن را می‌چرخاندند تا از آن آرد به دست بیاورند. دستی، نوعی آسیاب دستی گندم بود؛ در مرحله آخر گندمی از این کار حاصل می‌شد که از آن گندم خمیر درست کرده و در تنور می‌پختند. جالب اینجاست که زنان سختکوش چهاربرجی، در فصل درو، این کار را هر روز تکرار می‌کردند و برای هر روز فرزندان خود از این راه نان تهیه می‌نمودند.

برخی مواقع، کار از این هم سخت تر می‌شد و آن زمانی بود که زنی دارای نوزاد کوچکی نیز می‌بود؛ در این صورت زنان چهاربرجی، بچه‌های خود را بوسیله چادر به پشت خود می‌بستند و با این وجود به کار باششاق می‌رفتند.

ردیف و صف بیچینچی لر در چیدن گندم (بیچینچی لر ردیفی)

دروگران یا همان بیچینچی‌های چهاربرجی به صورت گروهی و منظم در کنار یک دیگر کار درو را انجام می‌دادند. هر یک از این افراد کار مخصوصی را به عهده می‌گرفت که این

کارها عنوان و ترمین خاصی داشت.

کوخا: /koxa/ سردسته دروگران. کوخا شخصی است که جلوتر از همه کار درو را انجام می‌دهد و به نوعی سخت‌ترین کار در بین تقسیم کار دروگران بر عهده کوخا می‌باشد لذا شخص کوخا از بین ماهرترین و قوی‌ترین بیچینچی‌ها انتخاب می‌شود. قولتوقچو: /qoltuqçu/ شخصی که در کنار کوخا مشغول به کار می‌شود. یانچی: /yançı/ شخصی که در کنار قولتوقچو کار می‌کند.

♦ مراحل کوبیدن خرمن در زمانهای قدیم چهاربرج

در سالهای دور و زمانی که هنوز تکنولوژی‌های نوین و صنعتی برای برداشت محصولات کشاورزی وجود نداشت، کشاورزان چهاربرج عمل برداشت محصولات خود را در مراحل خاص و با آداب و ترتیبی معین انجام می‌دادند. این مراحل بعضاً دهها روز به طول می‌انجامید و یکی از مهمترین و اساسی‌ترین کارهایی بود که در روستا انجام می‌شد.

۱- کولش یا سنبل‌ها را با «کل آرابا» یا همان درشکه به خرمن یئری می‌آوردند. خرمن یئری مکانی بود که تمام کشاورزان چهاربرجی محصول خود را در آنجا می‌کوفتند.

۲- آیاق سالماق: /ayaq salmaq/ سنبل‌ها را روی زمین پهن کرده و با وسیله‌ای به نام جای جای از روی آن چندین بار عبور می‌کردند تا ساقه‌های سنبل از گندم‌ها جدا شود.

۳- چئویرمک/çevirmək/ بعد از آیاق سالماق، خرمن پهن شده را زیر رو می‌کردند و دوباره جای جای را از روی آن عبور می‌دادند.

۴- پوخا: /povxa/ خرمن کوفته شده را که مخلوطی از کاه و گندم بود را رو هم می‌انباشتند که به آن پوخا می‌گفتند.

۵- سوویریق: /sovirix/ مرحله بعدی خرمن کوبی است که منتظر باد مناسبی می‌ماندند که نه ملایم و نه شدید باشد تا کاه‌ها را از گندم‌ها جدا نمایند. به این باد «سوویریک یئلی» می‌گفتند.

۶- شاققولاما: /saqqullamaq/ بعد از اینکه گندم‌ها از کاه بیرون آمد آنها را در مکانی روی هم می‌انباشتند و نماینده ارباب روستا با وسیله چوب مهر ماندنی به نام شاققول دور تا دور این تل گندم را علامت‌گذاری می‌کرد تا اگر احیاناً کسی به گندم‌ها دستبرد بزند از آن علامت معلوم گردد. اگر این علامت ارباب در روی تل گندم به هم می‌خورد به آن شاققول پوزولماق می‌گفتند و ارباب شخص خاطی را پیدا کرده و دستور می‌داد تا شلاق بزنند.

۷- بعد از مرحله شاققولاما ارباب روستا یک سوم از گندم‌ها را برای خود برمی‌داشت و مابقی را به کشاورزان می‌داد.

چاربورج-دا «گلین تویوغو آپارماق» مراسیمی

احمد جوادى چاربورج

بوتون تورک لرده اولدوغو کیمی چاربورج دا دا «تویوق»، دوغورقانلیق، نعمت بوللوغو و برکت و سیمبولودور. تورک میللت لری نین فولکلوروندا، کولتورونده و عنعنه لرینده تویوغون اؤزل یئری وار و بو قونودا ایلگینج (جالب) تترمین لر یارانیب.

چاربورج دا یارانان تترمین لردن و کئچیریلن تۆره لردن بیرى ده بودور کى،

گلینی بخت ائوینه آپارندا اونون یانیندا کسینلیکله بیر تویوق دا آپارمالی دیرلار. بو اوزدن، «گلین چیخما» مراسیمیندن اؤنجه، گلینین آناسی بیر چیل- چیل یومورتلایان جیس تویوق حاضیرلاییب، آل قوماش و تورلارلا اونو سوسلهیر. سونرا دامادین قوهوملاریندان بیرى بو تویوغو اوندان آلا، گلین- کوره کنین یانیندا، چالی- اویناییب- شادلیق ائدرکن، اونو کوره کن ائوینه آپارار.

کوره کن ائوینده، دامادین آناسی تویوغو گتیرن آداما شاباش یا خلعت وئریب، تویوغو اوندان آلا. گلینین تویوغو باشقا تویوق لاردان سئچیلر، اؤزونه گۆره آیری بیر دهیری و احترامی اولار. بو تویوغو او بیرى تویوق لاردان داها چوخ قوریوب، اونو اؤزل بسرلر. گلینین تویوغو ایتسه، یا اونو ایت- قورد آپارسا، یاخشی نیشانه ساییلماز و چاربورج خالقى نین اینانجلارینا قاراباختلیق گتیرر.

چاربورج جماعتی نین اینانجیندا گلین تویوغو کسینلیکله یومورتلایان تویوق اولمالی دیر. بنون اساس سببی، گلینین دوغورقان اولوب، اوشاق دوغماسی دیر. چاربورج لوی آنالارین دئییمی ایله دئسک: "بونا گۆره دیر کى، یانی اوغوللو- قیزی و بالالی اولسون!".

آیین "گلین تویوگو آپارماق" در چهاربرج

احمد جوادى چاربورج

مرغ در فرهنگ و باور مردم چهاربرج همانند دیگر ترکان ایران نماد باروری، برکت و فزونی نعمت است. مرغ جایگاه خاصی در فرهنگ فولکلور و آیینهای ملل ترک دارد و ترمینهای بسیار جالبی نیز در این خصوص بوجود آمده است.

یکی از این ترمینها و آیینهای جالب در چهاربرج این است که هنگامی که عروس را به خانه بخت می برند حتما بایستی که همراه وی یک مرغ نیز برده شود. برای این منظور قبل از شروع مراسم گلین چیخما، مادر عروس یک مرغ تخم گذار و خوش رنگ را تهیه کرده و با پارچه های قرمز رنگی تزئین می کند. سپس یک نفر از بستگان داماد مرغ را از او گرفته و در کنار عروس و داماد شادی کنان به خانه داماد می برد. در خانه داماد، مادر داماد به کسی که مرغ را آورده پول یا خلعتی می دهد و مرغ را از او می گیرد.

مرغ عروس در میان دیگر مرغها دارای ارزش و احترام خاصی است و از آن بیشتر از مرغهای دیگر مراقبت می کنند. اگر مرغ عروس گم شود یا روباه یا سگی آن را ببرد نشانه خوبی نیست و در باور مردم چهاربرج بخت شوم می آورد.

در باور مردم چهاربرج مرغ عروس حتما بایستی که تخم گذار باشد که یکی از عمده ترین علتهای آن بارور شدن و بچه دار شدن عروس است. به قول مادران چهاربرجی: "بونا گۆره کی گلینین یانی اوغوللو، قیزلی و بالالی اولسون".

اویخولو مراسیمی

یازار: غلامرضا میرانی قوشابولاق (کهریز میران)

حاضیر لاییب: یورقون خان نعمتی

سرزمین آذربایجان، سرزمین اسطوره‌های شفاهی است. یکی از این اسطوره‌ها در چند روستای کاغذکنان و خلخال به حیات خود ادامه می‌دهد و مهمترین آن در روستای «قوشا-بولاق» بخش کاغذکنان وجود دارد که خلاصه‌اش به صورت زیر می‌باشد:

هرسال اهالی روستای قوشابولاق در آخرین ماه بهار قبل از اینکه شروع به چیدن علف‌ها بکنند در آخرین پنجشنبه خرداد ماه به صورت دسته‌جمعی به «اویخولو» می‌روند و در آنجا گوسفند یا بُزِی را قربانی می‌کنند و از گوشت آن آبگوشت لذیذی به نام «اویخولو شورباسی» می‌پزند و مابقی گوشت را در بین فقیران تقسیم می‌نمایند. در این روز مردم لباس‌های نو می‌پوشند و از اول صبح سرکار نمی‌روند تعدادی از اهالی که به شهرهای دیگر کوچ نموده‌اند نیز خود را به این مراسم می‌رسانند...

پس از خوردن آبگوشت زنان و دختران دسته-دسته برای زیارت قله اویخولو روانه قله می‌شوند و در آنجا فطیری را که به همین منظور پخته می‌شود به سنگ‌های اویخولو می‌مالند و برای برآورده شدن آرزوهایشان آن را بین دیگران تقسیم می‌کنند و به درگاه خدا دعا می‌نمایند. سپس از قله پایین آمده و این بار نوبت پسرها و جوانان می‌شود که این کار را تکرار می‌نمایند...

گفتنی است که یک روز قبل از رفتن به اویخولو جارچی روستا بر بالای بام جار می‌کشد و مردم را به شرکت در این مراسم دعوت می‌نماید. اگر کسی قبل از این مراسم کار چیدن علوفه را آغاز کند برای او خوش‌یمن نخواهد بود.

مراسم کهن و آئینی- مذهبی اویخولو به رسم هر سال کشاورزان بخش کاغذکنان میانه به منظور راز و نیاز به درگاه خداوند برای نازل شدن موهبت باران و بجای آوردن رسوم دیرینه این اهالی برگزار شد.

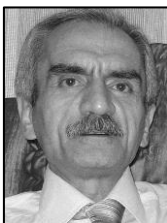
با توجه به شرایط آب هوایی سال، یک روز قبل از شروع علوفه چینی روستائیان بخش کاغذکنان به اویوخلو رفته و مراسم آیینی مذهبی و معنوی زیارتیشان را برگزار می کنند. اهالی بخش کاغذکنان و حتی شهرها و روستاهای همجوار کاغذکنان از سایر استان ها همچون اردبیل نیز به اویوخلو رفته و آنجا گوسفند یا بز را قوربانی می کنند و از گوشت آن آبگوشت لذیذی «اویوخلو شورباسی» می پزند و مابقی گوشت را در بین فقیران تقسیم می نمایند.

در این روز مردم لباسهای نو می پوشند و از اول صبح سر کار نمی روند تعدادی از اهالی که به شهرهای دیگر کوچ نموده اند نیز خود را به این مراسم می رسانند.

فولکلوریک خاطیره‌لر

• خانه‌ی کودکی‌هاییم. قلمم ترکان

خانه‌ی کودکی‌هایم

قاسم ترکان

مهر ماه ۱۳۹۲ - تبریز

«بوطیقای فضا»^۱ اثر به یاد ماندنی «گاستون باشلار» مرا به یاد کودکی‌هایم و خانه محقر اما سرشار از شادی‌ها، صمیمیت‌ها و رویاهایم می‌اندازد. ما نه کلبه‌ای بدان توصیفات داشتیم نه اتاق زیر شبروانی که «باشلار» آن همه از زوایایش بحث می‌کند و نه باریکه‌های نوری از آن دست، که در خانه ما سوسو بزند.

خانه کودکی‌های من پشت به آفتاب داشت و پنجره‌هایش نسبتاً فراخ بود اما، همیشه روشنایی اگر چه غیر مستقیم، ولی، در پهنایش جاری بود. من، آن جنس باریکه‌ی نور را در دیگر مکان‌ها، در مساجد و دالان‌ها و بازارها و سرای‌ها دیده و با آنها زیسته‌ام. باریکه‌های نوری آکنده از غباری رقصان و سرشار از حرکت‌های موزون و پایان ناپذیر در طول روز. این جنس از باریکه‌های نور هنوز در فضا‌های درونی امکنه باستانی و بناهای قدیمی شهرم در اثر تابش آفتاب از بیرون، پدیدار می‌شود و اغلب مرا به بازار و بناهای کهن شهرمان می‌کشاند تا در دل روزهای آفتابی چشم بر ستون‌ها و باریکه‌های نور تابیده از روزن گنبدها و طاق‌ها بدوزم باریکه‌هایی که همواره سرشار از غبارهای رقصان هستند. باریکه‌های نوری که در بطن سایه سارهای خنک، خالی و ساکت، ما را با دنیایی آکنده از غلیان غبارهایی سبکبال آشنا می‌سازند، به ما این باور را ارزانی می‌دارند که هستی همواره در غلیان است و در هیچ نقطه‌ای ذره‌ای سکون و سکوت یافت نمی‌شود. باریکه‌هایی که در پهنای سایه سار، با عرض و شعاعی معین می‌خزند و از کف تا دیوارها را می‌نورددند. از اوان کودکی‌هایم آن باریکه‌ها مرا به سوی خویش می‌خواندند، با دست‌های کوچک خویش هرگز نتوانستم

۱- گاستن باشلار، بوطیقای فضا، ترجمه مریم کمالی و محمد شیربچه، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان،

مشتی از آن همه غبار رقصان را از آن خود سازم. آنها، آن غبارهای رقصان، بودند در میان زمین و آسمان، از کف تا دهانه روزنه‌ها، من از میانشان می‌گذشتم، در میانشان درنگ می‌کردم، در میانشان، خود را غباری می‌پنداشتم، فوت که می‌کردم غوغایی پدیدار می‌شد، با عطشی عجیب می‌نوشتیدمشان، چون جرعه‌ای از چشمه‌ای زلال، اما هرگز سیر نمی‌شدم، با تعجبی کودکانه مرز باریکه نور و سایه سار را می‌کاویدم، گویی لشکری غبار از سایه سار به آغوش نور پناه می‌بردند از کف تا روزنه، و بیش از آن پناه گزیدگان، آن شعاع نور را ترک می‌گفتند، این آمد و شد بی‌پایان مرا به بازی می‌گرفت. چه رازی در میان بود؟ آیا آفتاب به ذرات عالم جان می‌بخشید و سایه‌سار آنهمه را بی‌مهابا می‌بلعید؟ آیا خطا از آن دیدگان من بود یا حقیقت جز آن نبود که به چشم دیده می‌شد. من هنوز دل در گرو آن باریکه‌های نور دارم. باریکه‌هایی که در گوشه گوشه بازار بزرگ تبریز و بافت کهن آن جان می‌یابد. از این رو، نه تنها تماشای رقص غبار در باریکه‌های نور، در خنکای سایه‌سار بناهای کهن، هرگز خسته‌ام نمی‌سازد، بلکه روانم را نیز می‌آساید.

ما تنها خانه‌ای کوچک داشتیم با حیاتی نقلی. یک دهلیز، دو اتاق یکی از دیگری کوچکتر، ته اتاق با اصطلاح بزرگتر مطبخی تنگ و باریک بود که پنجره‌ای کوچک به حیاط نقلی‌مان داشت و پشت دیوار مطبخ، مستراح بود که درش به حیاط باز می‌شد. آن حیاط کوچک باغچه‌ای کوچکتر داشت با بشکه آبی در کنارش. خانه کوچک ما گوشه‌ای از حیاط فراخ نیای مادری‌ام بود. خانه فراخی متصل به خانه فراخی دیگر با دربی در میانه، تا از خانه به خانه عموها، رفتن‌ها و آمدن‌ها سهل‌تر انجام گیرد. خانه پدر بزرگ، بزرگتر بود و دو ضلع خانه‌مان را فرا گرفته بود. از آن کوچه عموها و عمو زاده‌ها یکی‌یکی کوچیده و رفته بودند. سر انجام پدر بزرگ نیز فروخته و رفته بود و از آنهمه ایل و طایفه، تنها ما مانده بودیم با خاطراتی به عرض و طول کوچه‌مان. خاطراتی که هرگز گرد ملال از پهنه‌اش زدوده نمی‌شد. خاطراتی از آن مادر.

مادر با دست اشاره به یک سوی کوچه می‌کرد و می‌گفت این قسمت حسینی‌مان بود، آن قسمت خانه خان عمو بود و دختر عمو در این سو زندگی می‌کرد، بام تنور آنجا قرار داشت و طنابی ما اینجا بود...

آب انبار درست روبروی خانه‌مان زیرزمین مسجد بود. کوچه‌ای به پهنای ۲ متر، خانه ما را از خانه خدا و خانه پدر بزرگ، خانه ما را از خیابان جدا کرده بود. کمتر خانه‌ای لوله‌کشی آب و یا سیم‌کشی برق داشت. حتی در همسایگی ما، خانه خدا نیز برق و آب لوله‌کشی

نداشت. اما چایخانه‌اش شکوه ویژه‌ای داشت. دو سماور بزرگ روسی، کلی استکان و نعلبکی ناصرالدین شاهی با زیرهای بُرنجی و زیرسیگاری‌های سفالی بر روی هم تلنبار شده بود. قلیان‌های تُنگ ناصرالدین شاهی گوش تا گوش یک سوی از قفسه چوبی چایخانه را آذین بسته بود. مجمعه‌ای‌های مسی و بُرنجی و کاسه‌های سفالی که برای خیساندن تنباکو به کار می‌رفت. زنبوری‌ها و گردسوزهای یدکی نیز گوشه‌ای از چایخانه را اشغال کرده بود. قفسه تنباکو، مملو از پاکتهای تنباکو بود و در زمستان و تابستان منقل دیواری کنار سماورها پر از آتش و زغال گداخته برای پر کردن آتشدان سماورها و سر قلیان‌ها می‌شد. در سوی دیگر و بیرون از چایخانه علم‌ها در قد و قواره‌ای متعدد قداست ویژه‌ای به کنج مسجد می‌بخشید. بخشی از دالان مسجد جهت نگهداری هیزم و زغال و آتشگردان تعبیه شده بود. طاقچه‌هایش گردسوزها و زنبوری‌ها را در دل خود جا داده بود و اشکوب‌هایش مملو از قرآن، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه و مفاتیح الجنان و سی جزء قرآن بود. مسجد نیز همانند خانه ما، برای اهل محله کوچک می‌نمود. اما سرشار از فرش بود و دراز به دراز پشته‌هایی که دیوارهای بی‌پیرایه‌اش را برای آسودن‌ها و تکیه دادن‌ها دلپذیر ساخته بود و پتوهایی که پای پشته‌ها را آذین بسته بود. منبر چوبی مسجد با محراب نه چندان رفیع و گچی خود، بیانگر قداست این مکان غرق در روحانیت، صفا و صمیمیت بود.

کمی بالاتر، آنسوی خیابان، شیر آبی با محفظه چدنی و خاطره برانگیزش برای استفاده عمومی نصب شده بود. این شیر آب را مردم «شیر برداشت» می‌خواندند. دیگر آب انبار مسجد از جاه و جبروت افتاده بود. تنها کرم‌های آب‌انبار در خاطره‌ها و ول می‌خورد. هر گاه صحبت از آبِ آبِ آب انبار به میان می‌آمد، بی‌تردید وصف حال کرم‌های لولنده در قعر انبار آب نیز نقل مجلس می‌شد.

آب مثل همیشه امری حیاتی بود. به همین خاطر روزی نمی‌شد که در سر نوبت پر کردن سطل‌های آب در محل شیر برداشت دعا و کتک کاری صورت نگیرد. آژان کشی‌ها، ضامن شدن‌ها، پا درمیانی‌ها، قهرها، آشتی‌ها، قلدری‌ها، ضعیف کشی‌ها همه بر سر شیر برداشت اتفاق می‌افتاد. دعوای زنان و دختران از لب چشمه به پیرامون شیر برداشت کوجیده بود. هر استفاده عمومی مناقشات خود را داشت. مثل همیشه و همانند همه جا، کار وقتی به دعا و مرافعه ختم میشد که، از میان جمع یکی می‌خواست خارج از دایره انصاف حق تقدم دیگری را به نفع خود مصادره کند. اما آنهمه دعا عجیب بود، به آشتی بدل می‌شد. و این عبارت همواره زمزمه همه بود: «آدام آدام لا ساواشاردا، باریشاردا» (آدم با آدم دعا

هم می‌کند آشتی هم می‌کند). و راستی به این گفته، جامه عمل می‌پوشاندند. گویی دعوا و کرکری خوانی از ملزومات زندگی بود.

آب مفت بود از همان ابتدا. چه آنگاه که از دل خاک در پهنای چشمه‌ها جاری بود و چه زمانی که دولت شیرهایی برای مصرف عموم، در معابر احداث کرده بود. آب وقتی بهاء دار شد که از طریق تشکیلاتی با انجام لوله‌گذاری و نصب کنتور در خانه‌ها و اماکن به افراد معین اختصاص یافت.

چشمه‌هایی که از حیاط‌ها جاری بودند و در حیاط‌هایی که به حرمت آب ذلال چشمه‌هایشان از طلوع خورشید و اذان الله اکبر تا پاسی از شب باز و محل آمد و شد همسایگان می‌بود. حیاط‌هایی که گویی صاحبانشان وقف آمد و شد مردم کرده بودند. آب لوله‌کشی همانند مار خوش خط و خالی در عمق ۵۰ یا ۶۰ سانتیمتری از زیر در و دیوارها به داخل خانه‌ها می‌خزید. حتی درون خانه‌هایی که چشمه‌ها از میانه‌شان جاری بود. اندک- اندک در حیاط‌های دارای چشمه نیز از رونق افتاده بود. آب لوله‌کشی بهتر از آب چشمه بود که از بالا سر، آلودگی‌هایی نیز به همراه می‌آورد.

کوچه‌ها، یا خاکی بودند یا سنگ فرش. آسفالت، (بستر اتومبیل) هنوز، در هر معبری، دل خاک را تیره نساخته بود، آخرین بازماندگان درشکه‌چی‌ها در مذبح اتومبیل قربانی شده بودند. پلیس لباس دیگر گونه‌ای برتن کرده بود و در سر چهارراه‌ها با سوت خود اتومبیل‌ها را راهنمایی می‌کرد. اندک‌اندک علایمی در معابر نصب می‌شد و قوانینی بنام راهنمایی و رانندگی برای مردم دیکته می‌شد. داشتیم متمدن می‌شدیم اسب و الاغ و درشکه و ارابه را از کوی و برزن می‌رانندیم تا اتومبیل‌های سرد و آهنین در معابر دم بگیرند و دود بیافزایند. آنقدر که امروزه از دست دود و دم و ترافیک گاهی روزهای سال را از بیم جان و آلودگی هوا و افزایش ریزگردهای معلق در آن، پا از خانه و کاشانه‌های مدرن مان بیرون نگذاریم. آنروزها هنوز اغلب دیوارها و پشت بام‌ها کاهگلی و خانه‌ها یک یا دو طبقه بودند، از این رو آفتاب و افق ارزانی همه بود. وقتی باران می‌بارید بوی نمناک خاک و کاهگل بام و دیوار، به همراه هوایی بدون سرب و دیگر آلاینده‌ها، ریه‌ها را پر می‌کرد. هر خانه‌ای مرغی، خروسی، اردکی، غازی داشت و گاهی بره‌ای که برای قورمه پرورش می‌کردند. هر سحرگاه بانگ خروس نوازشگر گوش‌ها بود، وقتی مرغی یا خروسی را در کوی و برزن، سر می‌بردند، شیطنت‌مان گل می‌کرد و داد می‌کشیدیم: « قاتیلوه لعنت حیوان » (بر قاتلت لعنت حیوان).

وقت عرق‌گیری همه محلات سرشار از رایحه‌ی شاه اسپرغم، نعنای، کاکوتی، عطر شاهی و... می‌شد. سهم همسایه‌ها منظور بود. وقت رُب‌گیری هم همینطور. در فصل توت هم

وقتی همسایه‌ها درخت‌های تناور توت را می‌تکاندند چادر فراخی که زیرش می‌گرفتند، سرشار از توت‌های ریز و درشت مثل قند می‌شد، همه از این نعمت خدایی بهره می‌بردند و مورچه‌ها بیشتر از همه. بچه‌ها هم مثل مورچه‌ها. چقدر بچه بود؟ و چقدر مرگ و میر بچه؟ اکثر خانه‌ها خاطره‌ی تلخی از مرگ و میر بچه‌ها داشتند. من شاهد مرگ دو خواهر و یک برادرم بودم هر سه در ۶ یا ۷ ماهگی مردند. می‌مردند و مادرها بازهم می‌زاییدند، آن کودکان که همانند فرشتگانی از حریم ما پر می‌کشیدند، هرگز فراموش نمی‌شدند. مادرها و پدرها به محض اینکه چشمشان به هم سن و سالان بچه از دست رفته‌شان می‌افتاد، با تحسر می‌گفتند: «اگر بچه‌ام زنده بود دور از جان، هم سن این بچه بود.» بچه‌ها بیش از همه قربانی می‌شدند، قربانی فقر، قربانی ناآگاهی، قربانی عدم بهداشت. از اینرو کوی و برزن همواره شاهد جسم بی‌جان کودکی یا نوزادی در آغوش پدر و مادری روانه به سوی قبرستان می‌بود. از قربانی شدن بچه‌ها خاطرات تلخ و گزنده‌ای نیز از زمان قحطی در خاطر آذربایجانی‌ها به ویژه تبریزی‌ها هست. در آن قحطی کودکان بیش از همه از فرط گرسنگی تلف شدند. از این رو، بعد از آن ایام شوم، پدرها و مادرها بر روی قبر کودکانی که از گرسنگی مرده بودند نان می‌گذاشتند. این نیسیگل در کوتاه زمانی رنگ و روی آیینی در حد قومی یا ملی به خود گرفته بود. این آیین جوشیده از دردی جانکاه، حکایتگر فاجعه‌ای دردناک و کشنده بود.

در بهار و تابستان صبح زود آفتاب سرزنده زن‌ها و دخترها جلوی در خانه خود را جارو می‌کردند، عصرها که آفتاب پس می‌نشست، کوچه‌ها جان می‌گرفت. طبیعی بود، نه تلویزیونی، نه ماهواره‌ای، نه اینترنتی، نه تبلتی، نه موبایلی نه... مردم بودند و شادی‌هایشان. کوچه آب و جارو می‌شد، دم در کوچه پلاسی پهن می‌کردند، زن‌ها و دخترها دورهم جمع می‌شدند و شروع به جشن و سرور و بگو بخند می‌کردند. ترانه‌هایی که مردم خود می‌ساختند. و گاهی ترانه‌های آکنده از درد فراق دخترانی که نامزد یا همسرشان برای خدمت اجباری در پادگان‌هایی دور و نزدیک مفت و مجانی خدمت می‌کردند. دل‌باختن‌ها، حسرت‌ها، ناکامی‌ها در این ترانه‌های خودجوش گاهی چنان حزین و تأثر برانگیز می‌شد که چشم‌ها را مملو از اشک و سینه‌ها را مالا مال از غم می‌ساخت. باز در این میانه کسی دیگر برای تغییر حال و هوای غم بار، قوال (دایره) را در دست می‌گرفت و رنگی شاد می‌نواخت و یکی را از آن جمع برای رقص به میانه می‌کشید. بچه‌ها هم با شیطنت و بازی‌هایشان غُلْغُلَه بر پا می‌کردند. برای این کارها کوچه‌های تنگ و بین بست مناسب‌ترین مکان بود به ویژه کوچه‌های بُن‌بستی که، بالایشان بامی و اتاقی نیز از آن همسایه بود. این

معماری و اتاق‌هایی بر بالای کوچه‌هایی تنگ و کوچک هنوز در بافت قدیمی و فرسوده شهرمان و شهرهایمان به چشم می‌خورد.

های و هوی کوچه‌ها تا زمانی بود که، سیاهی چادرش را بر سر شهرمان می‌کشید. غروب که می‌شد، زنها و دخترهای دم‌بخت به فکر چراغ و سماور و اجاق می‌افتادند تا مردها که از سر کار می‌رسند همه چیز مهیا باشد. برای سماورهای آتش‌دان دار می‌بایست آتش و ذغال گذاشته مهیا می‌شد. برای اینکار کهنه پارچه‌ای آغشته به نفت را در آتشگردان آتش می‌زدند و سپس آتش گردان را دور دست و گاهی دور سر می‌گرداندند. آتشگردان در شعاعی تقریباً به طول دست هوا را طی دایره‌ای به تکرار می‌شکافت، سیاهی و خامی زغال‌ها ابتدا خطی سیاه ایجاد می‌کرد، این دایره رفته‌رفته از سیاهی به سوی زردی و سرخی می‌گرایید. گاه گاهی جرقه‌هایی می‌جهید تا آتش گل می‌انداخت و ذغال‌ها گُر می‌گرفت و آماده ریختن در آتش‌دان سماور می‌شد. آتش، آب سرد سماور را اندک - اندک گرم می‌کرد و سرانجام ناله سماور بلند می‌شد و به نقطه‌ی جوش که می‌رسید از ناله و دادش کاسته و به غُلْغُلش افزوده می‌شد. چایی که دم می‌کشید، طعم روح‌فزایی پیدا می‌کرد.

آب که از بستر خاکی چشمه‌ها و قنات‌ها و از دل چاه‌ها به اندرون سرد و بی‌روح لوله‌های فلزی هدایت و روانه خانه‌ها و امکنه و معابر شد، اندک - اندک نفت نیز فراوان‌تر شد، کم کم سماورها نیز فتیله‌دار و نفتی شدند. و لذت چایی سماورهای اغلب روسی آتش‌دان دار به خاطره‌ها پیوست و چشم‌ها از تماشای گردش آتش بر فراز دستها در میان حیاط‌ها محروم گشتند.

ضمن سماور و مهبای آتش آن، نفت چراغ‌های فتیله‌ای گرد سوز و والور از واجبات بود تا فتیله‌هایشان بدون نفت نسوزد. آخر وقتی نفت چراغ تمام می‌شد و فتیله بدون نفت می‌سوخت، دود و دم مشمئزکننده‌ای به پا می‌شد، دودی تلخ و ناخوشایند و دشواری دیگری که بایستی چراغ را خاموش می‌کردند و با قیچی سوختگی فتیله را بریده و دور می‌انداختند تا، دوباره نفت بریزند، فتیله نفت را جذب کند و خوب بسوزد. شعله گردسوز زرد و نورانی باشد و شعله چراغ غذاپزی آبی یکدست. سپس بوی نفت و سیاهی فتیله سوخته، خود غذایی الیم بود و به این آسانی‌ها از دست نمی‌رفت. از همه مهم‌تر شیشه‌های حبابی چراغ‌های گردسوز و فانوس بود که می‌بایست، تمیز و پاک می‌شدند تا روشنایی را به ورای خود بهتر ببخشند. گاهی گردسوز و فانوس دود می‌کرد و دوده اندک - اندک تمامی حباب را فرا می‌گرفت و همزمان در و دیوار نیز پذیرای سیاهی دود چراغ می‌شد، پاک کردن آنهمه دود و سیاهی کار آسانی نبود، زنها و دخترهای آن دور و زمانه حداقل زخمی از

شکسته شدن حباب شیشه‌ای گردسوزها را بر روی انگشت‌ها یا دست‌هایشان داشتند. این اتفاق به وقت تمیز کردن رخ می‌داد. و گاهی زخم‌ها عمیق و ماندگار می‌شدند.

نفت را از بقالی محله می‌خریدیم. یک من، نیم من و یا یک چارک، بسته به نیازمان بود. قیف ظریفی لازم بود تا نفت را با ظرافت در نفتدان گرد سوز یا چراغ نفتی بریزند. غالباً ما بچه‌ها را با پیت نفت دم بقالی می‌فرستادند. آوردن نفت به خصوص در سرمای زمستان کار شاقی بود. گاهی نفت از ظرف لب پر می‌شد و شلوار و کفش و جورابمان نیز آغشته به نفت می‌شد. با هزار مصیبت نفت را به خانه می‌رساندیم. نفت در طول سال و همه روزه مورد مصرف خانه‌ها بود، با بوی نفت انسی دیرینه داشتیم. چون همیشه با ما بود گاهی نیز بیش از پیش، به ویژه موقع پر کردن نفت در نفتدان چراغ‌ها، که اگر سر می‌رفت زیر انداز و فرش، نفتی می‌شد. بوی نفت همه جا را می‌گرفت. در زمستان وقتی سیاه‌سرفه می‌گرفتیم باز نفت به دادمان می‌رسید. دواي دردمان می‌شد. می‌مالیدند فرق سر ما بچه‌ها، به گلویمان. گلویمان نرم می‌شد و ما با نفت درمان می‌شدیم. نفت برایمان روشنایی می‌آورد، نفت اجاقمان را روشن نگه می‌داشت، زمستان‌ها نیز که، با آن برف‌های سنگین و سرمای سختش زمین یخ می‌بست، فصل سُرُسره شروع می‌شد، نفت را از خانه‌کش می‌رفتیم و بر روی بستر یخین سُرُسره‌هایمان می‌ریختیم، سُرُسره‌های یخی‌مان جلا می‌یافت و صیقل می‌دید و در سرمای استخوان سوز می‌دویدیم، سُر می‌رفتیم، باز دوان- دوان به سوی نقطه‌ی اول بر می‌گشتیم، زمین می‌خوردیم، بلند می‌شدیم، تا در آن دایره تکرار، خیس عرق می‌شدیم. ما از نفت بهره‌ها می‌بردیم.

شامگاه که گردسوزها را روشن می‌کردند، روشنایی اندکشان سایه‌ها را غلیظ‌تر می‌ساخت و همه چیز حتی چهره‌ها در سایه روشن نور کم فروغ گردسوزها جلوه‌ی خاصی می‌یافت. زیبایی‌ها و نازیبایی‌ها در آن سایه‌روشن‌های شبانه، رویایی و خیال‌انگیز می‌شدند. همانند تابلوهای زیبای رامبراند، روبنس. فروغ شمع و روشنایی پیه‌سوز یا چراغی از آن قبیل در فضاهاى اندرونی، در شامگاه‌ها و در دل شب‌ها موجب آن جنس از سایه روشن‌های سحرانگیز می‌شد. من هنوز آن رنگ‌ها و سایه روشن‌های شبانه را در خاطر دارم. رنگ‌هایی گرم در دل تیرگی‌ها، فیگورها در پرتو نور گردسوزها و فانوس‌ها و ویژگی فزاینده‌ای می‌یافتند. پرصلابت‌ها پرصلابت‌تر، خشن‌ها، خشن‌تر، زمخت‌ها، زمخت‌تر و فلاکت‌بارها پرفلاکت‌بار و حقیرتر جلوه می‌کردند. گاهی با خود می‌اندیشیدم این چهره‌ها چه تفاوتی با روز روشن و آفتابی خود دارند؟ زیبایی‌ها زیباتر جلوه می‌نمودند، و زشتی‌ها زشت‌تر. آن نور زرد و گرم در سیاهی شب چه جلوه‌های سحر انگیزی که به اشیاء و چهره‌ها نمی‌بخشید؟

مشق‌هایمان را پای گردسوز می‌نوشتیم. گاهی از سر غفلت موی سری طعمه شعله آتش می‌شد یا زبان آتشین حباب گردسوز یا چراغ نفتی دست و صورتی را نیش لیس می‌زد. یا پایه سه پایه دردرس ساز می‌شد. سه پایه از ملزومات زندگی به شمار می‌رفت. سه تا پایه فلزی هم قد که در دو سر هر پایه انحنایی ظریف به طول چهار یا پنج سانتیمتر، در تقابل هم از یک طرف به تسمه فلزی گردی نصب می‌شد و وقتی بر روی زمین قرار می‌گرفت، می‌توانست به وسع خویش، اجاقی، منقلی و یا چراغی را در میانه خود بگیرد تا کتری یا کاسه قابلمه‌ای را در فرق سر به قدر اطمینان نگه دارد. مادر بزرگ بعد از غروب آفتاب، سه پایه‌های فلزی بلند - اندکی بلندتر از گردسوزها - را به کار می‌گرفت، سه پایه را جای امنی روی زمین می‌گذاشت، گردسوز را زیر آن قرار می‌داد و قابلمه غذا را روی سه پایه می‌گذاشت. حرارتی که از سر تنگ حباب شیشه‌ای گردسوز خارج می‌شد، غیر قابل تصور بود و درست زیر قابلمه‌ی مسی غذا پخش می‌شد و چقدر تند و تیز، باور کردنش برای نسل حاضر مشکل است، بعد از اندکی، کم کم ناله و آوای قابلمه مسی بلند می‌شد و محتوایش به غُلْغُل در می‌آمد و رایحه‌ی اشتهای برانگیز قابلمه فضا را می‌آکند. چقدر با حوصله از یک گردسوز استفاده بهینه و دوگانه می‌کردند. اگر چه سایه سه تا پایه آهنی اتاق را تیره‌تر می‌ساخت اما می‌شد با آن مقدار سایه روشن ساخت. دور چراغ گردسوز می‌پلکیدیم، مادر و مادر بزرگ شش‌دانگ حواسشان به ما بود که غفلتا به چراغ گردسوز نخوریم مخصوص سه پایه پیرامونش که شام خانواده بر روی آن غُلْغُل میکرد. پدر که از راه می‌رسید، در خانه تکان دیگری پدید می‌آمد. پدر همه روز خدا، از بام می‌رفت و در شام، خسته از کار سخت روزانه، باز می‌گشت. لباسهایش را می‌کند، سر و صورت خود را می‌شست. چای تازه دم آماده بود. همه منتظر پدر می‌ماندیم تا کمی بیاساید. اگر کسی عجله به خرج می‌داد پدر با صدایی خسته می‌گفت: از خستگی تنم گُر گرفته است، بگذارید کمی گرمای تنم فروکش کند و اندکی به خود بیایم بعد شامم را بخورم. وقتی می‌خواستیم شام بخوریم. دستار خوان، پر از نان همواره مهیا بود. دستارخوان همان سفره پارچه‌ای تمیزی بود که باز می‌کردند، نایلون و پلاستیک هنوز بر زندگی مان چیره نشده بود، ظرف و ظروف مثل امروزها فک و فراوان نبود. کاسه‌ای چینی یا سفالی، قاشقی چوبی، یکی دو قاشق مسی و بشقابی کل ظروف سفره را تشکیل می‌داد. سهم بچه‌ها را روی تکه نانی می‌کشیدند و بزرگترها از کاسه و بشقاب می‌خوردند. آن تکه نان بشقابمان و نان خورشتمان می‌شد. این سهم کشیدن بر روی تکه نان، خود مبین حریم سن و سال نوجوانی و جوانی به شمار می‌آمد. وقتی نوجوانی

یا جوان تازه به دوران رسیده‌ای می‌خواست با یکی درگیر شود، طرف مقابل به کنایه می‌گفت: «قاچ گُوروم هله پایوی چۆرک اوسته چکیرلر»، (بروبینم، هنوز سهمت را روی نان می‌کشند)، وقتی بزرگ شدی بیا تابینم حرف حسابت چیه...

بعد از شام اندکی گپ و گفتگو می‌شد کم‌کم پلک‌ها سنگینی می‌کردند. منده لحاف تشک را که به دیوار تکیه‌اش داده بودند برمی‌گرداندند، گره از منده می‌گشودند و رختخواب‌ها را پهن می‌کردند، فتیله‌ها را پایین می‌کشیدند، گاهی شب‌ها که هوا از حُرم گرما نفس را پس می‌زد گرما و نور گردسوزها دل آزار می‌شد. وقتی فتیله چراغ‌ها را پایین می‌کشیدند یا فوت می‌کردند، حس خنکایی، تاریکی را می‌آکند و تاریکی با خود خنکایی دلپذیر به ارمغان می‌آورد. غالباً همه در زیر یک سقف می‌خوابیدند. از اینرو وقتی نیمه‌شب در دل تاریکی یکی می‌خواست بیرون برود، حتماً دست و یا پایی را، زیر پای خود له می‌کرد و دادِ خواب‌آلود یکی را در می‌آورد. صبح باز روز از نو و روزی از نو، رختخواب‌ها با دقت جمع می‌شدند و در میان ملحفه‌ای منده می‌شدند، سپس به دیوار تکیه داده و به عنوان پشتی هم از آن استفاده می‌کردند. در سوی دیگر متکاها جفت روی هم قرار یافته و در میانه طلع دیگر اتاق، جای راحتی را برای نشستن و تکیه دادن تعبیه می‌کردند. ساتن گلدوزی شده لچکی شکل، زینت بخش بالشت فراز متکاها می‌شد و تشکچه تمیزی در پای متکاها هر مشتاق به استراحت را برای نشستن و آسودن فرا می‌خواند. محدوده تشکچه و متکا و پشتی، حریم بزرگترها بود و بچه‌ها حق ورود و آساییدن در آن حریم را نداشتند. برای آساییدن بچه‌ها کلی جای در کنج اتاق‌ها کنار سرتاسر دیوارها کف مفروش و تمیز و خلوت اتاق‌ها و... وجود داشت. دیوارها همیشه تکیه‌گاه‌هایی تن‌آسا برای کسانی بودند که می‌خواستند با تکیه به آن، پاهای خود را دراز کرده و لختی بیاسایند. و کنج‌های اتاق‌ها، حتی دهلیزها، مأمنی دنج بودند برای آسودن، برای در خود فرو غلتیدن، برای تنهایی گزیدن.

خانه‌ها این‌همه وسایل گوناگون نداشت. از این رو کارهای خانه زود به سر انجام می‌رسید، مادر دستمالی به اشیائ طاقچه می‌کشید. طاقچه فراز خانه بود. و هر آنچه در چارچوبش قرار می‌گرفت حتماً پر بها بود. جای جانماز و قرآن و گلابدان و گاهی وقت‌ها نیز قندان در طاقچه بود، گرد سوزهای پایه مرمری در دو طرف طاقچه، جای می‌گرفتند. هی قد می‌کشیدیم و آرزویمان بود که روزی دستمان به طاقچه برسد. کف طاقچه را روپوش سفید رنگ گلدوزی شده زیبایی می‌پوشاند. مادر با کمال دقت و ظرافت، گل‌های روی ساتن سفید را با دستان خود دوخته بود. ساتن سفید برآقی که شق و رق به شکل لچکی

در میانه دیوار پای طاقچه را آذین می‌بست. بعد از گردگیری، جارو را خیس می‌کرد تا همراه هر چیزی غبار روی گلیم هم زدوده شود. در آستانه در، هرچه را جارو کرده بود بر روی پا انداز پارو می‌کرد و محتوای پا انداز را در سطل حلبی آشغال سرریز می‌کرد سپس کنار باغچه می‌تکاند و یکبار دیگر با جاروی خیس غبارش را می‌ستاند و سر جای خود پهن می‌کرد بعد نوبت کف آجری حیاط نقلی‌مان می‌رسید. در مدت اندکی همه جا تر و تمیز عین یک دسته گل می‌شد. و نوبت شستن ظرف و ظروف می‌رسید. آن زمان‌ها مواد شوینده بهداشتی امروزه به بازار نیامده بود. ظرف‌ها را با نوعی خاک نرم سبزگونه ای بنام «کپیر» می‌شستند. زن‌ها برای تقویت و پر پشت بودن، موی سر خود را با نوعی خاک کف کننده به نام «گیل» یا همان گِل فارسی می‌شستند. البته صابون از قدیم و ندیم بود. این دوماه شوینده و تمیزکننده را به همراه «چوغان» که آنهم نوعی خاک کف کننده برای شستن رخت‌ها بود، افرادی بنام کپیرچی بار الاغ می‌کردند و در کوی و برزن دم خانه‌ها آورده و می‌فروختند. مادر ظرف‌ها را ابتدا خیس می‌کرد، سپس آغشته به کپیر و با تکه پارچه‌ای ضخیم ظرف و ظروف را جلا می‌داد. در این میان، یکی می‌بایست آب می‌ریخت تا مادر کپیر ظروف را تمیز کرده و آب بکشد. سپس وقت مهیا کردن نهار فرا می‌رسید. سبزی فروش با الاغش سر کوچه مشتریانش را یکی‌یکی راه می‌انداخت، مغازه قصابی شلوغ می‌شد، چون یخچال نبود، مردم گوشت روزانه و مایحتاج خود را به اندک می‌خریدند، یک پُوزنه، هفت درهم، فوفش نیم کیلو مگر اینکه کسی مهمانی داشت و گوشت بیشتری می‌خرد. گاهی اوقات گوشت اضافی را از دهانه‌ی چاه آب حیات آویزان نگه می‌داشتند تا بر اثر خنکای مرطوب چاه، گوشت ننگد و طراوت خود را از دست ندهد. از سوی دیگر از دستبرد موش و گربه و دیگر موجودات در امان بماند. قصاب همیشه دنبه و پیه کم می‌آورد، مثل امروزها نبود، مردم درکنار گوشت دنبال دنبه و پیه می‌گشتند تا قوت جانشان باشد.

چاه‌های آب با قرقره چوبی بزرگی بر فرازشان جزوی از ملزومات زندگی و آسایش مردم به شمار می‌آمد. ریسمانی از جنس پشم به درازای ته چاه، با چنگالی آهنین در انتهایش برای هدایت دلو در عمق چاه و بیرون کشیدن آن، به کمره قرقره سخت گره خورده و سپس پیچیده می‌شد، این مکانیسم نسبتاً ساده و سنتی مردم برای دستیابی به آب اعماق حیاط و زمین خانه‌شان بود. قرقره برای پایین فرستادن دلو راحت می‌چرخید حتی، هر چه دلو از دهانه چاه پایین‌تر می‌رفت، قرقره نیز دور می‌گرفت و ریسمان با شتاب از کمره قرقره باز و به قصد رهایی درازا می‌یافت، تا زمانی که بدنه دلو با ضرب به سطح آب عمق چاه بر می‌خورد و صدای شالاب گونه این تصادم در دل چاه می‌پیچید. ابتدا دلو به پهلوی بر سطح آب قرار می‌گرفت و آب از

کناره دهانه دلو در اندرونش پر می‌شد تا جایی که دلو را غرق خود می‌ساخت. در این هنگام آنکه در بالای چاه ایستاده بود قرقره را به عکس می‌پیچاند هرچه ریسمان بر کمره قرقره می‌پیچید دلو سنگین‌تر از عمق چاه فاصله می‌گرفت. وقتی دلو به دهانه چاه می‌رسید آن را گرفته به کنار چاه هدایت کرده و آبش را در ظرفی یا جایی خالی می‌کردند.

این کار از آن بزرگترها بود، چرا که دهانه چاه‌های حیاط‌ها از جمله قربانگاه‌هایی به شمار می‌رفت که قربانیان خود را از میان بچه‌ها می‌گرفت و در اعماق مملو از آب خنک خویش می‌بلعید. چاه‌های آب ما را با دل خاک و قلب زمینی که بر پهنه‌اش می‌زیستیم پیوند می‌زد. چاه، به اعماق تاریک منتهی به آب زلال غرق در سکوتی منتهی می‌شد که در پاسی از تاریخ دردمندان، میانه سیاهی و سکون شب، شکوه‌های مولا امیرالمؤمنین را پذیرا می‌شد. پیشتر از آن در قصص ادیان، یوسف فرزند یعقوب به دست برادرانش در نایره‌ای از حُقد و حسد به قعر چاه افکنده می‌شد. چاه ما را با اعصار تاریخ پیوند می‌زد. چاه ما را به دل افسانه‌ها و قصه‌ها می‌برد.

برخی حیاط‌ها در کنار چاه خود تلمبه دستی داشتند، تلمبه‌هایی که با فراز و فرود دسته نسبتاً درازشان، آب از عمق چاه به دهانه تلمبه مکیده می‌شد و با فشار به بیرون می‌پاشید. تلمبه زدن کار بزرگترها بود بچه‌ها قد و زورشان به تلمبه نمی‌رسید. آب مایه حیات بود از ازل. تا ابد نیز این مایه، حیات را برای ما ارزانی خواهد داشت اما به چه بهایی؟

خانه‌ها ساده و بی‌پیرایه بودند، حصیر و گلیم، اگر امروزه جزوی از دکوراتیو زندگی مدرن به شمار می‌آید در قدیم زیرانداز خیلی از مردم بود تا ساکنین و وسایل خانه را از زمین و خاک جدا سازد. هرگز فراموش نمی‌کنم اولین باری را که پدر فرش دستبافت ضخیم مهربان خریده بود با اشکال و رنگ‌های الوان و زیبا. وقتی مادر گلیم را جمع کرد و پدر فرش تازه مهربان را کف اتاق پهن کرد من برای اولین بار نرمی دلپذیر فرش را با پوست و استخوانم احساس کردم. مادر با جاروی خیس غبار فرش را ستاند. رنگ‌ها و نقش‌ها جان یافتند و درخشیدند. فرشمان آنقدر نرم و ضخیم و زیبا بود که من و خواهرانم آنشب را بدون تشک بر روی فرش خوابیدیم و چند شب دیگر نیز فرش نرم تازه خریده پدر تشک من بود. آن شور و شعف هرگز فراموشم نمی‌شود. دو سه بار دیگر نیز من از آن شور و شعف‌ها چشیدم، شور و شغفی ستودنی و به یاد ماندنی. در همان ایام و از همان جنس. بعدها دیگر هیچ چیزی برایم شعف انگیز نشد، هرگز. هر چه به دست آوردم با تمامی زیبایی‌ها و لوکس بودن‌ها شعف‌انگیز نبودند، چرا؟ نمیدانم! هر چه بود در آن دو تا اتاق یکی کوچکتر از دیگری و آن دهلیز جا ماند. و من از آنهمه اندک-اندک دور دور گشتم تا امروز.

دیگر شعف من وقتی بود که برق به خانه مان آمد. و در اولین شب لامپی ۶۰ وات اتاق کوچکمان را غرق نور ساخت. چقدر پر از نور بود آنهم از سقف به زمین می تابید، مادر بزرگ گردسوزها را زینت طاقچه کرد و بعدها آن گردسوزهای پایه مرمری زیبا از چشم‌ها افتاد و در میان آت- آشفال‌ها گم و دور انداخته شد. همانند اطوی چدنی آتیشدان دارمان که داخلش زغال آتش می‌زدیم تا زیرش گرم شود و مادر لباس‌ها را اطو بزند. آتشگردان، منقل، ماشه، کفگیر خاکستر کرسی، همانند خود کرسی، تخته زیر کرسی، بخاری هیزمی، تخته زیرینش و همانند... در مدت زمانی نه چندان طولانی از دایره زندگی مان خارج شد. آن شعف فریبی بیش نبود، فریبی در ازای برقی زرق دار. آن شعف سر آغاز سرسپردگی‌ها بود، سر آغاز غربت، سر آغاز دور و بیگانه گشتن با خویشتن خویش بود.

در همان خانه بودیم، خانه‌ای که دود و دم چراغ‌های فتیله‌ای، والور و بخاری هیزمی دیوارها و سقفش را به سیاهی کشیده بود، برای اولین بار پدر همه ما را به همراه مادر بزرگ به مشهد فرستاد. وقتی برگشتیم خانه به قدری سفید و درخشان شده بود مثل پوست تخم مرغ. پدر به رنگ در و پنجره هم رسیده بود. شعف آن سفیدی دیوارها و سقف با من هنوز زندگی می‌کند. پدر با مرمری، و با داستان خود خانه را سفید کاری کرده بود. بافت حاصله از چرخش و حرکت مرمری آن روزها می‌تواند بخشی از دکوراتیو خانه‌های مجلل امروز باشد. از مشهد برگشتیم، قوم و خویش همانگونه که بدرقه مان کرده بودند، بیش از آن، به دیدنمان آمدند. چون از سفر مقدسی برگشته بودیم. حالا به مکه می‌روند و برمی‌گردند کسی خبردار نمی‌شود. آخ که آن زمانها زوار خراسان بودن چه قرب و منزلتی داشت!

در قدیم مصالح ساختمانی بسیار محدود بود. در این میان آجر خام که از خشت مالش داده شده با کاه و به شکل مربع تقریباً ۲۵ در ۲۵ سانتیمتر در قالبی چوبی در دم خانه درست می‌شد از جمله مصالح ساختمانی به شمار می‌رفت برخی خانه‌ها با همین آجر خام بنا می‌شدند و از بیرون کاهگل می‌گشتند. هنوز بافت قدیمی شهرها شاهد خانه‌هایی با خشت خام است که با تاسفی پایان ناپذیر ویران می‌گردند تا طبقاتی زده شود و سودهایی عاید گردد. برخی خانه‌ها از درون هم کاهگل می‌شدند و برخی نیز با گچ سیاه اندود می‌شدند و اگر روزی صاحب خانه دستش به دهانش می‌رسید خانه‌اش را سفیدکاری نیز می‌کرد.

زمستان سیاه خوانده می‌شد، زیرا در زیر یورش بی‌امان سرما و بوران و برف سنگین گاهی دیرکی می‌شکست و سقفی فرود می‌آمد و کسانی در زیر آواری از تیر و پرده و کاهگل و خاک مدفون می‌شدند.

آذوقه زمستانی مرسوم بود، قورمه در کوزه‌های سفالی، ترشیجات، حبوبات، سیب زمینی، پیاز و از همه مهمتر هیزم و ذغال و خاکه بود و مهمتر از همه وضعیت دیرک‌ها و پشت بام و کاهگل پشت بام بود. کرسی با زیرانداز و سینی و منقل و ماشه و کفگیر و لحاف و روپوش لحاف برپا می‌شد. بخاری هیزمی نیز با زیراندازش، تخت زیرینش، ماشه و کفگیر و هیزم دانش و آخر سر لوله‌های قیرگونش برقرار می‌شد. جامعه مصرفی هنوز نشو نما نیافته بود. بخاری و لوله‌های بخاری را حلبی سازهای محله‌ها با دوده رنگ می‌کردند و جلا می‌بخشیدند. بخاری نو نوار می‌شد. هیزم اگر از شاخه‌های بادام و زردآلو می‌بود، معرکه می‌شد و برف و بوران و سرما از راه می‌رسید. پاییز و زمستان حال و هوای خود را داشت. شیشه‌های نه چندان بزرگ پنجره‌های چوبی خانه‌مان از برودت هوا یخ می‌زد و نقش و نگارهای رویایی و دل انگیز بر روی شیشه‌ها نقش می‌بست، همانند نقش و نگار نگین پهن انگشتی نقره پدر.

زیر لحاف کرسی، گرمای مطلوبی تنمان را نوازش می‌داد درحالیکه کله‌مان بیرون لحاف کرسی یخ می‌زد، از سرمای اتاق، نوک دماغمان سرخ‌تر از گوشه‌ایمان می‌شد. بعضی وقت‌ها نیز اتفاقات ناگواری رخ می‌داد. یا ذغال منقل خام می‌شد و اکسید کربن حاصله مسمومیت‌های شدید مشرف به موت پدید می‌آورد یا در حین خواب دست و پای بچه‌ای در آتش منقل کباب می‌شد. فاجعه سوختگی‌ها همواره در میان خواب شیرین کودکان اتفاق می‌افتاد، علاوه بر عارضه‌هایی چون آبله، تراخم و کچلی، که بر اثر فقدان بهداشت و درمان عارض می‌شد و سر و صورت بچه‌ها را از نعمت زیبایی محروم می‌ساخت، سوختگی دست‌ها و پاها و گاهی سر و صورت کودکان در کنج کرسی نیز، موجب اندام‌های سوخته‌ای می‌شد که به طرز دردناکی، رقت‌انگیز می‌نمود. گاهی این سوختگی‌ها منجر به از میان رفتن بخشی یا تمامی انگشتان دست و پا می‌شد. و این عوارض هرگز التیام نمی‌یافت و مبتلایان و حادثه دیدگان، اینگونه عوارض را با خود به گور می‌بردند.

در دل شب میان خرو و پف کسانی که پیرامون کرسی می‌خوابیدند، گاهی بیدار می‌شدم، لحاف را اندکی بالا می‌بردم و در تاریکی چشم به منقل می‌دوختم، منقلی مملو از خاکستر، خاکستری که از زیرش آتشی سرخ سرکشی می‌کرد، و پرتو نوری گرم و مایل به سرخ و بنفش، فضای زیر لحاف کرسی را به طرز عجیبی رویایی میکرد. گویی هُرم گداخته و سرخ فام آتش میانه منقل، قصد رهایی از چنبره خاکستری را داشت که از پوستش بر می‌خاست و بر گوشتش می‌نشست. همخوابگی خاکستر و آتش، و رنگ یافتن‌ها و رنگ باختن‌هایشان وهم‌انگیز می‌نمود. خاکستر زاده آتش و بر خاسته از ذغال و هیزم بود، هرچه از جسم آتش کاسته می‌شد بر انبوه خاکستر افزوده می‌شد. اما در این میان، خاکستر قدردان بود، قدر

حیات و آنکه از وی حیات ستانده بود را، فراموش نمی‌کرد. این بار این خاکستر بود که در میانه آغوش گرم خود به حراست از آتش بر می‌خاست. گویی خاکستر قصد دل‌کندن از آتش را نداشت، در یک هم آغوشی رشک‌انگیز آتش در دل خاکستر می‌غنود، آنچنان که خود و پیرامونش را در رویایی سکرآور فراموش می‌ساخت و خاکستر نیز با آرامشی ستودنی، چنان آتش را تنگ در بر می‌گرفت که روزنی برای نشر گرما بر جا نمی‌ماند، در این هم‌خوابگی نمی‌دانم آتش را می‌توان نرینه خواند یا خاکستر را؟ می‌توان آتش را مادینه خواند و خاکستر را نرینه؟ شاید به پاس آغوش مادرانه و مادینه‌اش، خاکستر را بتوان مادینه خواند. اگر چه از آتش زاده می‌شد. شاید...

اندک‌اندک از هُرم زیر کرسی کاسته می‌شد، آنگاه سیخی و کفگیری پهلوی خاکستر را می‌شکافت. آتش در دل خاکستر رنگی دیگر می‌یافت و گرمای به بند کشیده شده آتش از پهلوی شکافته شده خاکستر فضای زیر کرسی را می‌آکند و مملو از شور و حرارت می‌شد. آن رنگ‌های گرم و آتشین زیر کرسی، میانه هم‌آغوشی آتش و خاکستر را دیگر هرگز، در هیچ جا ندیدم. و رنگ ناب خاکستر منقل را که با رنگ زغال‌های گداخته تاب می‌دید. آنها، آن رنگ‌ها زنده بودند، جان داشتند، زبانه می‌کشیدند، تنها رنگ نبودند، رنگی از جنس شعله و آتش بودند. گویی در دل تاریکی شب با من نجوا می‌کردند، خاکستر گاهی در پرتو و هُرم آتش به هر رنگی در می‌آمد، عجیب بود، گاهی سفیدسفید می‌شد و باز رنگی دیگر به خود می‌گرفت، گویی خاکستر و آتش با یکدیگر قایم باشک بازی می‌کردند و مرا فریب می‌دادند، محسورم می‌کردند.

کرسی کانون خانه و خانواده بود، همه دور کرسی جمع می‌شدند. لحاف کرسی مأمن بود. مأمنی با گرمایی مطبوع در دل زمستان‌هایی سخت سرد. در زیر لحاف کرسی می‌نشستیم، دراز می‌کشیدیم، می‌خوابیدیم و به تمام معنا می‌آساییدیم. گرمای دلچسب کرسی ما را دربر می‌گرفت. این حس آسودن در آغوش گرم کرسی، هرگز در کنار بخاری میسر نمی‌شد. ما داخل لحاف گرم کرسی می‌شدیم اما، هرگز نمی‌شد با تن انعطاف‌ناپذیر و فلزی بخاری چنین تعاملی برقرار ساخت. در درون کرسی گرما را به جان پذیرا می‌شدیم و سر تا پا در میان هُرم گرما می‌غنودیم. اما در کنار بخاری ناگزیر یک سوی تنمان پذیرای گرما می‌شد آنهم نه بدان مطبوعی.

فولکلور، در پیرامون کرسی جان می‌یافت و باز نشر می‌شد. شب‌های طولانی و گاهی آکنده از برف و بوران زمستان را به واسطه داستانهای ملک محمد، حسین کرد شبستری، چیستان‌ها، امثال و حکم و نقل قول‌ها سپری می‌ساختیم. شب‌چره روی کرسی قرار می‌گرفت

و مزه دهان‌ها می‌گشت. هیچ تعارفی و قید و بندی در میانه نبود. به همین سادگی درکوب نواخته می‌شد و صداهایی گویای اینکه: مهمان نمی‌خواهید؟ خانه‌هایمان در غیاب برق و در پرتو نور گردسوزها با خویشان و آشنایان پر می‌شد. در پای کرسی فاصله‌ها گم می‌شد. جزء جزء و همه دیوارها و کنج و کف خانه مأمن بود. تکیه به دیوار دادن‌ها پشتمی، متکا، تشکچه، آساییدن‌ها یکی بعد از دیگری از میانمان رخت بر می‌بست و من بزرگ می‌شدم.

در کنار بخاری نفتی قصه‌ها از پای در آمدند. و در معیت سوفاز و بخاری‌های گازی، نام و نشانی از قصه‌ها نماند. بدینسان در فراق کرسی قصه‌ها از غصه دق کردند، جان سپردند و از سینه‌هایمان رخت بر بسته و به افسانه‌ها پیوستند. همانند چیستان‌ها، مثل‌ها و مثل‌ها. چه رازی میان کرسی و قصه بود؟ این راز هرگز واکاوی نشد. شاید این راز در دل رنگ شعله‌ها نهفته بود. شعله‌هایی که اینبار از نفت و گاز برمی‌خاست و با رنگ آبی سرد و بی‌روح خود سرکشی می‌کرد. رنگهای گرم و آتشین زرد و نارنجی و سرخ و قرمز و گاهی مایل به بنفش و گداخته شعله‌های سرکشیده از ذغال و هیزم با گرمای مطبوعشان از کنج و میانه خانه‌هایمان رخت بر بسته بود. سالخوردگان و تجربه اندوختگان می‌گفتند: «مزاج گرمای کرسی و بخاری هیزمی گرمی بود اما، مزاج گرمای بخاری‌های نفتی سردی است.» شاید از این رو دل‌هایمان نیز به سردی گرائید.

به مدرسه می‌رفتم، کتاب قصه می‌خواندم کم‌کم کتاب‌های پلیسی و ترسناک. قهرمان داستان‌هایی که می‌خواندم لاوسون بود، جیمز باند و... خانه وحشتی که لاوسون در آن گرفتار آمده بود، برایم دهشت‌انگیز می‌نمود. کابوس‌هایش گریبانگیرم می‌شد اما، باز می‌خواندم. داستان‌های مختلف می‌خواندم حتی قصه‌های صمد بهرنگی را، قصه‌های آذربایجانی را که گرد آورده بود. آنهمه داستان در درونم گم می‌شد و من هرگز نمی‌توانستم از آنهمه که خوانده بودم، قصه‌ای بگویم. مادر بزرگ نیز از دل و دماغ افتاده بود، گویی سرچشمه قصه‌هایش به خشکی گرائیده بود. بعد از رادیو، تلویزیون به خانه‌مان راه یافت. صدایش قطع نمی‌شد، بدتر از همه چشم‌ها را از آن خود ساخته بود. پیش از آن رادیو دلچسبی خود را داشت. هم می‌توانستیم به کارهایمان برسیم هم گوش به رادیو بسپاریم. اما تلویزیون علاوه بر گوش‌هایمان، چشم‌هایمان را نیز ربوده بود. نگاه‌هایمان از آن آن جعبه جادویی شده بود. پهنه قاب شیشه‌ایش، تمثیلی از پرده فراخ سینما به شمار می‌آمد. به عبارتی سینما و فراتر از آن دنیای جادویی به کنج خانه‌ی کوچکمان آمده بود. داستان فیلم‌های سیاه و سفید دنیای سینما سرنوشت رفتار و هنجارهای اجتماعی ما را رقم می‌زد. تلویزیون قبله خانه‌ها شده بود. دامنه سرسپردگی‌هایمان وسعت می‌یافت.

تماشای آتش و شعله‌های سرکش را دوست می‌داشتم. مادر بزرگ از دستم عاصی می‌شد و با آیه و قسم می‌گفت: -مذمتم نکنید به خدا این بچه آتش‌پرست است. و من همواره به آتش عشق می‌ورزیدم.

شبهای طولانی و سرد و بورانی زمستان را بیش از همیشه دوست می‌داشتم، پاییز و زمستان را هنوز دوست می‌دارم. در دل سکوت شب بیدار می‌شدم، در میان رختخوابم چشم به دریچه کوچک بخاری هیزمی می‌دوختم. اگر آتش هیزم بخاری به خاکستر می‌نشست، آهسته در بخاری را باز می‌کردم و تکه هیزمی در دل بخاری جای می‌دادم با تکه‌هایی از پوسته هیزم‌ها، تا بتواند هیزم را بگیراند. در بزرگ بخاری را می‌بستم و از دریچه کوچک آن، به نظاره آتش می‌نشستم. اندک- اندک پوسته‌های هیزم گُر می‌گرفت و شعله می‌کشید. شعله در هیزم می‌پیچید و هیزم را می‌گیراند، جدال آتش و هیزم برای من تماشایی می‌بود، ترکش جرقه‌ها و نفیر شعله‌های رنگارنگ از آن دریچه کوچک، که اندکی بزرگتر از یک کارت ویزیت بود، برایم همانند پرده سینما یا صحنه نمایشی به یاد ماندنی می‌بود. دود نمناک برخاسته از تن هیزم اسیر شعله‌ها از انتهای بخاری در لوله‌های سیاه می‌پیچید و راه رهایی از سوی روزن بالای دیوار خانه را می‌جُست. تا در دل تاریک و سرد آسمان فراز خانه‌مان اوج گرفته و به بیکرانگی پیوندد. شاید این بیکرانگی بود که آن دود نمناک خاکستری رنگ آغشته به سبز تیره را فرا می‌خواند تا بدان بالا- بالاها ببرد. من با آتش و شعله‌های سرکش پیچیده در دل بخاری هیزمی عشقبازی می‌کردم. صحنه‌های آن مصاف‌های آتشین هر بار رنگ و بو و حال و هوای دیگر گونه‌ای می‌یافت و این موجب می‌شد که هرگز از تماشای آن صحنه‌ها خسته نشوم. چشم به مصاف شعله و هیزم می‌دوختم، شعله بی‌محبا پوست از تن هیزم میکند و به خاکستر بدل می‌کرد. و باز پوستی دیگر و پوسته‌هایی دیگر از هیزم گُر می‌گرفت و به خاکستر می‌نشست، گویی هیزم چیزی نبود جز پوسته‌هایی که بر روی هم تنیده شده بود. نه استخوانی، نه امحا و احشایی، تنها پوسته‌هایی سخت و سفت بر روی هم تنیده که گویی سر انجام، برای سوختن و به خاکستر نشستن خلق شده بود. هیزم که تا مغزش گداخته می‌شد و شیره جان‌ش به دود می‌پیوست شعله نیز خسته از مصافی سخت فروکش می‌کرد. دیگر نه دود و دمی دیده می‌شد نه شعله سرکشی. آتشی گداخته در بستری از خاکستر به چشم می‌خورد که خسته از مصافی جان‌فرسا، رختی از خاکستر به تن می‌کشید. آنگاه وقت آن می‌رسید که خفنگ بخاری راه لوله تیره را از گلوگاه می‌بست تا گرمای مطبوع را لوله تنگ و سیاه بخاری نرباید و آن گرم گرما از تن بخاری جاری و خانه را گرمای مضاعف ببخشد. هُرم آن مصاف آتشین میان شعله

و هیزم، هنوز گرما بخش کنج خاطراتم هست. وقتی دود و دم از پای می نشست و تن پوشی از خاکستر تن گداخته هیزم را آذین می بست، گاهی زمان را به دست فراموشی می سپردم و آنچنان غرق تماشای به خاکستر نشستن هیزم های سوخته و گداخته می شدم که تاریکی رخت بر می بست، سپیده سر می زد و یکبار دیگر سینمای شبانه من به پایان خویش می رسید. پایانی با سرنوشتی محتوم از جدالی که در طول تاریخ همواره پیروزی از آن شعله بود و شکست از آن هیزم. اما همواره، هر دو (فاتح و مغلوب) از پای در آمده و به خاکستر می نشستند و خود خاکستر می شدند.

برق که به خانه مان راه یافت یک بخش مهم از علقه من با آتش از هم گسست. شعله های زرد رنگ و لرزان گرد سوزها برای همیشه از پیرامونم رخت بر بست. اما کرسی هنوز با من بود، و بخاری هیزمی نیز، اگر چه آتشگردان به فراموشی سپرده شده بود و سماورمان به جای آتشدان، مخزن نفت و فتیله داشت، هر چه بود، باز شعله بود، اما شعله ای با رنگ آبی، و برخاسته از جنسی بنام نفت.

برق را که به خانه راه دادیم، لوله آب نیز به حیات و دهلیزمان راه یافت. در اندک زمانی رادیو و یخچال نیز در گوشه ای از خانه جا خوش کرد. گوشه ای که مامنی برای من بود و در کنج آن می آساییدم، به اشغال یخچال در آمد. کرسی برچیده شد، و اندکی بعد بخاری هیزمی جای خود را به بخاری نفتی داد. و تلویزیون با آن قواره مبله اش کنجی دیگر از خانه مان را به اشغال در آورد. پیش تر از اینها، رادیو در تاقچه جا خوش کرده بود.

من نمی توانستم از آتش دل بکنم، هم چنانکه دوست نداشتم از کنج های خانه مان دل بکنم. این بار در دل شب از در شیشه ای بخاری «سرخ آبی» مان به شعله های آبی سرکش برخاسته از آتش نفت چشم می دوختم که هرگز حلاوت آتش زیر خاکستر منقل کرسی را نداشت و به جای خاکستر پاک دوده ای بد بو، سیاه و آلاینده داشت. اما، ناگزیر، باز شعله بود و گرما.

حسرت آتش کرسی و شعله های سرکش بخاری هیزمی، با من و در اندرونم می زیست، دیگر از آن آتش و شعله های سرکش برخاسته از هیزم های نتراشیده و زمخت خبری نبود. من دلتنگ آتش و شعله های آن، ناگزیر بیه همه چیز را به تنم می مالیدم و دور از چشم مادر، کبریت را قایمکی بر می داشتم و به بهانه ای در مستراح را می بستم و دانه دانه از تارهای جاروی کنج مستراح را می کندم و در گوشه ای با دقت به شکل هرمی روی همدیگر می چیدم. گاهی چیدمان من با فواصل سنجیده و منظم خود، شکوه خاصی می یافت، آنگاه کبریت را کشیده و از زیر، آن تل خُرد را به آتش می کشیدم و به تماشای شعله هایی

می‌نشستم که در اندک زمانی آن تل خُردِ قریب به خس و خاشاک را می‌بلعید و در پایان خاکستری از آن برجای می‌ماند که زود، رو به سردی می‌نهاد. مادر خسته می‌شد از بس که برای کنج مستراح جارو تهیه می‌کرد، جاروهایی که من خُرد- خُرد، تار به تارش را بی‌مهابا به آتش می‌کشیدم و از تماشای شعله‌های رنگارنگشان لذت می‌بردم.

حسرت شعله‌های برخاسته از هیزم‌های گُر گرفته بخاری‌های آن زمان ها، هنوز از دلم بر نخاسته است. گویی آن حسرت در اندرون من، یورتی به جاودانه، انداخته است. اینک خانه من با گرمایش از کف، گرم می‌شود. گرمای بی‌روح و نامطبوعش پیرامون‌ام را گرم می‌سازد اما، هرگز دل سرد من گرمایی نمی‌یابد و از این رو بر سردی‌اش می‌افزاید. در کف خانه من گرانبه‌ای سرد و بی‌روح و سخت و خشن، بر فرش‌های خوش نقش و نگار، و نرم و گرم چیره گشته است. گویی خانه فراخ من دیواری ندارد، و آنچه پا بر جا و استوار ایستاده است چیزی از جنس دیگر است که، پستی و متکا و تشکچه از پایش کوچیده است. اینک تعداد کنج‌ها و گوشه‌های خانه‌ام خیلی بیشتر از کنج خانه‌های کودکی‌هایم هست اما، من در میان اینهمه کنج و زوایا، گوشه‌ای امن و خالی و سرشار از صفا و صمیمیت نمی‌یابم تا در میانش قرار گیرم پشت به دو سویش نهاده و احساس آرامش و امنیت بکنم، همچنان که در میان این همه دیوار، جایی برای تکیه دادن نمی‌یابم. تکیه‌گاهی که در کنارش پستی‌ای، متکایی، تشکچه‌ای مرا برای آسودن فرا خواند.

خانه‌ام با فضای بیرون خانه در هم آمیخته است، از این رو وقتی پا به اندرون خانه می‌گذارم کفش‌های بیرون از خانه را در آورده و دمپایی‌های داخل خانه را می‌پوشم. پاهایم جز در رختخواب از رنج کفش و دمپایی نمی‌آسایند. دمپایی و تختخواب مجللم مرا با زمین بیگانه ساخته است و دیگر زمین را با پوست و خون خود احساس نمی‌کنم. مدت‌های مدیدی است که بیگانه با زمین و خاک در این خاکدان مجلل، روزگار خویش را سپری می‌سازم. علقه‌های من با دو عنصر اساسی از چهار عنصر اصلی حیات گسسته است. من هر روز با آتش و خاک بیگانه‌تر از دیروز می‌شوم. و این، همه دلتنگی‌های من نیست. خانه‌ام در نبود حضور دو عنصر اصلی حیات، روحی در کالبد سرد خویش ندارد.

ما در انتهای سنت‌ها چشم به جهان گشودیم و به سرعت در کام مدرنیته گم گشتیم. شاید هم مدرنیته ما را بلعید. برق، باطری، تلفن، رادیو، یخچال، تلویزیون، گاز، مبل و به همراه این چنین ره آورده‌های غربی، کالاهای بی‌شمار و فرآورده‌های گوناگون به زندگی‌مان وارد شد. سینما معلم بزرگی برای نسل ما شد. به بزرگترها پشت کرده و لحن گفتار، فیگور، طرز پوشش، رفتار، و خیلی چیزها را از سینما به عاریت گرفتیم و اینها سر آغاز دور افتادن‌ها

از اصل خویش مان شد. وقتی تلویزیون به زندگی مان وارد شد، دو گانگی ها بیش از پیش رخ نمود و ما هاج و واج نمی دانستیم به کنش های سینمایی و سریال های تلویزیونی چه واکنشی نشان دهیم. در این قاعده بازی مکان ما کجا بود؟ هرگز در نیافتیم. با منقل برقی سعی می کردیم مدرنیته را زیر لحاف کرسی بکنیم. با بخاری برقی می خواستیم از دنگ و فنگ بخاری هیزمی و نفتی خلاص شویم. اما خلاصی نه! شوریختی بود. ما با آتش مظهر حیات بیگانه می شدیم و با میل و تخت خواب از زمین و خاک فاصله پیدا می کردیم. آب از بستر خاک جدا و در دل لوله های فلزی به خانه هایمان راه یافته بود و به گونه ای به سرنوشت شعله گرفتار آمده بود. تنها باد بود که ما را به قهقرا می راند. سالیانی دراز است که، بیگانگی ما با چهار عنصر اصلی آغاز شده است. دیگر در میان بوران، بادهایی مهیب دره هایمان را نمی کوبد و برف، درگاه خانه مان را نمی پوشاند. اینک، در میان دیوارهای سرد و بی روح آپارتمان های هم قواره و بی انعطاف، میانه بناهای کم طبقه یا برج های سر به فلک کشیده، نه بامی داریم با آسمانی بر فراز آن و نه زمینی در زیر پایمان. دیگر در خانه مان به هیچ کوچه ای گشوده نمی شود که در درازا و پهنایش به دنبال خاطرات کودکی هایمان بگردیم. راستی دم در کوچه ها را چه کسی آب و جارو می کند؟ با کدام نیت پاک که بعد از ۴۰ هفته به مراد دل خود برسد. نه دری مانده، نه دیواری و نه کوچه ای که در درازای خویش از هر سویی کانون هایی بنام خانواده را همسایه سازد. افسانه ارث بردن همسایه از همسایه...

ابتدا شعله شمع و چراغ های گردسوز در مذب روشنایی برق ذبح شد، سپس آتش منقل و شعله های رقصان بخاری هیزمی و پس از آن شعله های بخاری نفتی از میانمان رخت بر بست و این سرآغاز جدایی ها و دور گشتن های ما از آتش و شعله های رام و سرکش آن بود. همه این اتفاقات بر سر نسل من و پیش از من آوار می شد. این سرآغاز سر سپردن هایمان بود و ما سرسپردن ها را تمرین می کردیم. اینبار ورق برگشته بود، حقوق مان را غرب تعیین می کرد. حقوق اجتماعی، آدابمان را غرب رقم می زد، لحن مان به طور غیر محسوسی تغییر یافته بود. داشتیم تمرین آداب دانی و مؤدب زیستن می کردیم. پروا به کلامان حاکم شده بود و مرز میان احترام و چاپلوسی درهم ریخته بود. قداستها مضحک می نمودند. اسامی رنگ می باخت، کلمات مستور می شدند، و ما کلافه قوانین عدیده ای که به همراه ماشین و سوغات مدرنیته وارد آب و خاکمان می شد. کتب قوانین کشورمان پیش از دهه ۲۰ و ۳۰ به این فربهی و چاق و چله گی نبود. پیش از مدرنیته چیزی نبود، این همه رفاه و آسایش که همانند تار عنکبوت پیرامونمان را گرفته است در میان نبود، زمستان ها سخت بود، تابستان ها گرم و گاهی طاقت فرسا، در بهار و پاییز نیز به وقت باران و تگرگ برخی سقف ها

چکه می‌کرد و جای جای خانه کاسه و سینی می‌گذاشتند تا فرش و زیر انداز خیس نشود. گاهی وقت‌ها باران و تگرگ تمام می‌شد، آفتاب می‌تابید همه جا گرمای دم‌آلودی می‌یافت اما، چکه سقف‌ها پایان نمی‌یافت، از این رو به کنایه می‌گفتند: اندرون که نشدی، لااقل بیرون باش، باران بند آمده تو نیز بند بیا... هرچه بود شیرین بود شیرین‌تر از امروز. چرا؟ چون زمان بسان امروز چنین شتابان در گذر نبود. و همه چیز را در زیر چرخ دنده‌هایش شتابان له نمی‌کرد. آه تا پاییز و زمستان و برف و بوران سر بیاید جانمان در می‌آمد، چشم به راه عید، روزها را با همه کندی‌هایش پشت سر می‌گذاشتیم تا به بهار و عید می‌رسیدیم. اما امروزه در عصر دیجیتال روزی ۲۴ ساعت وقت کم می‌آوریم و نمی‌توانیم بفهمیم چرا روزها لجام گسیخته گشته‌اند و ماه‌ها شتاب گرفته‌اند و از این عید به عیدی دیگر مجالی نمی‌یابیم.

برما چه می‌گذرد؟ بر ما چه می‌رود؟ پسا مدرن از چه سخن می‌گوید؟ عصر مدرنیته را به چه بها و بهانه‌ای به محکمه می‌کشاند؟ درد ما چیست؟ بازگشت به پیش از مدرنیته؟ یا رهایی از مدرنیته در ورایی دیگر؟

ما از سوی خود هیچ تعریفی از هیچ چیزی نداریم. همه چیز تعریف شده است و ما طوطی‌وش آن تعاریف را تکرار می‌کنیم. نام گذاری‌ها از سوی آنها صورت می‌پذیرد. آنهایی که سرنوشتی بنام تکنولوژی برای بشریت رقم زدند. ما، توان ابراز عقیده‌ای درقبال هیچ نامی و نشانی نداریم. تاریخ ما را آنها رقم می‌زنند و جغرافیای نام و نشان ما را نیز آنها تعیین می‌کنند. زبان ما دیگر از آن ما نیست. همانند خانه‌هایمان.

ایمنی از میانه بشریت رخت بر بسته است، حتی مغز و اندیشه‌هایمان نیز ایمن نیستند. داده‌هایشان را از غرب در مغز انسانی دیگر در شرق دور منتقل می‌کنند. جغرافیای زمین و زمان را در ید قدرت خویش گرفته‌اند. من دلتنگ روزهای بی‌آلایش کودکی‌هایم هستم. روزهایی که بناها قد نکشیده بودند. آن روزها، کوچه‌های تنگ و باریک دل‌ها را به همدیگر نزدیک می‌ساخت. محله حریمی ستودنی و عشق ورزیدنی بود، راه‌ها بزرگ نشده بودند و بزرگراه‌ها مسافت‌ها و فاصله‌ها را رقم نمی‌زدند. شب‌ها خیابان‌ها این همه روشن نبودند. و فضا این همه آکنده از صدا نبود. صداهایی که صدای من در میانشان هرگز به گوش نمی‌رسد.

يئمك كولتورو

- اورميه يئمكلريندن؛ يئرالما كوكوسو. بديعه پارلار
- قوورما-قيله-قاوورما. بديعه پارلار / شبنم توحيدى
- نوركمن صحرا يئمكلريندان؛ «نوركمن تاتار چورگى». بديعه پارلار / شبنم توحيدى
- تبريز يئمكلريندن؛ ريشتة خطايى. بديعه پارلار / شبنم توحيدى

اورمیه یئمک لریندن؛ یئرالما کوکوسو یازدی: بدیعہ پارلار

ایچینده کی لر:

سوغان: بیر دانا

یومورتا: ۳ دانا

یئرالما: ۴ دانا

اون: ۱ یئمک قاشیغی

دم لنمیش زعفران: بیر یئمک قاشیغی

جعفری و گشنیز: بیراز (ایسته یه باغلی)

دوز، قارا بیبر (ایسسوت) و ساری کؤک: ایسته دینیز قدر

حاضیرلانماسی:

۱- یئرالمالاری سویوب، رنده یه چکیب، سویونو آلیریق

۲- سوغانی رنده لهیب، سویونو سیخیب، یئرالمایا آرتیریریق.

۳- یومورتالار، زعفران، ساری کؤک، دوز، قارا بیبر و اونو بیر قابدا قاریشدیریپ، یئرالمالارا

آرتیریریق.

۴- جعفری و گشنیزی دوغراییب، ملزمله لره آرتیریپ، یاخشیجا قاریشدیریریق.

۵- یاغی تاوایا تۆکوب، داغ ائله بیریک.

۶- قاشیق قاشیق قاریشدیردیغیمیز موادى تاوایا

تۆکوب، هر ایکى اوزونو قیزاردیریق.

*بو کوکونو قاشیق - قاشیق یئرینه بیر یئرده ده تاوایا

تۆکوب قیزاردا بیلرسینیز.

اورمونون یئرالما کوکوسو حاضیردیر. جانینیز

سینسین!

قوورما - قىلە - قاوورما

يازان: بديعه پارلار

كۆچورن: شېنم توحيدى

كئچمىش چاغلاردا سوبودوجو (بوزدولايى، يىخچال) اولمادىغىندىن دولايى، ايراندا ياشايان توركلر دە دنباين باشقا يئرلرىندە ياشايان توركلر كىمى اؤز يئمكلرىن پوزولماسىنى اۇنلەمك اوچون ياغدا قاوورما، دوزلاما يا دا قوردماقلا، اوزون سورەلى ساخلانماسىنى ساغلايىرمىشلار.

تورك كولتورونده ات-دن حاضىرلانان يئمكلرىن هم اۈزل هم دە اۇنملى بير يئرى اولدوغونا گۆرە سويوق ھاوالار فصليندە ساخلاماق اوچون ان يايغىن يۇنتم يانى قوورماغى ترجيح ائدىرمىشلر.

بئلەلىكلە يازدان بسلەدىگى قويونلاردان بيرىسىنى كسىب، او قويونون قويروق ياغى ايله سوموكسوز ات-لرى حاضىرلايىپ پيشىرىپ سونرا همىن قويروق ياغى ايله قووروپ، يا دا سوموكلو ات-ين اۈزونده اولان ياغ ايله قوورولانيرمىش، سونرا ساخسى كوپلرە تۇكوب قيش بويو ايشلەدىرمىشلر.

آرتىرمالىيىق آرا- سىرا
عايىلەلر تىكجە قويون اتى
دئىيل، اينك اتى ايله دە
قوورما حاضىرلارمىشلار،
اما مال اتى نىن سويوقلوق
اولماسىنا گۆرە قويروق ياغى
بوخ بلەكە سارى ياغ ايله
قوورارمىشلار.

بو حاضیرلانمیش اُتی، چوخلو یئمک لرده ایشله دیب اؤزل لیکله سوزمه، یاغی آز اولان
پیلووا سترو اندیرمیشلر.

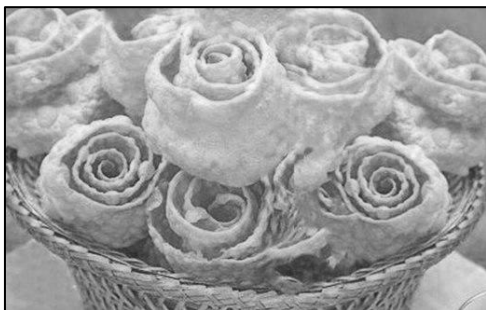
قووورما اُتی حاضیرلاماق اوچون باشقا چئشیدلی یوللاردا اولاییلر.
بو اُسکی (قدیم) اولان عنعنه هله ده ایران دا یاشایان تورک عایيله لرینده دب دیر
(یایقین دیر).

قووورما اُتی نین دادلی، دویولماز بیرمزه سی وار.

تورکمن صحرا يئمک لریندان؛ «تورکمن تاتار چۇرگی»

يازان: بديعه پارلار

كۇچورن: شبنم توحيدى

ايچينده كى لر:

يومورتا: ۷ دانا

دوز: بىر چاى قاشيغى

اون: گركدىغى قدر

شكر: ايسته ديگى قدر

ياغ: گركدىگى قدر

حاضر لاماسى:

۱- دوزو بىر قابا تۇكوب، يومورتالارى سىندىرىپ، دوزون اوستونه تۇكوب، قارىشتىرىپ.

۲- سونرا اونو آرتىرىپ، ياخشىجا ألىمىزله يوغوروروق.

۳- خمير آله ياپىشمايانادك اون آرتىر مالىيىق.

۴- داها سونرا جويىز (گيردكان) بويدا خميردن آلىپ، يووالاق شكىلده چىخارىپ، دىنلەندىرىپ.

۵- ۱۰ دقيقه خمير دىنلەندىكدن سونرا، ميز اوسته اون سىپىپ، وردانا ايله لاواش

قالىنلىغىندا خميرى آچىرىپ.

۶- خميرى ۳ بارماق ائىنده ناوارى (نوارى) كسىرىپ.

۷- بىر بالاجا قابلامادا ياريا قدر ياغ دولدوروب و اوجاق اوسته داغلادىرىپ.

۸- حاضر لادىغىمىز نوارى خميرلى نازىك بىر وردانا يا دا مىله يه سارىپ، ياغىن ايچينه

باسىرىپ.

۹- نچە ثانيه سونرا (قىزاردىقدان سونرا) ياغدان چىخارىپ، اوستونه شكر توزو سىپىرىپ.

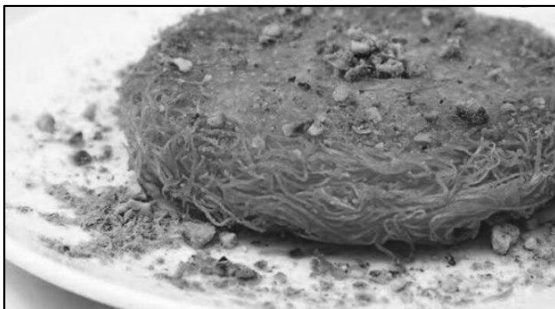
۱۰- قالان خميرلى ده عئىنى شكىلده ياغدا قىزاردىرىپ.

تورکمن تاتار چۇرگىمىز حاضر دى.

تبریز یئمکلریندن: ریشته خطایی

یازان: بدیعہ پارلار

کؤچورن: شبیم توحیدی

مضان سوفره لری نین
اؤزونه مخصوص حال-
هاواسی وار. آذربایجاندا،
اؤزل لیکله ده تبریزده قدیم
زامانلاردان بری اوروجلو قدا
پیشیریلن گله نکسل
شیرنیلردن بیرى ده ریشته
خطایی دیر.

قوروریشته خطایی شیرنی سینی پیشیرمک اوچون لازیم اولانلار:

قوروریشته خطایی ۴۰۰ گرم

شکر: ۲ بارداق

گلاب (گول سویو): یاریم بارداق

گیردکان (گوز- جئویز): بیر پونزا

یاغ: ایکی قاشیق

زعفران: لازیم اولان قدر

دؤیولموش هل (هل- کاکوله): بیر چای قاشیغی

قیزیل گولون توزو: بیر یئمک قاشیغی

دارچین: بیر یئمک قاشیغی

۱- ایلک اولاراق قورو ریشته خطایی لاری سو و یا گلاب ایله ایسلاداجاییق (تام قورو چؤرک سولویان کیمین). سونرا بیر پارچانین آراسیندا بوکوب، بیر ایکی ساعات گؤزلویه جه ییک ریشته لر تام یوموشان سین.

۲- شیرینین شربتینی حاضیرلاماق اوچون ایکی بارداق شکر ی بیر بارداق سویونان قایناداجاییق... شرتی بیر ساعات وامنان (آز آلووا) قایناماسینا ایزین وئره جه ییک کی شربت قاتیلاش سین (بِرک حالتی)، سونوندا گول سویو و دمله نمیش زعفرانی شربتیه علاوه ائده جه ییک، بئله لیکله شربتیمیز حاضیردیر.

۳- شیرینین ایچینه تۆکمک اوچون گیردکان لاری (جئویز) تۆکه جه ییک اما بیراز گرک دیری-دیری قالا (تام دا توز اولماسین). سونرا گیردکان لاری (جئویز)، دارچین، هل و قیزیل گول توز ایله قاتاجاییق. بئله لیکله شیرینین ایچ موادی حاضیردیر.

۴- بیر تاوا و یا پیرکس (شوشه) قابین ایچین یاغلا یاجاییق، سونرا یوموشانمیش ریشته لری قابین آلتینا یاتیرداجاییق. بوردا چوخ اؤنملی دیر بیر لای ریشته بیر بوتؤو لای کیمین دورالار. سونرا بیر لای، حاضیرلادیغیمیز گیردکان لی موادی ریشته لرین اوستونه تۆکه جه ییک. سونوندا یئنده بیر لای ریشته گیردکان لارین اوستونه یاتیریب و یئنده الیمیزن باسدیراجاییق کی ریشته لر کامل بیر-بیرینه یاپیش سین. سونوندا تاوانی اوجاغین اوستونه قویاجاییق کی، ریشته لر پیشه و آلتی قیزارا.

۵- ریشته خطایی پیشدیکدن سونرا بیراز گؤزلویه جه ییک کی، هم شرت، همده ریشته لر سَرینلییه (سوویا). سَرینله دیکدن سونرا شرتی پیشیردیغیمیز ریشته لرین اوستونه تۆکه جه ییز. ایزین وئره جه ییک بیراز، ریشته لر شرتی جانلارینا چک سین. اوندان سونرا حاضیرلادیغیمیز ریشته خطایی شیرنی سینی ایسته دیغیمیز قاپا چکیب، ایسته دیغیمیز بویوتدا کسه بیلرک. شیرینین اوستون بزه مک اوچون بیراز گیردکان و پسته سَپمک اولار، بو هر کسین دؤوقونا باغلیدیر.

(خاطر لاتمالیدیر بو شیرنی یاش ریشته خطایی ایله ده حاضیرلانیر کی، او حالدا اؤنجه دن ریشته لر ایسلاتماغا گرک یوخدور. بیرده بو شیرنی اؤزلیکله «اوروجلوق» آییندا پیشیریلر.)

راپورلار

- ۱۳۹۷ يىلده فولكلورچو خانىملار يىن سون توپلانتىسى. افسون سلطانى
- خرداد ۱۳۹۸؛ فولكلورچو خانىملار يىن ايكىنجى توپلانتىسى. افسون سلطانى
- «دده قورقود»، يونئسكودا ثبت اولوندو. افسون سلطانى
- تركمن صحرا سئلى نىن تورك دنيا سىنا سوندوغو هديه. سوسن نواده رضى
- فولكلورچو خانىملار يىن ۱۳۹۸ تير آيى توپلانتىسى. افسون سلطانى

۱۳۹۷ یلده فولکلورچو خانیملارین سون توپلانتیسی

راپورو حاضیر لایان: افسون سلطانی

خانیملار بۆلومونده کی، ۱۳۹۷ اینجی ایلین سون توپلانتیسی، شنبه گونو بایرام آیینین دۆردونده ۲۳ نفرین حضورو ایله ائل بیلیمی موسسه سینده کئچیریلدی. خانم نواده رضی قوناقلارا خوش گلدین دئیهرک صحبتیه باشلادی. ایلک اۇنجه گلن ایل اربییهشت آیینداکی، ائل بیلیمی نین اون ایل لیک تۆره نیندن صحبت آچیلدی. خانم رضی دئدی کی، بو تۆره ن بالا چیلله ایله برابر بهمن آییندا اولاجاق ایدی، آنجاق عاشیق غافارین وفاتی بونا مانع اولدو و بیز اونون احتیرامینا گۆره بو قوتلامانی بو ایل دئییل، گلن ایل اوچون اویغون گۆردوک.

آردیندان خانم رضی باکی دا اولشاق ادبیاتینین آنتولوژی سی اوزرینده اولان چالیشمالاردان خبر وئریب اویه لردن ایسته دی کی، اولشاق ادبیاتی ساحه سینده چالیشان هرکسدن بیوگرافی یازیلیب و بیر ایکی پارچا اثرلریندن گوندریلسین. او بو زمینه ده اوچ ایل بویونجا مه دتمدن گونده لیگی نین مونجوق صفحه سینده اولان یازیلاردان دا تقدیرله یاد ائله دی.

ئل بیلیمی درگی سینین سون ساییمی خانیملارین چالیشمالاری سونوجوندا تاملانیب و بیر هفته ایچینده چیخا جاقدير.

خانم رقیه کبیری و بیر نچه باشقا یازیچی لارین اؤنریلری اوزره شاعیرلر و یازیچیلار بیر یاردیم صاندیغی ایجاد ائدیلمه سیندن خبر وئریلدی. هرکس کؤنول لو اولراق، هر آی بللی بیر مبلغ اؤدمک له بو ایشده اشتراک ائده بیلر. صاندیقدا ییغیشان پول اویه لرین احتیاجی اولان زمان قوللانیا جاق و آیریجا بو پولدان یاری بورج، یاری یاردیم اولراق یازیچیلارین یازدیقلاری کتابلارینین چاپی اوچون ده استفاده ائتمک ممکن دور.

توپلانتی نین بو بۆلومونده خانم سمیرا تازه کندی دن دعوت اولوندو آرمان NGO سی و بو NGO نون چالیشمالارینین حاقیندا ایضاحلار وئرسین. بو NGO وطنداش حاقلاری اوزرینده چالیشیر و اویه لر ی چوخونلوقلا گنجلردن عبارت دیر. خانم تازه کندی ایلین آخیر

چرشنبه‌سی اوچون فولکلورچو خانیم‌لارلا بیرلیکده بیر تۆرن حاضیرلانماسینی اؤنردی، اما واقتین آز اولدوغو اوچون بو اؤنری رد اولوندو.

خانم نواده رضی غازانیه دؤرونه عایید اولان تاریخی چالیشمالاردان خبر وئریب بو ایشین اؤنمینی وورقولادی، قارار گلیندی کی، بیرگون فولکلورچو خانیم‌لارلا بیرلیکده بو پژوهشکده‌نین سید حمزه ده اولان دفتیریندن گؤروش اولونسون.

سؤز بورا یتیشدیکدن سونرا میراث فرهنگی دن گلن قوناقیمیز خانم ابوالفتحی دن صحبت اوچون دعوت اولوندو. خانم ابوالفتحی مختصر اؤزونو تانیتمدیردیقدان سونرا فولکلورچو خانیم‌لارین چیلله مراسمینده میراث فرهنگی ده کی، چالیشمالاریندان مادی و معنوی اولراق تقدیر و تشکر ائتدی. خانم ابوالفتحی دن ایسته‌نیلدی کی، گله‌جک اوتوروملاردا اشتراک ائدیپ، بعضی قونولاردا تدریسی اولوب و خانیم‌لاری بیلگی‌لندیرسین. توپلانتي‌نین سونوندا خانم لاله علیقلیان دان بیر قطعه معنالی شعر، کیچیک اویهمیز اولان آلتای خداوندی پوردان بیر گؤزل ماهنی و خانم منیره رضواندان دا بیر دیرلی خاطیره ائشیتدیک. نهایت ده بیر ایکی نفرین بیوگرافی لرینین اوخونماسی ایله توپلانتي سونا چاتدی.

خرداد ۱۳۹۸؛ فولکلورچو خانیملارین ائل بیلیمی نده ایکینجی توپلانتی لاریندان راپور راپورو حاضریر لایان: افسون سلطانی

۱۳۹۸ -نجی ایلین ایکینجی توپلانتیسی شنبه گونو خرداد آیی نین دوردونده ائل بیلیمی مؤسسەسینده کئچیریلدی. هر زامانکی کیمی بوگونون بیغیناجاغیندا دا یئنی قوناقلار گۆرونوردو. یئنی اویهلر بو مؤسسەنین چالیشمالاری ایله تانیش اولسونلار دییه، خانم نواده رضی خوش گلدين ائندیکدن سونرا بیر پارا ایضاحلار وئردی.

بو صحبتلرین اسناسیندا خانم مهناز اسلامی محیط زیست فعال لاریندان بیر گۆزل گلنکسل پالتارلا ایچری گیریب، بو گورکملی مادی فولکلورو سرگیلهدی. سونرا بو گئیم حاقدا توضیحلر وئریب، اویهلرین سوال لارینا جواب وئردی. بو ابتکارلی ایش، دیگر اویهلری ده بئله بیر گلنکسل گئیملردن اجتماعی توپلانتیلاردا ایستفاده ائتمکلینه تشویق ائتدی. آردیندان، سۆز خانم اسلامی و چئوره فعال لاری نین چالیشمالارینا گلدی، و گله نکسل رفتارلارلا چئورهنی و طبیعتی قوروماقدان دانیشیلدی. خانم اسلامیددی آتا- بابالاریمیز، آنالاریمیز طبیعتی قوروماغی بیزدن یاخشی باشاریرمیشلار دئدی. اونون دئدیگینه گۆره اورمو گولونون دورومو یاخشی دیر، آما بونون دوام ائتمه سی اوچون بیر پارا مسئله لری رعایت ائتمک گرکیر.

بو توپلانتی دا سراب و بستان آباد شهرلرینده ده اشتراک ائتمیشیدیلر و اؤز فعالیتلرینه گۆره بیزلر اوچون دانیشیدیلار.

توپلانتیمیزین داوامیندا خانم لعیاسیاری بیزی گۆزل بیر آذربایجان ناغیلینا قوناق ائتدی. خانم پاسیار اؤز دئدیگینه گۆره، ۱۳۲۸ -نجی گونش ایلینده تبریزین دوه چی محلله سینده مؤمن بیر عایله ده دنیایا گۆز آچیر. ۱۹ یاشیندا ائولیلیک حیاتینا باشلاییب، او محلله دن آیریلیب. او بیر نئچه مدت دیر کی، فولکلورچو خانیملارین توپلانتی لاریندا اشتراک ائدیر...

بو ناغیلا قولاق آسیدقدان سونرا خانم رضی گونش خانیمدان ایسته دی کی، بو ناغیلی تحلیل ائدیپ گلن آیین توپلانتیسیندا تربیتی خصوصیتلری حاقدا دانیشسین.

* * *

توپلانتى نىن بو بۇلوموندا سۇز، قوناغىمىز اولان محيط زىست فعاللارىندان، خانم دكتور مجتهدى يە وئىلدى. خانم دكتور ۱۰ ايل دىر كى محيط زىست ساحەسىندە چاليشىر و حال حاضىردە دە يونيورسيتەدە تدرىس ائتمەككە مشغۇلدور. اونون گۇرۇشونە گۆرە چئورەنى قوروماق اوچون تەك ال دىن سىس چىخماز و توپلومون انسانلارنىن ھامىسى نىن ياردىملارى گرگىر. او، فولكلوروموزون ھىر زمان چئورە قوروما اصوللارى ايله اويغون اولدوغونو بىلدىردى. اونون سۇيە دىگىنە گۆرە قىدىم زمانلاردان انسانلارنىن سويا و چورگە اولان خۇرمتلىرى طىبعىتە اولان خۇرمتىن گۇستىرگەسى دىر.

خانم دكتور مجتهدى نىن دىرلى صحبتلىرىدىن سونرا خانم نوادە رضى، گلەجك توپلانتى نىن دوستلارنىن بىرىنىن باغىندا كىچىرىلمەسى نىن مومكەن الدوغونو وورقۇلادى و تورك دىلىندە بىر تلوزىونى برنامە ياراتماق اوچون فولكلورچو خانىملاردان ياردىم اىستەنىلدىگىنى بىلدىردى و ناغىل دانىشمالارىمىزى گۇزل بىر تلوزىون پروگرامىنا چئوبىرەمگى اورنك اولراق گۇستردى.

سۇز بورا گلىب چاتدىقىندا خانم ھىرىسچىپاندىن يىنى كىتابلارنىنى معرفى ائتمەك اوچون دعوت اولوندو.

خانم محبوبە ھىرىسچىپاننى «مفھوم نام ترك»، «فرھنگ كوچك اساطير ايران و توران»، «فرھنگ كوچك اساطير بين النھرىن» و «اسلام در ميان اقوام ترك» عنوانلى كىتابلارى چاپ اولوب انتشارات اختردە ساتىشا چىخارىلمىشىدور.

* * *

اوتورومون سونوندا خانم لىلا اسلامى «مھر اوجان» خىرىە انجمنى نىن قوروجوسوندىن دعوت اولوندو بو خىرىە قورولوش حاقدى تۇضىحلىر وئىسىن. خانم اسلامى و حىيات يولداشى ايللر اۇنچەدىن امداد كىمىتەسى ايله ايش بىرلىگى آپارىرمىشلار، آنجاق سونرالار بو درنگى قوروماق قارارىنا گليرلر، و ۱۳۸۷ اينجى ايلدە بو خىرىە انجمنىنى رىسمى اولراق ئىتە يىتيرىرلر. اونون دىدىگىنە گۆرە بو درنگىن اصىل اماجى پولسوز اۋىرنجى لره ياردىم ائتمەك اولموشدور آنجاق گون كىچدىكچە بو قارار گليرلر كى اۋىرنجى نىن دوزگون تحصيل آلماق اوچون چئورەسىنى ساغلام و دىنچ ائتمەك لازىم دىر و بئەلىكلە اۋىرنجى نىن باشقا عايلە عضولرىنە دە ياردىم ائتمەككە باشلايرلار.

او زماندىن برى بو توپلومدا چوخ دىرلى ايشلر گۇرونور و ھر ھفتە دوشنبە گونو دە توپلانتىلارى اولور. بئە قارار گلندى كى، بو ايكى درنك گلچكدە بىر بىرلىرىنىن چالما لارىندان فايدالانىسىنلار.

توپلانتى نىن سون دىقىقەلرىنى خانم اسلامى نىن يول يولداشى و مھر اوجان خىرىە درنگى نىن عضوى اولان سارا خانىمىن گۇزل بىر شىرىنى دىنلەمەككە باشا آپاردىق.

تورک لرین ادبی خزینہ سی، «دده قورقود»، یونسکودا ثبت اولوندو

راپورو حاضیر لایان: افسون سلطان

چهارشنبه (۷ آذر ۱۳۹۷)، یونسکونون غیرمادی کولتورل میراث کمیته سی نین ۱۳-نجو ایل لیک اوتوروموندا، «دده قورقود-ون ناغیل لاری، موسیقی سی و کولتورو»، اوچ تورک اؤلکه نین اورتاق میراثی اولاراق ثبت اولوندو.

یونسکو-نون بیلدیردیگی اساسدا، آذربایجان جمهوروسو، قازاغیستان و تورکیه دده قورقود دوسیاسینی اورتاق اولاراق آراشدیرماغا سونوبلار.

نتجه آی قاباق ده ده قورقودون یونسکودا ثبت اولونماسی مناسبتی ایله دوکتور فیض الهی ایله اولان دانیشیغیمیزدان راپور:

۲۰۱۸-نجی ایلین دسامبر آیی نین ۲۸-نجی گونو (۷ آذر ۱۳۹۷)، یونسکونون اون اوچونجو ایلیک توپلانتیسیندا «دده قورقود» کتابیندا کئچن ناغیلار، کولتور و موسیقی، اوچ تورک اؤلکه نین مشترک کولتورل میراثی عنوانیندا ثبت یئتیریلدی. بو بؤیوک فرهنگی ایشی یئرینه یئتیرن اؤلکه لر آذربایجان، تورکیه و قازاغیستان دان عبارتدیر.

دده قورقود کتابی بو اوچ اؤلکه نین آدینا ثبت اولونسا دا، بو کتابین محتواسی اونون بوتون تورک دنیا سینا عایید اولماسی نین گؤسترگه سی دیر. بو بؤیوک کولتورل اولابین آردیندان و دده قورقود کتابی حاقدان آرتیق بیلگی الده ائتمک اوچون اوستاد دکتر فیض الهی ایله بیر گؤروشوموز اولدو. دکتر فیض الهی ایلرلر بویو تاریخ و ادبیات ساحه سینده چالیشیب، ۳۶ عنواندان آرتیق چاپ اولموش اثری وار و آذربایجانین ملی بیلیم یوردونان افتخاری دکترا درجه سینا آماغا نائل اولموشدور.

بو گؤروشده ایلیک اولاراق صحبت دده قورقود کتابیندا ایران آذربایجانین دا اولان شهرلرین سؤز آچیلما ماماسیندان گئچدی. بو قونودا دکتر فیض الهی نین گؤروشونو آلماق ایسته دیک.

اونون دندیگینه گؤره بو کتاب کی، آلمانین درئسدن آدلی سلطنتی کتاب ائوینده تاپیلیب ۱۲ ناغیلان عیبارتدیر و کتابین یازیسی و دیلی تماما آذربایجان دیلینه اویغون بیر دیل دیر.

اٹلہ کی، بو کتابی اوخوماق و باشا دوشمک هر بير آذربايجانلييا مومكون دور. سونرالار بير باشقا نسخه ده واتيكان دا تاپيلير، بو نسخه ده عيني مقدمه و ۶ بوي دان تشكيل اولموشدور. ديل اوستادي پروفيسور محمد ارگين بو گوروشده دير كي، كتابدا ايشله نيلن شيوه آذربايجان توركجه سينه عاييددير حتي بو كتابدا آدي آپاريلان بؤلگه لر ده كئچميش زمانلاردا آذربايجان و تبريزه تابع ايميشلر.

استاد فيض الهی نين گوروشونه گوره هانسی متنی باشا دوشورسن سه او متن سنه عاييد دئمک دير. او ديبردی كي، اينديه دك مختلف بؤلگه لرده، بير نئچه قبير تاپيليب كي، دده قورقودا منسوب دور.

۱۹۹۸ -نجی ایل یونسکو طرفیندن دده قورقود ایلی ایله آدلانیلیر و بو مناسیته تبریزین ارشاد اسلامی اداره سی طرفیندن تربیت کتابخاناسیندا بير مراسيم كنجيريلير. بو مراسيمده دكتور فيض الهی «نقش و جایگاه ارزشها در جهان بینی دده قورقود» آدلی بير مقاله ایله اشتراك ائتمیشدير. او، بو مقاله ده صحبت ائنديگی قونولار حاقدا بئله دئدی: «دده قورقود کتابیندا دنیانی تک آلاهیین یاراتماسینا تاکید اولونور، قهرمانلار اعتقادلی انسانلاردیلار و انبیانی یارديما چاغيريلار. حضرت خضر و حضرت الیاس دان چوخ آد آپاریلیب. بو حیکایه لرین اسلامدان اؤنجه کی عصرلره عاييد اولماقلارینلا باخمایارق، زمان سوره جینده اسلامی دوشونجه لردن تاثیر آلمیشدير. مثلا قرآندا آند ایچمک و یا محاربه لردن اؤنجه دستاماز آلماق کیمی اولایلاردان دا سؤز آچیلیمیشدير.

دده قورقود کتابیندا تورکلرین عایله باغلانتیلاری و اقتصادی - سیاسی داوارانیشلاریندان سؤز آچیلیر، کیشی و آرواد آراسیندا ائشیدلیک گورونور، قوناق سئورلیک وار، یوخسول یوخ، چونکی اقتصاد چرخه سی دوزگوندور و ثروت هرکسین آراسیندا داغیدیلیر. بو گلنکده ایله بیرگون هر کس خان ائوینه دعوت اولونور، یئییب ایچدیکن سونرا خان اؤز عایله سی ایله بیرلیکده اؤز چادیرینا گئدير و اورتادا اولان بوتون ماللار اوردا اولان هرکس آراسیندا پایلاشیلیر. بو، اجتماعی عدالتین بير گؤسترگه سیدیر.»

یونسکودا بو دگرلره دایاناراق دده قورقود کتابینی دنیا تورکلرین معنوی میراثی اعلان ائتمیشدير. بو دگرلی میراثی منیمسه مک و اوندان یئترینجه فايدالانماق گرکیر. دكتور فيض الهی بو قونودا چوخ گؤزل اؤنریلر وئردی. اونون گوروشونه گوره بو کتابدا اولان دگرلی ناغیللاری ساده لشدیریب، اوشاق ائولرینده اوخوماق اولار و حتی اونلاردان تلویزیون پروگراملاریندا دا استفاده ائتمک مومکون دور. او اؤزو دده قورقود ناغیل لارینا استناداً ۴ کیچیک شعر کتابی یارادیب و بئله لیکله بو قونودا باشقالارینا یول آچمیشدير. یولو دواملی اولسون...!

ترکمن صحرا سئلی نین خرابلیقلارلا بیرگه، تورک دنیاسینا سوندوغو گؤزل بیر هدیه سوسن نواده رضی

دده قورقودون یئنی نوسخه سینی کشف ائدن ولی محمد خوجه نین تبریزده عزیزلمه مراسیمی کئچیریلدی.

تانریدان گلن اولایلارین مطلق گؤزل یانی دا اولاییلر، نئجه کی، ترکمن صحرا سئلی بیر دگرلی کولتور خزینه سینی و اونو کشف ائدن انسانی بیزه تانیتدیردی. مهندس حاجی ولی محمد خوجه بیر عؤمور کولتورل چالیشمالاری نتیجه سینده، تورک دنیاسی نین گؤزل و اؤزل اولان دده قورقود کتابی نین دگرلی بیر پارچاسینی الده ائدیپ، اؤلکه میز و دنیا کولتور میراثینا سوندو.

بو اوغورلو مناسیپته گؤره چهارشنبه گونو خرداد آیینی اییرمی دوقوزوندا، دگرلی عالیم لر، ادبیاتچی لار، خالق کولتور و فولکلورونون بیلگیلی انسانلارینین حضورو ایله ائل بیلمی مؤسسه سینده بیر مراسیم کئچیریلدی. بو مراسیمده اشتراک ائدنلر سیرا ایله صحبت لرینی تقدیم ائتدیلر و دده قورقود کتابی نین یئنی بؤلومو و یا داها دوغروسو ۱۳-نجو بویو و یئنی سویلاری حاقدان دگرلی بیلگی لر وئریلدی. بو مراسیمین سونوندا سایین مهندس ولی محمد خوجه-یه بیر تقدیرنامه سونولوب، اوندان لاییقینجه تقدیر اولوندو. دئمه لی بیک دده قورقود کتابی نین کشف اولونان ۳-نجو نوسخه سی کتاب، دده قورقود داستانینی ایتیریلیمیش ساییلان ۱۳-نجو بویوندان بحث ائدن ۶۱ صفحه لیک اثرین، واتیکان و آلمانداکی درژدئن نوسخه سیندن داها قدیم اولدوغو احتمال ائدیلر. تاپیلان یئنی نوسخه ده دده قورقودون ۱۳-نجو بویو اولان «سالور قازانین یئددی باشلی اژدرهانی اؤلدورمه سی» واردیر.

درژدئن و واتیکانداکی نوسخه نین ۱۵-نجی عصرده یازیا کؤچورولدوگو بیلینیر. بو یئنی تاپیلان نوسخه نین ۱۵-نجی عصردن اؤنجه یه عاید اولدوغو ثبوت یئتیریلیرسه، ان قدیم دده قورقود کتابی اولاجاق.

قئید ائتمه‌لی‌ییک کی، بو بؤیوک کولتورل کشفه قدر دده قورقود کتابی‌نین ایکی ال‌یازما نسخه‌سی - واتیکان و درئزدئن نسخه‌لری - معلوم ایدی. درئزدئن نسخه‌سی مقدمه و ۱۲ بویدان، واتیکان نسخه‌سی ایسه عئینی مقدمه و ۶ بوی‌دان عبارت‌دیر. احتمال ائدیلیر هر ایکی نسخه داها قدیم معلوم بیر نسخه‌دن کؤچورولوب.

«کتاب-ی دده قورقود» داستان‌لاری XI-XII عصرلرده و داها اول آذربایجاندا باش وئرمیش حادثه‌لرله سسله‌شیر. داستانداکی حادثه‌لرین چوخونلوغو دمیرقاپی، دربند، برده، گنجه، دره‌شام، آلینجه، قاراداغ، گؤیجه‌گؤللو، قاراچوق داغی و... یئرلرده جریان ائدیر. دده قورقود کتابی‌نی یازمیا کؤچورن شخص دده قورقود-و بو داستانلارین یارادیجیسی، هم ده اشتراکچسی کیمی تقدیم ائدیر. بایات ائلیندن چیخمیش بو بیلیجی نی اوغوزون موشکول مسئله‌لرینی حل ائده‌رک گله‌جکدن بیله خبر وئردیگنی گؤستریر.

فولکلورچو خانیملارین ۱۳۹۸ تیر آیی توپلانتیسی

راپورو حاضیر لایان: افسون سلطانی

۱۳۹۸ -نجی ایلین تیر آیینین توپلانتیسی، شنبه گونو آیین بیرینده ائل بیلیمی مؤسسسه سینده کئچیریلدی. توپلانتی نین باشلانیشیندا خانم رضی اوپه لردن وقتا داها آرتیق مقید اولمالارینی ایسته دی و بو گونون اوتوروموندا آقای صاحب قلم و آقای مهندس صرافى نین حضورندان خبر وئردی.

آردیندان ایکی گون اۇنجه کی ائل بیلیمی مؤسسسه سینده کئچیریلن مراسم حاقددا دانیشیلدی. بو مراسم بیر عزیزلمه تۇره نی ایدی و «دده قورقود» کتابی نین اوچونجو نسخه سینین تاپیلیشی مناسبتی ایله بو کتابی تاپیب الده ائدن سایین «ولی محمد خوجه» دن تقدیر ائتمک اوچون دوزلنمیشدی.

سونرا یئنی گلن اوپه لردن اؤزلرینی تانیتدیریب چالیشمالاری حاقددا بیلگی وئرمه لری ایسته نیلدی. آردیندان اونلار دا بو مؤسسسه ایله تانیش اولسونلار دئی، گوش خانیم امانی ائل بیلیمی مؤسسسه سی و اورداکی چالیشمالار حاقیندا ایضاحلار وئردی. توپلانتی نین بو بۆلومونده کیچیک موغننی آلتای خداوئردی هرکسی گۆزل بیر ماهنی یه قوناق ائتدی.

موسیقی نین آردیندان خانم منیر رضواندان خواهش اولوندو اؤیرتمنلیک چاغلارینداکی شیرین خاطیره لریندن بیرینی تعریف ائتسینلر. بو گۆزل و آنلاملی خاطیره نین آردیندان قابلیتلی رسامیمیز خانم عالیه دانش دن دعوت اولوندو چکدیگی و ائل بیلیمی نه هدیه ائتدیگی ایکی گۆزل تابلولاری هرکسه گۆسترین. بو ایکی فولکلوریک مضمونلو تابلو آذربایجان کۆچریلرین یاشایشلارینی گۆسترن گۆرونولر ایدی.

بو بۆلومده آقای مهندس صرافى دده قورقود کتابی حاقددا دگرلی بیلگی لر وئردی. اونون دئدیگینه گۆره بو کتاب تورکلرین ان قدیم کتابلاریندان دیر و دده قورقود دا تورکلرین پیغمبری ساییلیرمیش. بو کتابدان ایندیهدک ایکی نسخه تاپیلیمیشدیر اونلارین بیرى آلمانین درسدن شهرینده و دیگر نسخه ده واتیکاندا ساخلانیلیر. درسدن نسخه سی

مقدمه و ۱۲ بوی و واتیکان نسخه‌سی عینی مقدمه و ۶ بوی‌دان عبارت‌دیر، حال‌بوکی یئنی تاپیلان نسخه‌ده ۱۳-نجو بویا راستلا شیریق. بو کتابین خطی نستعلیق دیر و تبریز لهجه‌سینه بنزر بیر لهجه ایله یازیلیمیش و بو تایی آذربایجان‌دا اولان، تبریز، اردبیل اوجان، ساوالان داغی کیمی بؤلگه‌لردن ده اوندآ آپاریلیمیشدیر. مهندس صرافی دئییردی دده قورقود کتابینی ۱۳۲۴ -نجی ایلده ایلک دفعه ایراندا محمدعلی فرزانه تانیئتدیریر، سونرالار بولوت قاراچورلو «سهند» بو کتابی «سازیمین سوزو» آدی آلتیندا نظمه چکیر و گیزلیجه چاپا وئیر.

آقای مهندس صرافی‌نین بو دیرلی سؤزلریندن سونرا آقای ابوترابی آدلی یئنی گلن قوناق‌لارین بیرى صحبت ایذنی آلیب، آتاسی سیدجواد ابوترابی‌نین شعرلریندن ایکی بیت اوخویوب اونون آنلامینی بیان ائتدی، انجاق واقتین آزیغیندان سؤزون آردی گله‌جک اوتوروم‌لارا اثرته‌لندی.

بو سیرادا خانم پاسیاردان دعوت اولوندو بیزه بیر قیسا ناغیل دانیشسین و نهایت اوتورومون سونوندا سؤز آقای صاحب قلمه وئریلدی، آقای صاحب قلم کئچن جلسه‌یه تایی ایلک اؤنجه «تایی گؤز» آدلی افسانه وی بیر ناغیل سؤیله‌ییب، آردیندان اسطوره‌شناسی باخیمیندان اونو تفسیر ائتدی. اوتوروم سوال جواب‌لاردان سونرا سونا چاتدی.

ناغیلار، حیکایه

- شام گول پری. انصار قره داغلی / اولدوز طهماسب پور
- تیکانچی و اوچ قیزی. لعیا پاسیار / تانسو خیمولو
- بایقوشون ناغیلی. جعفر اسلامی بارق / امیر امانی
- امیر یمن ناغیلی. سهیلا نظری / ملائکه نظری
- قارا غلام ناغیلی. کریم ابراهیم پور
- نو باشی. پری آخته

شام گول پری
انصار قرہ داغلی
رسیم: اولدوز طہماسب پور

۱

کُونول لر غزل- غزل، بایاتی- بایاتی، قوشما- قوشما سس لرینی ناغیل لارین چالغیلارینا
نذر قیلارمیشلار، عشق عصرینین لیلالی گونلری- گون آیالاریندا، انسالارین جانیندا
آغیلی- آغریلی بیر درد داماری دا، وارایمیش...!

نە عشقى حياتلاندريان داستانلار كى، سىنە- سىنە ازبىرلنرمىش، اوغلانلىق- قىزلىق قىلىنچى، قىزلىق- اوغلانلىق آيى- آيناسى اول، حيات اۆز باھارنى چىچكلندىررمىش. آنچاق حياتىن دا سازىندا- آوازىندا وفاسىزلىق پولاد مىسمار كىمى جانلار سانبىلا بىلرمىش...!

ناغىل كورسولرى بىغىل- داغىلسىز اولان زامان، داھى بىر چىللە گىجەسى يولدان چاتا، چوخاسىنى قىزىل ساپلارلا ياماماق اوچون گۆزلىرى چىراق آختارىر، كورسولر اوغولسوز- ناغىلسىز اولدوقدا، ائىل لرىن گونش گناھلى آغ بىرچك آناسى نىن قىزلىق تاقچاسىندا، قىزىل قابا توتولان بىر آينان، آى دوراللى اينجە سىنىدن بىر ناغىل كۆنول چالغى لارىنى قان قىرمىزى نارلارىن مزەسىنە تامسىندىرىر. نە سازلار و نە سىلر كى، او قىزىل ناغىل لا اوغول لناماق اىستىرلر، و نە كۆرپە وشاققلار كى، او ناغىلىن سىلرى اىلە دىل آچماق اىستەيە، و نە ناغىل لار كى، «شام گول» ناغىلى نىن آل ايشىغى اىلا يار عاشىقلا نىرلار. او قىزىل قابا توتولان آينان چىسىنى افقلارىن كئشىگىنى چكن بىر دان اولدوزو مىصرع- مىصرع، يازى- يازى، معنا- معنا، يئنى بىر آدلا و اودلا دوغولان گونشىن شووق- هوسىنە چاتدىرىر!

قىزىل چارچووالى آينا، گونش گناھلى ائىل لر آناسى نىن تاقچاسىندا چالغى- چالغى سىلرىنى سىلكەلىيە، ائىل لرىن آرزو- دىلك باغچالارىنى بو نغمە لرلە توتلو- شربىتلى قىلىر:

آيناسى سئودا سوبولا سووارىلمىش بىر شەر وارايمىش، دلى سئودالى قىزلار ھمن شەرىن چىراقلارىنى آتشىلى كۆنول لرىن اودويلا ياندىرراق، اودلو نفسلى اىلە سؤندوررمىشلر. قاشلارى كمان او قىزلار ھر بىر چىللە سحرى يئنى دوغولان آل گونشلە رقص اندە، اونون لا آل شراب قالدىرارمىشلار...!

آينالار- آيلار شەرىن بىر پادشاهى دا وارايمىش، او پادشاهىن تاجىنى، گونش اۆز ال لرى اىلە جانىندان قوپاردىغى دگرلى اودلار پارچاسىندان، ياراتمىش ايمىش. گونشىن ال يازىسى يالنىز او تاجدا قلم- قلم باخىشلانيرمىش.

تاجى گونش يازىلى ھمن پادشاه، حاكىملىك ائىدىگى او مملكتدە، دلى سئودالى قىزلارىن ھر بىر سرودونا ھىچ بىر ياسا- ياساق يازىلمامىش ايمىش. قىزىل سىلى قىزلار حياتىن سربىست نغمەسى اولان چالغىلارىنى ھر بىر ھاوايلا سىلىندىررمىشلر.

آي لار- آينالار شھرىنىن پادشاھى كۈنلۈنۈن دعالارنى، آل ايشىقلار قىبلەلرینە دوگونلەيە
 اۋزو اوچون ايسە، بير گۈزل- گۈچك قيز ائولادی قيزيل گونشلىرىن اناسيندان ديلەيىر.
 زامان، ثانیەلرینی ساسی پيالاکیمی بیر- بیر داشا چالا، آیلار- آینالار شھرىنى بیر داھا
 چیللەگنجەسى ایلە ایلشیدییر. تپەدن- دیرناغا آل قیرمیزی گئیمیش چیللەگنجەسى
 یئنە گلیب چاتیر. دلی سئودالی قیزلار «چیللە گلیب چاتدی»، دئیە، یئنە کورسولرینی
 قوروب، اونون اوستوندە تاباق بزەيیرلر. قیپ- قیرمیزی نارلار تاباغین اورتاسیندا
 قالاندیقان سونرا، گۈیلر چترینە سیمما چکن آی، اۋز آل آیناسینی دلی قیزلار اولان ائوین
 باجاسیندان آستاجا گتیریب قويور ھمن تاباغین سول بوجاغینا. قیزلارین انارلی تاباغی آی
 آینالی اولدوقدا اونلارین چیلغین کۈنۈل لیریندە یئنە قیزیل سرودلار آوازلائییر...!
 گنجەنین دردی آرتا، گۈیۈن سانجیسی توتور، آل گونشین دوغوم ثانیەلرینە آزالدیقدا،
 پادشاھین ساراییندا سا، جار دوشور کی، اونون ملکہەسینین دە سانجیسی توتوموش...!
 تاجی گونش یازیلی پادشاھین ملکہەسى، آل گونش دوغولدوغو ثانیە، بیر قیز ائولادی
 دوغوب دنیایا گتیریر...!

زامان اۋز قیزیل سرودونو یوکسلدە، آل گونشین قیزیل ساجی ایلا پادشاھین قیزینین
 قیزیل تئل لری آلتون بیر سارایدا بیر- بیرلرینە ھۇروملنیر...!
 آیلار- آینالار شھرىنى شور گۈتۈرە گۈیلرین سمفونیاسی آذانلارین رسمیندە رنگلرینی
 بیر- بیرینە جالاییر...!

شھر اھالیسی آل قیرمیزی گئیینە وصفە گلەمین بیر بایرام گنچیرلر. تاجی گونش
 یازیلی او پادشاھ، دلی سئودالی قیزلارین مجلسینە اوغراناراق ایستیر کی، قیزیل ساجلی
 قیزینین آدینی اونلار سئچیب قویسون، آنجاق او پادشاھ آغزینی آچمادان باخیب گۇرور
 کی، قیزلارین تاباغینین بوجاغینا قویولان آینانین سول بوجاغیندا آیین ال یازیسی ایلا
 یازیلیمیش: «شام گول»

۲

پادشاه هتچ بیر سؤز دئمه‌دن دلی سئودالی قیزلارین مجلسینی ترک قیلان، ملکه‌نین سارایینا دؤنور. چیلله گونشی ایله بیرگه دوغولان او قیزیل ساجلی قیزی آغ-آپاق ایپک پارچا اورتاسیندا قوجاغینا آلازاق باغرینا سیخیر، سونرا شاهانه بیر سسله ملکه‌یه اوز توتوب، دئییر: - سنده راضی اولسان کؤنلوم بئله سسله‌نیر کی، بو گونش طالع قیزیمیزین آدینی «شام گول» قویاق.

ملکه تبسم‌لی سیماسی ایلا اؤز رضایتینی او پادشاها گؤستیریر. آینالار-آیلار شهره‌ی کهکشان کوچه‌لی اولور. آل کؤینک چیراقلار آرزولارینا چاتیرلار، او ایشقلانان شهرده زامان سمفونیاسی بیر نئچه چالغی هاواسی ایسه اسکیندیره قوجالدیر. *

زامان ساعاتیسیز دا، اؤز حرکتینده اولاییلر. اون دؤرد چیلله گئجه‌سی ائله سرعتله گلیب-گندیر کی، گؤز لرین ایسه ده، تاماشاسی‌نین بو حادثه‌دن خبری اولماییر...! شاه قیزی «شام گول» اون دؤرد یاشینا دولور. اونون گؤزل لیگی‌نین تعریفی، هر بیر

مملکتین پادشاهی نین اوغلونون اورک آغریسی اولور. ائلچی لر کی، خاقانلار و پادشاهلار طرفیندن او شهره گلیرلر، آنجاق «شام گول» رضایت وئریمیر هئچ بیر پادشاهین اوغلونون سئوگیلیسی اولسون...!

تاجی گونشین ال یازیسی ایلا دامغالانان او پادشاه، داها اوزولور، ملکه ایسه اوندان آغریلی درد چکیر. اونلار چین دن مصره قدر حکیملردن ایسته بیر، شاه قیزی «شام گولون» دردینین علاجینی دیله بیرلر...!

حکیملر هر بیر ییسی بیر سؤز دئی، طبابت حاقلارینی آلیب گئدیرلر، آنجاق او قیزین کؤنلو سئوگی سئچه بیلیمیر...!

دلی سئودالی قیزلار آیاق مئیدانا قویا پادشاه سؤیله بیرلر:

- سئودا دئدی/ین بوغدا توخومو دئیل کی، یئر سپه سن گؤیره، هر بیر اورک اؤز سازینین غزلینی سئچمه لی دیر، ای پادشاه! ایدن وئر «شام گول» اؤز سئوگیلیسینی اؤزو آختاریب تاپسین.

آی لار-آینالار شهرینین پادشاهی دلی سئودالی قیزلارین مصلحتینی قبول ائده، امر ائدیر اونون آغ آتی یهرلنسن، شاه امری تنز سرانجاما چاتار، آغ آت شاهین حضوروندا یاراقلی- اوتوراقلی حاضر اولور.

پادشاه، شاه قیزی «شام گول»-و او آتین اوستونه قالدیر اراق دئیر:

- «ای جان داماریم! دنیالار سنین اولسون، آختار و اؤزون سئودیین بیر اوغلانی تاپ، آنجاق تلاش لان بیر خاقان اوغلونا کؤنول باغیشلا یاسان...!

آغ آت آغ بولدولاردان آلدیغی قانادی آسمانلارا چکیر. هفته لر، آیلاردان سونرا باهارین سون جوما گونوسو دومانلی هئره لنمیش بیر داغین، باش بولاغیندا قانادلارینی بوکه، «شام- گولو» یئر اندیریر.

او بولاغین بال دادلی سویندان «شام گول» اوو جلا ییب، ایچمک ایستدیکده باشی اوسته بیر جاوان چوبانی حس ائدیر، آباغا قالخارق، اون سگیز یاشلی بیر جوان اوغلانلا اوز به اوز اولور. زاماندا ساکتلیک گئچه، اونلارین هر ایکسی نین ایری گؤزلری و کمان قاشلاری او سیرالانمیش قارا کپریکلرله بیر- بیرینین باغیرینی اوخلاماغا باشلا ییر...!

«شام گول» آرتیق یارا گؤردوکده جیهه ری سانجیلی بیر جئیران کیمی، هوشدان گئده یئر ییخیلیدیدا جاوان چوبانین قول لاری اوسته دوشور.

هوشدان آیلیدیدا او جاوان چوبانی سوزگون باخیشلاری ایلا سئیر ائدی: اگنی- باشیندا هئچ بیر پالتار یوخ، یالنیز بیر قارا قویون دریسینی اورتاسینا بورونجک ائتمیش کی،

حياسى قورونسون، گۆزلر و قاشلار گۆزل ليک قىبله گاهى دىر، بويو چوخدا اوجا دئييل،
 آنجاق سينهسى نين ائنى اونو رستمين سهرابى معلوم قيلير، قيوريم- قيوريم قارا شه وه
 ساچلارى چيگينلرينده يئر آلا، مسيحا ساچلارينا اوستونلويون بيان ائتمه ده دىر و...
 شاه قىزى «شام گول پرى» جاوان چوبانين قول لاريندان آرا آچاندا قىزىل ساچلاريندان
 بير نچه تئل آيريلار. او آيريلان تئل لرى ساز ساياق دىرناقلارينين مضرابى اىلا چالبيان
 كۈنلونون سسلرينى بو قرار سه گاه لانديرير:

بو بولاغين آى اوغراندى سويونا
 جانيم گرک اينالاردا سويونا
 سئل آخماسين داغلار، آرپا چاينا
 جان اوبامدا خان چوبانى گۆرورم
 *

ياغين اوخلار، شاه قىزىنين باغرى دىر
 سوباي دره، درد - درد، دريا آغرى دىر
 آلاهيىن دا باش بارماغى اوغرو دور
 دوز توشوندا چيخان جانى گۆرورم
 *

او جاوان چوبان «شام گول» ون سس نذرينى قبول قىلا، چوبانليق چوماغىنى ساز كيمى
 باغرينا باساراق او پرى يه بئله جاواب وئير :

آى بولاغى، بير آى اندى آتیندان
 تئل داغيلدى ياخاسى نين قاتیندان
 شراب توتدو اؤز باغى نين توتوندان
 يار سازيندا من روحانى گۆرورم
 *

چوبان داغى، شهر آزميش بو پرى
 اودلو كۈنلو باياتيلار دفترى
 ترسه توتدو يايين ديل لر ازبرى
 اورگيمده آخان قانى گۆرورم.
 شاه قىزى «شام گول» زامانا فرصت بوراخمادان، او جاوان چوبانلا بيرگه آغ آتین اوستونه
 قالخيب آى لار - اينالار شهرينه دۈنورلر.

آیلار- آینالار شهری شاه قیزی «شام گولون» قاییدیشینی هامی آینالارا خبر وئیر. شهر اهاالی سی بیر باهار فصلینین سون سحری سئوینه رک، همن شهرین توی- شنلیک منیدانینا توپلانیرلار. پادشاه ایسه ملکه سی ایله برابر، شاهانه طمطراقلا او منیدانین باش طرفینده یئر توتورلار. وزیرلر، امیرلر و دیگر صاحب منصبلر پادشاهین ساغ- سولوندا اؤز جایگاه لاریندا دایانیب دورورلار.

شاه قیزی «شام گول» الینه آلدیغی بیر آل شالی جماعته گؤستردیکدن سونرا اونو جاوان چوبانین قورشاغینا دولادیدقا شهر اهلینه بیان ائدیر کی، اونون سئودگی بیر اوغلان، همن اولاییلیر...!

شهر اهاالی سی حیرت لر ایچینده هممه یارادیرلار. سس سیزلیک پوزولور، هر کیمسه اؤز ساغ- سولوندا دوران کیمسه ایله هیملشیر، پادشاه الینی یوخاری قالدیرا شهر اهلینی سکوتا مجبور قیلیر. سونرا هیچ بیر کیمسه ایله مصلحت قیلما دان جلا د طلب ائدیر، قارا دئو هئبیتلی بیر جلا د الینده جیدالانان ائتلی- بویلو قارا بیر قیلنجلا پادشاهین حضورندا باش اندیریر. پادشاه نعره تپیر:

- جلا د، وور بو جاوان چوبانین بوینونو!

جلا د قیلینجینی ایکی اللی، قتل اوچون گؤیه قالدیرا، شاه قیزی «شام گول» الینده اولان بیر خنجر ی اورگی نین باشیندا قرار وئره رک جلا دین قارشینی آلا هارای تپیر:

- ال ساخلا ظالیم پادشاهین جلا دی! قانی قانا قاتما بو دهشتلی قیلین لا، سئوگیلیم منیم جان داماریم دیر، بو جاوان چوبان دان سونرا بیر آنلیقدا نفس چکمرم...!

اینانیلماز بیر حیرت شهر اهلینی مبهوت قیلیر. پادشاه، غضبیدن تاجینی باشیندان گؤتوروب چیرپیر یئره، ملکه آغ بیر اؤرپکله اوز بورویور، قوشون سرکرده سی ال قیلینجا یئتیریر کی، اؤزو او جاوان چوبانین بوینونو وورسون، آنجاق ایکی سئودالی نین متحد کؤنوللری بیر مملکتی تسخیر ائده و رقیب سیز اولا او منیداندا جولان اندیرلر...

ایش ائله سئحریلی و طلیسملی اولور کی، بیر مملکتین هامی باش بیله نی و سرکرده لری اونون آچماسیندا عاجیز قالیرلار...

منیدانین سول بو جاغیندان دلی سئودالی آل گئیملی قیزلارین عشقی- هوه سی چیلله گونشی نین خرامان گؤزو سایاق شهر اهاالی سی نین و پادشاهین دقتینی جلب ائدیر، سانکی او غضبلی پادشاهین باشینا بیر تیپان سرین سو جالانیر، اینانیلماز حالدا توخدا قلیق

تاپير... پادشاه دريښدن بير آه چکه، ملکه يه چئوريليب باخاراق اونو دا آرام و دينج اولماغا گؤزلرينين غزلی ايله دعوت ائدير. دلی سئودالی قيزلار بو دوروما چپيک چاليرلار، قوجامان بير کيشی معلم او قيزلارين سیراسيندان آيریلا پادشاهين حضورونا چاتاراق ادبله او سلطانا باش ائنديرير. پادشاه او معلمين حورمتينه اوتوردوغو تاختين اوستوندن آياغا قالخير، شهر اهاليسی همين معلم اوچون باش ائنديريرلر...

قوجامان معلم اينجی لرینی ارزان قیلا سسه گلیر:

- سلطانيمز ساغ اولسون، کؤنولره باشقا حکيم خاقانليق قيلير، عالمين حساب- کتابی بيزيم قيسا عؤمروموزون رقمی ايله رياضياتلانمير، انسان، گونشين فضايا آجیقلی آتميش بير قیایسی نين قضایسی دير، گونشين اؤزونون ايسه، اؤز قدری وار، نه گرکدير بئش گونلوک عؤمور اوچون سيزين تک عادل بير سلطانين غضبی قول اولموش بير جلادين قيلينجینی کسگين قيلسين؟! او جاوان چوبان گناه سيزدير، بو مئيدانين گناهکاری سيزين قيزينيزين سئودالی قلبی دير.

پادشاه درين فيکره جومور، امر ائدير:

- جلاد قيلينج ساخلاسين.

دلی سئودالی قيزلار همين شهرين کوچه لرینی «شام گول» سایاق گناهلی قيزلارلا رقصه دعوت ائديرلر، شهر بير آينانين چيراقلی شووقو قدر سئوينير.

پادشاه، جاوان چوبانی آزاد انده، دئيير:

- مندن نه لر ايسته بيرسن ايسته، آنجاق قيزیمی يوخ، سربست هانسی بير ديارا گنديرسن گنت.

جاوان چوبان چوخ جسارته دئيير:

- من بو شهره اؤز باشيما گلهميشم، منی بو شهره گنيرن پرينی و اونون آغ آتینی سندن ايسته بيرم.

باش وزير آياق ايرلی قويا، دئيير:

- بيزيم سلطانی اينجیتمه جاوان اوغلان، آغ آت سنين اولسون، آنجاق شاه قیزی «شام- گول پری» نی يوخ، بلکه سن اوچون بير خورجون دولوسو قيزیل- گوموش هديه ائدريک، قبول ائت، و بير داها سلطانيميزا آق اولما.

قوجامان معلم جاوان چوباندان ايستير کی، بو مصلحتی قبول ائتسين.

جاوان چوبان دئيير:

- قبول اتتدیم، آنجاق خورجون دولوسو قیزیل- گوموشو سیزین و پادشاهین کی یوخ، بلکه بو شهرین یوخسول انسانلارینین کی، حساب ائده، اونلارین اؤزلینه قایتارمالییام، یار قلیبده قوی یارالی قالسین، او اؤز حکیمینی آختارمالی دیر...!

باش وزیر بیرده سسلنه، دئییر:

- سنین آدین نه دیر، روزگار سنی نجه بويا- باشا چاتدیرمیش ای جاوان چوبان؟!

جاوان چوبان دئییر:

- آدیم «گون تاي» دیر، اون سکگیز ایل اؤنجه آراز ساحیلینده بیر قشلاقدا قارا بیر چیلله گنجهسی نین دان سؤکولن چاغیسی آل گونشله بیرگه دوغولدوغوم اوچون آتا- آنام بو آدی منیم اوچون سئچمیشلر. آتام اوجاغیمیز یوخسول اولماسین- دئی، داری دنیادان پایي اولدوغو بیرجه قارا قویونو منیم دوغوم ساعاتیما قوربانلیق کسه، اونون اتینی قونشولارا پایلامیش و آل قانینی گونشین قداملرینی یاد ائده، آراز چایینا سپمیش، اگنیمده اولان همن بو درینی ده من اوچون بلک - بورونجک قیلیمیش.

*

جاوان چوبان او شهردن چیخماغا حاضیرلاشیر. پادشاه آغ آتین قولاغینا نهلر سؤیله دیگینی کیسمه بیلنمیر، آنجاق جاوان چوبان آياق اوزنگیه قویاندا شاه قیزی «شام- گول پری» آغ آتین قولاغینا سؤیله ییر:

- منیم جانیمی داشلارا چیرپمازسان، اوچوروملاردان آتمازسان، اؤز گؤزلیرین و جانین کیمی قورویوب ساخلارسان!... قلبی یارالی او پری گؤز یاشلارینی ایسه آغ آتین گؤزلیریندن آخدیراقاق، یار نشانهسی اولان قان- قیرمیزی شالی آغ آتین بویونا دولاییر. بیر گؤز یوموب آچان ثانیه ده، آغ آت شهردن خارج اول، گون تایی بلکه ده گونشلیرین شهرینه چاتدیریر...

۴

گون تاي بیر اولدوزون روحی سایاق آیلا- آینالار شهرینین دوغوسوندا دائما رسملرینی بويا- بويا رنگلندییر. اولسون کی، بیر ایشیق کپییریگی سایاق او شهرده بیر آنلیق چالینمیش دیر، آنجاق همن شهرده و دیگر شهرلرده عشقین چالچی شاهماری اولادیلر ازبری اولور، اونو گورن- گورمهین هر بیر کس دائما اونون «یوسف» لیگیندن صحبت ائدییرلر، دیگر مملکتلرین ایسه پادشاهلارینین قیزلاری کؤنوللرینده بیر گون تاي ادلی

اوغلانا، عشق چارچوواسی یارادیرلار. خیلی زنگین آنالار آرزو- دعا اندیرلر کی، تانری اونلار اوچون گون تاي خطی- خال دا بیر اوغلان پایی وئرسین.

قدر، قلم- قلم گون تایی سینهلر دفترینه گونو- گوندن احتشاملی یازیر!... آنجاق اوهارایا گئتدی، و نه اولدوسوندان هئج بیر خبر اله گلمیر، بلکه اونون گونشلر دیارینا کؤچدوسونو عموم انسانلار اینانیرلار. حتی بو اینام خالقلار آراسیندا یئرین توتور کی، یالنیز اون دؤرد گنجه لیک آی، گون تایی ن اولدوغو یئره گؤز تیکه بیله، و اونو گؤره بیلر.

حیات دایره سینده آی- گون، گنجه- گوندوز، یاز- قیش، جاوانلیق- قوجالیق و... یاددان چیخا بیلیر، آنجاق گون تاي اصلا و ابداد یادلاردان پوزولما ییر!... یئری گلدیکده آنالار کؤرپه لرینه چالیدیغی لایلایلاردا دا گون تایی خاطیرلایا، دئییرلر:

لایلای، گون تاییم لایلای

گونشیم، آییمل لایلای

لایلای شام گول گلینلی

بیر اوغول پاییم لایلای.

گون تایی ن آد- سانی عالمری بورودوکده، آیلار- آینالار شهرینین پادشاهی گونو- گوندن اوزوله رک، خیلی پشیمانچیلیق چکیر کی، نییه او یوسف جمال اوغلانی قبول ائتمه دی شاه قیزی «شام گول پری» ایله حیات چیراغی شعله لن دیرسین!... هانسی آباغی آغیر درد، بو شهرده شهر یاردان قاباق تر پندی؟!....

آیلار- آینالار شهرینین چیراغی جهانلار تسخیر قیلیر. اولسون کی، گون تاي گونش تبسمی کیمی انسانلارین و حتی طبیعتین کؤنلونا اوخشاییر، آنجاق شاه قیزی «شام گول- پری» سمالار سراندازی اولا فلکین خطلرینی دلیجه خطالاری ایلا ائله پوزور کی، عالم اؤز ال چاتماز هنری ایله قورخویا دوشور...

یارالانمیش او قیز، دریالار دردیندن اؤزو اوچون بیر آغری سئچیر. یوللار نفسیندن نامازی اوچون بیر قیبله تیکیر، زامان چلیگینی قوجا آرزوسو اوچون غزلی نین قافیه سی قیلیر، گونشین یاراسینا قویولان مرهم لرین کیمیا سینی تحصیل آلیر، دؤرد میلیون اولدوزو شهید اولموش کهکشانی دویغوسوندان بیر ترانه اوغورلاییر، آلاهیین ال یازیلارینا دیل قانده سی هندسه لن دیریر، گویلردن بیر دوققوز تتل لی ساز اؤزو اوچون جاهاز پایی آلیر، عشقینی- سئوداسینی بو دیل له اوغوندورور: «شام گول پری» نورلاری سئوداسی نین

فرشینه ایلک- ایلک توخومایر دئیل، او بلکه هله عؤمرون اؤتن دملرینه چالغی هاواسی
اؤیرتمهده دیر!.... گئجه ایله گوندوز، بازولاری یورولمادان روزگارین چرخینی بیر دایره ده
فیرلادیلار. گندن عؤموردن اولور، و گلن آرزو- دیلک آشناسی!

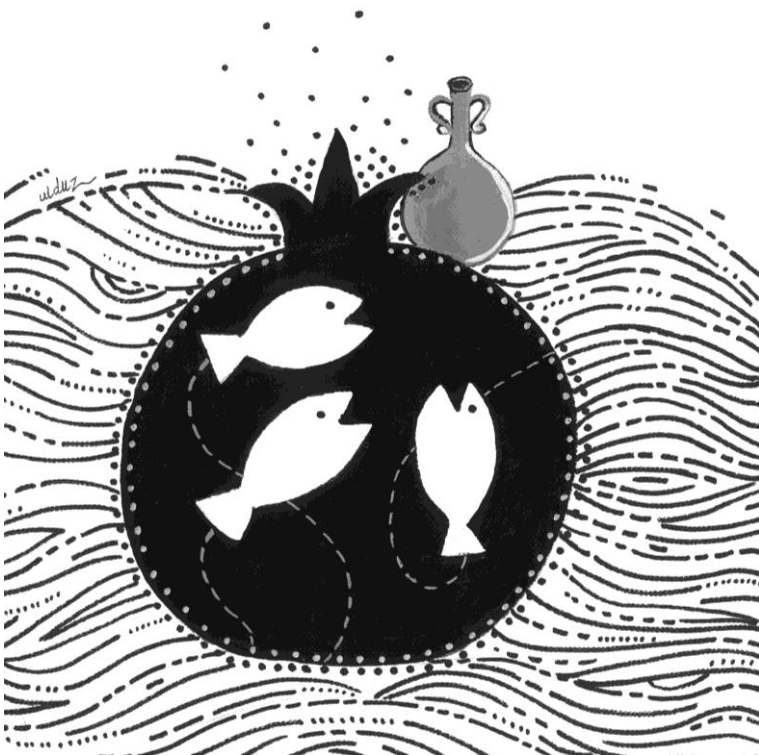
«شام گول» هر گئجه دن بیر نفس و هر اولدوزدان بیر شام اوغورلايير، آنجاق تاجیدار
آتاسی نین شهرلرینین آیناسینا ساچ آچمیر!... دلی سئودالی آل گئییم قیزلاردان باشقا
هئچ بیر کیمسه ایله ایلگی قورماير. اونلاردان ناغیل دینله یه، کؤنلونون غزل لرینی
اونلارین چالغیسی ایلا سسلندیریر، بیرده کی، قوجامان معلّم دن کمالات اؤیره نیر.
قارا قافیله لی شعرلرده قوشور:

آی قوناق دیر بیر چشمه نین توپونا
هانسی دریا سو یودور کی، سویونا؟!
یار چیلله سی اوخ یونتاییر یابینا
یا آلاهی توش قیلاجاق، یا شاهی!

کؤلگه لی می، کؤلگه سیز می آسمان؟
هانسی گؤیون کهکشانی قهرمان؟
خاقانلار قیلینچ چکن بیر چوبان
بو آتشی قلبین نه دیر گناهی!

شاه قیزی «شام گول پری» هر بیر املاء و انشاء سینی گون تاي آدی ایلا بسم الله لاییر!...
هر بیر خطینین مین خطاسی اولور، آل قلمر دلیسی او قیز، اولور کی، اولدوزلار دا یازی
اؤیره دیر!... تانری قیزی نین ساچلارینی یولماق اوچون مکتب- مکتب جاینالارینی
گوچ لندیریر!... کین سیز سئودالی بیر قلبه، سینه سینده یئر وئرمیر!... آغ آتی دا
خاطیرلاییر رسیم- رسیم، دوم آغ بولودلار اونون رساملیق قلمینه رنگ چرچیمی
اولورلار!...

گون تاي، او شهرین کؤنلونون ساغالماز دردی اولاندان بو طرفه، دؤردونجو چیلله
گئجه سی نین ناری اولدوزلارین مجمعیسینده سینیب دانالارینی سپمه یه بویانیر،
شاملارین شعله لری شاه قیزی «شام گول پری» نین اون سگیز یاشینا دولماسیندان
حکایت ائدیرلر...

۵

بیر قیزین اون دؤرد یاشیندان بری گناه لاری عشق فرشته سی نین قاضی لیغی ایله قلم- قلم قضاوتلنیر. «حیات» او پری نین مرام - مسلکینده ان بؤیوک گناه حساب اولونور. شاه قیزی «شام گول پری» بئلچی گناهلار کوفری ایله اون سکگیز یاشی اوچون نغمه لنن سسلرینه قلبی نین چالغیلارینی خنجر قیلیر.

داها بیر چیلله گنجه سی قیزیل آتینی ائل لرین آرزو یول لاریندا شاه لاندیریر. اوزون بیر قارانلیق گنجه نین حاناسی قیزیل گنیم قیزلارین الوان ایلم لری اوچون اوزانیلیر. شام لار آتش- آتش شعله لرینه آل بویاییرلار، قیز اولدوزلار، آل بارداقلاردا، گؤیلر کورسوسونده چیلله توتان قوناقلارا قیپ- قیرمیزی ایچگی پایلاییرلار، تانری ساغلیغینا دا

ایچگی دولوسو بیر آل بارداق سینیب جالانیر قیزیل بالیقارلین توی کؤینکلرینه، دنیزلر سس سمالاندیریرلار، آتشلرین قیامینا، بیر چیراغین ایکنجی قیبلهسی ده وئران قالیر...! عالمیر آناسی اؤزو ده بیر درزی آختاریر کی، قان- قیرمیزی بیر کؤینک تیکدیرسین گلینی نین خاطیره لرینه...! مریم لرین ساچلارینی بویایان اینجیل جوهرلری یالنیز شاه قیزی «شام گول پری» نین دوغوم چیلله سینیه مناسب اولایلمیر، بلکه قیزیل شال لی گلین شرق، ائلر کؤنلونون آرزو- هوسی ایله آلفیشلانیر کی، حیاتین سون بیر صاباحینا آل بیر گونش دوغسون...!

گنجه نین دایانیلماز تلاشی چیراقلاری- اولدوزلاری، آسمانلارا طبیب قیلیر کی، قیزیل سحر اثره سی یئنی دوغولان گونش ساغلام اللر ماماسی نین علاجی ایله حیات چیراقلارینا گؤز آچسین، و یئنی دوغولان گونشین گؤبه گینی ایشیق اللری اؤزو کسین...!

کائنات تاجیداری اؤز ملکه سی ایله برابر بیر تویون و بیر ترانه نین انتظاریندا تاختدا اگله شیرلر، تانریسا دا اؤز یارینین آیناسینا بیر دستمال چکیر کی، وورولموش گؤزلره گونو خئییرلنسن، سنجیرلی گؤیلر ائله دوگونلو دویغولار دریاسیندا غرق اولورلار کی، بللی قیلانمیرلار عرشین قیز رساملارینین نقاشیسی ایلا نقش آلان بیر فرشین ایپلرینی هانسی بویا قچیدان بویا تیرسینلار...! اولسون کی، هر بیر اشیاء کایناتین چرچی سیندن یالنیز قان قیرمیزی بویا عشق - هوس له آلمادا دیر. آنجاق شاه قیزی «شام گول پری» عشقین بوی- بوغونو اوچون هئج بیر رنگ سئجه بیلیمیر...! کاینات چرچیسى عالم لرین بویالارینی یالنیز او قیزین گؤزلری اوچون حراج ائده، زامان- زامان جارلا بیر:

گون تایی رنگلر دیر،

آی پایی رنگلر،

یاراتمیش هر رنگی

وورغون اورکلر.

آل آپار کؤنلونون عشق- هوه سینیه

بو رنگلر رسام دیر کؤنول سسینه

دگیشر پالتارینی قارا عشقین ده،

گون تاي رنگلری ایله

کۆینک گئی سن ده

بو رنگلر بیر قارا قویون قلبی نین،

چیللر عشقینه قانی دیر، یقین

بو رنگلر چوبانلار درن چیچک دیر

رنگ به رنگ، آل با آل، گۆزل - گۆیچک دیر

گون تاي ساچلارینین رنگی دیر قارا

هانی بو اوبادا رنگ آلان سارا؟!

گل آل بو رنگلری عشقین سسی یم،

قریب شهرلرده رنگ چرچیسی یم

چرچی یم، اؤزومده بیر رنگ دلی سی،

رنگلر - بویالارلا، سن توتما کوسو

گل آل بو رنگلری آل دیر - قیرمیزی،

هامی آلیب گنتمیش قالمیش شاه قیزی...!

آیلار - آینالار شهرینه نه قدر چرچی گلیر گل سین، اورادا نه قدر بویا حراج اولور اولسون،

«شام گول پری» نین احوالیندا ذره جه ده دؤنوکلوک اولایلمیر...!

او قیزین دوغوم چیلله سی چاتمیش، شهر اونون گۆزلری اوچون سورمه لنمیش، آینالار

اونون حوسنو اوچون چیراقلارلا گۆز وورورلار، قیشین قانونی اونون عشقی نین آتشی اوچون

پوزولاراق، باهار باغچا - باغچا نفسینی حرارتلندیرمیش...!

گۆیلرده ایسه دوروم یئنی لشمیش، آل - قیرمیزی نارلار اولدوزلارین مجمع لریندن

دیمیرلانیب (دیغیرلانیب) گونش لرین اتکلرینه دوشورلر. تانری اؤز باغی نین آل نارلارینا آغیز

تامسیدیر. ها بئله بلکه آیلار - آینالار شهرینین سلطانینی قصرینده چیلله گنجه سی

اوچون قیزیل کۆینک تیکن قیزلارین بیرسینه گۆز ده وورور...!

یاری مزارلانمیش بیر آسمانین سول بوجاغیندا یئددی باجی اولدوزلار وار - دئییرلر

اونلارین هر بیرسی شاه قیزی «شام گولون» دوغوم چیلله گنجه سی اوچون بیر آل

قیرمیزی نار ال لرینده یئر کوره سینه اوغرانا راق «شام گول پری» نین سارایینا داخل

اولدوقدان سونرا اونون ياناقلاريندان اۇپوش پايى آليب پاي گتيرديگى نارلارى اونون قيزيل
مجمع سينه بير سيرادا دوزورلر...!

آنجاق «شام گول پرى» غريب بير سازين تئللرينده جانينى چالغى - چالغى آتشلنديرير،
هئچ بير غزل له دويمايا، هئچ بير رنگه اويمايير...!
قلبينده يار ياراسى اولان او پرى، هئچ بير حكيمين داوا - درمانى ايلاشفا آلانمير، يالنيز
ساغالماز درد - آغرى اونون باغرينا و گۆز ياشلارينا تسكين وئرە بيلير...!

۶

آيلار - آينالار شهرى، دلى بير پرى نين يانان كۆنلونون توستوسو - بوياسيندا ائله نقشينى
ايتيرير كى، گنج رساملار او شهرين هر بير كوچه سينده ايشيقلى گۆزلىرىنى قوجالميش
حيس انديرلر...!

حصار - حصار، قيبله - قيبله، قاپى - قاپى، داش - داش توستولن او شهر هئچ بير قابين
چارچوواسينا يئرلشه بيلمير. مكان مثلثاتلاريندا آتشلر، هانسى بير قابين قافيه سينده
قرارلانا بيلرلر؟

او قيز، او شاه قيزى عشقين اؤز سر خطى ايله انشاءلارينا رنگ - رنگ، نقاشى - نقاشى
نظام وئرميش، اولسون كى، تانرينين دا گۆزلىرىدن بير قيقاجى باخيش سياه قلم قيلميش،
او سئودا ملكه سى اودلو - آتشلى كۆنلو ايله بير شهرين اوجاغى نين قيراغيندا اگلشه، بير
دينانين هر دؤرد بوچاغينا اود سالميش، دنيانين هر بير شهرينده «شام گول پرى» نين
سئوداسى نين رسامليغى گۆزلر و كۆنولر مولكونو تسخير قيلميش...!

«شام گول پرى» نين آدينى داشلاردا هئجا - هئجا ازبرلميش، آغاجلاردا يارپاق - يارپاق او
سئودالى قيزين آديندان ياشيل پايلاريني بوخچالاميشلار، ديگر بير منظره ده ايسه،
تورپاقلا، سوغونشين شهرلرينين شهر يارى گؤستريرلر اؤزلىرىنى، نبيه كى، «شام گول پرى»
آدى بير قيز او ايكي عنصرين معنالى - معنالى اعجازى حساب اولونا جوهر - جوهر خالى
قين اولويتيني دگرلنديرميشلر...!

قيبه لرى اوفوق - اوفوق وئران قالميش چيراقلار و شاملاردا چيله كوچه لى كيهان دا
اؤزلىرىنه اؤيورلر، آخى، دلى سئودالى قيزيل گئييم قيزلار قوران بير كورسونون اوزه رينده

آيين جلالاتان گوزگوسونون، سول بوجاغينا يازيلان يازيني (آيين ال يازى سيني) همن چيراقلار پادشاهين گوزلرينه باخيش - باخيش ايشيقلانديرميش ديرلار...!

آيلار - آينالار شهرى ده معبودلوعونو نفس - نفس، نيگار - نيگار، نثر - نثر، نظم - نظم داهيانه گوزلردن پنهان قيلماميش، نيهه كى، او پرى نين قونداقليغى نين لايلاسيني اؤز سئوينچ و سئوداسى نين سوناي - سوناي سسلرى ايله چالاراق عالم بئشيينده خالق خاللى بير كۆرپه بوي - باشا چاتديرميش...!

ياشاييشين هر بير حروفوندا عاغلين دا بير نقطهسى جوهرلنميش، «شامگول پرى» اؤزو بير سئودالى اولدوقدا عاغللى - كماللى انسانلارى ياشاييش شطرنجى نين هر بير خانهسى اوزه رينده مات قيلميش، يالنيز او شهرده يوخ، بلكه دنيانين ديگرشهرلرينده ده انسانلار ايناملاريندا جور به جور حكايله ر و عارفانه لر شفاهى لانميش:

گؤيلرده اوچان آغ دورنالارى هئچ بير اووچو اوخلايا بيلمير، نيهه كى، ائللرين ايناميندا بو سوره يثرين آلميش كى، او دورنالارين هر بيريسى گون تايى (جاوان چوبانى) گونش مولكونه قالديران آغ آئين ايشيق نفسلى روحى دير!... داغلاردا سا جئيران اووچولوغو مطلق ياساقلانميش، بو سببه كى، يايلاق - يايلاق، گديك - گديك، يال - يال، قجر - قجر، يورد - يورد، اوبا - اوبا سورو پرورى قيلان هر بير گنج چوبان موسى ليغى نين مورادين چاتاراق، يقين لنميش كى، زيروه لر دؤشونده، ياللار قاشيندا باش آليب گندن هر بير جئيران، شاه قىزى «شامگول پرى» نين سرگردان روحى ديركى، گون تاي بين كؤينگى نين قوخوسونو آلماق اوچون چؤل - چؤل لبالانا، شهر - شهر زليخالانير...!

۷

«شام گول پرى» ياشايش شورينده ائله نوا و نغمه اولموش كى، خاقان لار اونون دىلنواز ترانه لرېنېن سجدە سېندە تاج تۆكۈرلەر، شەھەرلەر اونون آدى سىسلەنن صحرالاردا شەھەر تېكىرلەر، سىركەدەر اونون سارايېن اوستونە قارانلىق آچان آسمانېن آفاقلارېنا لشكر چكىرلەر، ايلېن دېگەر فصىللرى «شام گول پرى» آدىنا گولۇستانلار باغچالاردا عۇمۇر پايلارېنى باھارا تقدىم قىلىرلار، گىجە چاغلارى اونون اوتاغېندا يانان ھەر بىر چىراغا اولدوزلار اۈزلرېنى و گونشلىر گۈزلرېنى فداندىرلار، قەلەم لىر مەكەلرېنى او پرىنېن قەلبىنېن شەلە-شەلە آلىشان سىسلرېنە جان دوۋارى قورۇر، اونون سو اىچىدىگى بارداقلار دا تىلەم لى دىنېزلر

نفسی دویغولانیر، شاه قیزی «شام گول پری» نین گۆزلرینین احترامینا آچیلان هر بیر پنجره انتھاسیزلیغی و کائناتین هر بیر سئیرانگاھینی اونون خیال لارینین قیلینجی نین فتوحاتی قیلیر. اوف- اوف... کی، ساچ آچدیغی هر بیر آینا ایسه مینلرگنج تانرینین شهید جانی ایلا تیلیت قان اولان سیماسی توتغون کهکشانلارین گۆز یاشلارینی جاری اولماغا مجبور قیلیر...!

فرشته لر اونون قیبله سی نین شعاعلاری ایلا نامازا قیاملانیرلار، گۆیلر او قیزین دویغو و ترنمی اوچون سیمفونیالارینی آدان- آذان غریب بیلالارین زنگوله لرینه تئل لندی ریر. حوری لر «ایلاهی نین قهری توتورسادا توتسون» دئییه، جهنمین آتشلرینی سؤندوروبن، او قورخولو و دهشتلی مکانین هر دؤرد بوجاغیندا «شام گول پری» نامینا الوان- الوان گول لر باهارلاندیریرلار و جهنم آرخلاریندا جنت سولاری جاری قیلا آغریلی جانلاری هر بیر جزادان حذر قیلیرلار... دنیا «شام گول پری» ایله داها احتشاملی اولموش، اوجسوز- بوجاق سیز عالم.

ایلین بیر سون چرشنه سی آخشامی سایاق، سئوداسی پام- پاک بیر قیزین سالام- سایغیسی مراسیمی اوچون چمنزار- چمنزار بولاقلانا، آسمان- آسمان نوراقلانا، اویماق- اویماق چیراقلانا، اوبا- اوبا و شهر- شهر اود آچیر قاپیلارین کلیساسیندا و کوچه لرین کعبه سینده. تانری اؤز ده بیر قیزلا نامازا دورور اؤزل عشرتکده سینده...!

چایلار دریالارا گلین گنتمیرلر، مگر بو کی، «شام گول پری» اونلارین سونالی گۆل لرینده هر بیر سحر مرمر بدنینی بیویوندوروب اوزدورموش اول...! «شام گول پری» ایلاهی نین تاختی- تاجینی قیلینج سیز- قالخان سیز ائله تسخیر قیلیر کی، کائناتین آنا ایشیق لاری دؤگولورلر بو سئحرین فورمولونون آچیقلامالاریندا.

«شام گول پری» اؤزو سئودالارینین توتغون آیناسی اولدوقدا، حیات ایلاهی سی نین سیاه سئحرلی آسمانیندا تاییسیر بیر آی اولور، هر گئجه دن بیر اولدوز اوغورلایا «گون تایی» نامینا اونو عشق معبدینده شام کیمی اریدید موم اندیر. گون تایی نین گناه لارینین مجریمی اول، جانی نی هر بیر جزانین آجی سینا حلال قیلیر...!

*

آنچاق گون تایی آدلی جاوان بیر چوبان دان هئچ بیر خبر اولماییر کی اولماییر!... انسانلار اونو ایلاهی دان، ایلاهی لر داهی لر دن، داهی لر سمالاردان، سمالار ایشیق لاردان، ایشیق لار

گۆيلر آتشلردن، آتشلر تورپاقدان، تورپاق سودان، سو دريالاردان، دريالار داغلاردان، داغلار اوبالاردان، اوبالار اويماقلاردان، اويماقلار چيراكلاردان، چيراكلار يوللاردان سوراقلاشيرلار، آنجاق گون تاي دان هئچ بير گرچك خبر اله گلمير كي، گلمير...!

يئنه ياشايش نefsينده فكر- فكر افسانهلر تۇره نير:

- چيلله سحرينين گونشي ايله آغ آتئين بئلينده ظاهر اولاجاق او اوغلان، دئيرلر.
- گونشي قيزيل بير تاباقدا چيلله گنجهلرينين بيريسينده «شام گول پري» اوچون چيلله ليك گتيره جك، دئيرلر.
- آيلار- آينالار شهرينين تاجيدارينى تاختدان سالماق اوچون گونشلر كوره سينده پولاد بير قيلينچ چكديرير، دئيرلر.

- سما- سما فرشتهلر بازاريندا آغ آت اوچون اويغون بير يهر آختارمادا دير، دئيرلر.
- داهى لر مكتبينده عالى تحصيلات آلماق اوچون ايللر بويودور غيب اولموش، دئيرلر.
- يوخسول آتاسى ايلا آتاسى نين خوشبخت ليگى اوچون شاه قيزينين قئيدىنى وورا، قاف داغى نين يايلاقلاريندا آغير سورولر صاحيبى اولموش، دئيرلر.
- سلطنت سيمرغونون جايى ايلا گۆيلره چكيلي نيميش، بير چيلله سحرى مملكتلرين فتوحاتى اوچون يئره آتته جك، دئيرلر.

- عدالت بازويندىنى اله سالماق اوچون رياكار تانرى ايلا مبارزه ده دير، دئيرلر.
- دريالارين درينليگينده بير شهر سالديرميش سولار پريلرينه حۇكمرانلىق ائدير، دئيرلر.
- گۆيلر قافى نين شاه بولاغيندا كوزه سينى سينديرميش بير آي نيز قيزين كوزه گرى اولموش، دئيرلر.

- آي لار- آينالار شهرينين آسمانى نين ينددينجى اولدوزو اولموش، دئيرلر و...و...و.

۸

گون تاي ين گونش يا آي اولماسيندان سۇز گئديرسه ده، آنجاق او بير انسان ائولادى اولدوقدا، بللى كى، توستولو بير اوجاق قيبيله سينده عۇمرونون نامازلاريني قياملانديرير، اولسون كى دۇرد ايل دير آيلار- آينالار شهرينده او، بير چوبان اوغلو ساياق يوخ، بلكه بير ايلاهى ائولادى ساياق، كۇنول- كۇنول ترانه لير. انسانلار آسمان- آسمان، قوشلار قاناد- قاناد اونو آختاريب آراييرلار، عشقين له له لرى آسمانلاردان گلن سسلره قولاق ياتيرديرلار تا

كى، يانئىق كرمى لرلە آلىشان سئودالى قىلبلرە گون تاي سەگهيندان بىر سس چاتدىرسىنلار، اما گون تاي گناه سىز بىر گنجەن سايەسى ساياق اولدوزلار بىك لىرە غرىب اول، هئىچ بىر باخىشىن بوياسىندا بللنمىر كى بللنمىر.

*

زامان اۆز يولونون سۆكولن كۆرپولرىنى مرمت قىلىر، اونون قانون- قرارى انسانلار بىر قوردوغو- قوردوغو هر بىر قانوندان شفاھى لى دىر. اونون ياساسى اساسىندا حيات و كائناتىن بوسبوتون عنصرلرىنىن چاليسى و معمارلىغى يالنىز انسان اوچون دئىيل، بلكە هر بىر جانلى- جانسىز يارانلىمىش، كائناتىن وارلىغىنىن مساوى سىھامدارى دىر. اونون قضاوتىندە انسان لاپ بۆيوك بىر سوجلو (گناھكار) حساب اولونور؛ انسان دىگر موجوداتا حدسىز- حسابسىز طلبكار اول قىرە - قىرە جزالانماغا محكومدور...!

زامان، اۆز قايداسى نىن هندسەسى خط و خطاسى اىلا نجومونو ضرب و تقسىمە چاتدىرمادا دىر، اونون پركارلارى لوزى لرى و دايرەلرى دە ائن - بوى (عرض- طول) اۆلچولرى اىلە مساحت لندىرە بىلىر. اونون قانونى قورخو و سلطە قايداسى اىلا اساسلانماش، بلكە يارانىشىن مفكوره سىز سربست حركتى و دئورىمى كائناتىن دؤنر- دؤنگەلرىندە تكرر- تكرر حادثەلر ياپاراق اۆز شكىلىنى مركب و يا متغىير قىلا بىر اساسا و قانونا سبب اولموش.

زامان، اۆز ايسە دە دوغولوش قانونلارى مجبوريتىندە قارالانا بىلىر، ذاتا مادياتىن مكان ايچەرى سىندە محور توتدوغو حركتلر زامانىن دوغولوب يارانماسىنا بىر اساس سبب، آنجاق مكان اۆز هانسى علتلر رقىمى اىلە معلوليت لنىمىش؟!... انسان بو سورغولار بىن جاوابىنى اۆز ونو و ايدراكىنى حساب ائدىرسە دە، او هئىچ بىر زامان اصلا اۆز علتلىرىنى تاپا بىلمەيەجك، چون كى، انسان اۆز ونە يئتىرن رقمىلرە تانرىسىنا چاتاجاق، و بونون عكسىنچە...!

زامان اىلە حركت مكانىن بويوندا (بىننىندە) نطفەلنە هئىچ معلوم اولمادان كى، آغىزلارى هانسى امزىكدن يئمكنە زورلانمىشلار، فضانى احاطە قىلا حيات وار اولاراق يارانىشىن قايدا- قانونىنى تئبىت ائتمىشلر سونكو، علتلىرىن يارادىجىسى اول خلقىتىن تحصيلاتىنى داھا اعلاندىرا اونون علمىنى گئنىشلندىر مىشلر...!

آنجاق زامان يالنىز مكان دايرە سىندە قىسالمىر، او بلكە مكانىندا علت- معلولتلىرىنىن نظمىندە مدام حضورلو گۆرونولور، زامان يالقىزلىقدا معلومات معىين قىلا بىلمەيەجك، بس حركت دائما

اونونلا يوللاشمالى و ال - قول لاشمالى دىر، حال مكان هانسى فعلين معيىنى دىر؟...!

*

زامان اسرار- اسرار اؤز دوروموندا دايانسين، سؤز بير چيلله گئجهسى نين كؤينك دگيشمه سيندن و بير پرى نين همىن دقيقه لر آتلى سئوداسيندان گئدير. اولسون كى، اوزون بو سؤزلر بلكه ده بير شامىن (شمعين) اريب سؤنمه مه سى زامانىدا ناغيلين چيرپىنان قلبى اول قلمين نواسى اولور، اگر خيالىن بو آرادا زاماندا و مكاندا خارچ سس لنن حكايه سى مركب- مركب يازيلسايدى نلر اول بيلردى...!

۹

بو سحر گونشين زيغلى اللرى

مزاردا ساچىمى داراقلير- هؤرور!

آغ توى كؤينگىمىن قيزيل گوللىرى

اؤز آل بوياسيندان نارينجى دير!

*

منىم دلى سئودام ايکينجى سس دير

نه شعيرلى- صنعتلى، نه چالغىلى دير

اون سىگىز ايل عؤمور اؤزومه بس دير

گون تاي در «شام گولو»، چيلله گولودور!

*

آيين قاداسىنى آلان وارمى هئچ؟

ايشيق ساز گتيرميش يار ائيوانىنا!

ندن بس پاسلى دير چالغىسى عؤمرون

كؤينگىم بولاشميش شهيد قانىنا!

*

گولوشوم ده غملى، رقصيم ده غملى

هانسى نغمه قوشوم آيين سازينا

آچ اسرارلارنى ايکى تتللى ساز

خيالىم خسته دير يار آوازيننا...!

پنجره سسلنمیر، قاپی سسلنمیر، قیز سارایی نین دووآرلارینا آلتون رنگده ایشیق ساچان
چیراقلاردا زیل-بم ترنملر ایله سس آچمامیشلار.

پادشاهین دا قصرینین آل ایپک له توتوقلارن پنجره سیندن هئچ بیر چالغی نین
سیزیتیلاری آیلار- آینالار شهرینین قارا سس سیزلیینی چالغالاندیرمامیش. بلکه بو نغمه،
بو هارای بیر گنج قیز قلبی نین اودلو- سرودلو هارایلاری اول «شام گول پری» نین سینه سیندن
قالخاراق همن شهرین آلتون میسلرینی جینگیتیلی- جینگیتیلی سسلندیریر!

آتشلی دوداقلارین شرابینی چیلله ساخلایان بیر شهر بارداق- بارداق ایچیر، او شهرین
گۆزلی یوخوسوزلوق چکجک دئمهلر!...

آل ایپک توتوقلار قیز سارایی نین پنجره لریندن بوزوم- بوزوم آسیلی، آلتون داراغین
دیشلری سایاق سیرالانان بیر اینجه بارماقلار همن پرده لرین بیرسینی یان قیلیمیش،
توتوق آرخاسیندا بویلانان بیر قیز جیغازین قارا گۆزلی قصرین حیطینی سئر قیلیرسادا
باشقا بیر اوفوق لارا تیکیلیمیش باخیشلاری، اؤزوندن آرای بی آینا او قیزین سیاه ساچلارینا
باغیر پارچالاییر، قیزیل دیشلی بیر داراق ایسه تاشالی باخیشلارینی زیل قارا ساچلاردان
آییرانمیر!... بیر شام (شمع) او قیزین اللرینده آلیشماق دیله ییر، اولسون کی، گوموش بیر
سینی نین اورتالیغیندا آل شراب دولوسو بیر پیالا او پری نین چیلله دوداقلارینا
سویونموش!... آنجاق دلی سئودالی قیزیل گنییم قیزلارین هئچ بیر یسی کؤنوللو اول
بیلمیرلر. او پری نین اوتاغینا داخل اولسونلار!...

«شام گول پری» اولان بیر اوتاقتا فرشته لرین و پری لرین قیزلیق کؤینکلرینین قوخوسو
گلیر، او قیزین باخیشلاری پنجره- پنجره، ها بئله اوفوق- اوفوق اؤز نغمه لرینی یار سازنین
تئل لرینه باغلا ییر. قیشین قیلینجلارینی کسر سیز قیلا یار گندن یوللارا اندیشه لیر.
گۆلرین آستاناسیندان گئچیر، یووالارا- اویماقلارا باش چکه هر بیر اوجاقدان گون تایی
سوراقلاشیر. اولدوزلارا پیچیلداشیر. هر هانسی بیر سسله تارنینین دؤولتینی مبارزه یه
چاغیریر. گون تایی تاپماق اوچون گونشلرله مرجه شیر، هر بیر شهرده کهکشانلار چیراقی-
ایلا سئیر ائدیر سئودانین قارانیلق کوچه لرینی، گون تایی سسله ییر باغیر- باغیر، غریب
قیزلارلا دینله شیر ائیوان- ائیوان، اونلاریندا یارالارینی قانلی دویا آل شالینی باغلا ییر هر
بیر تازا یارایا!...

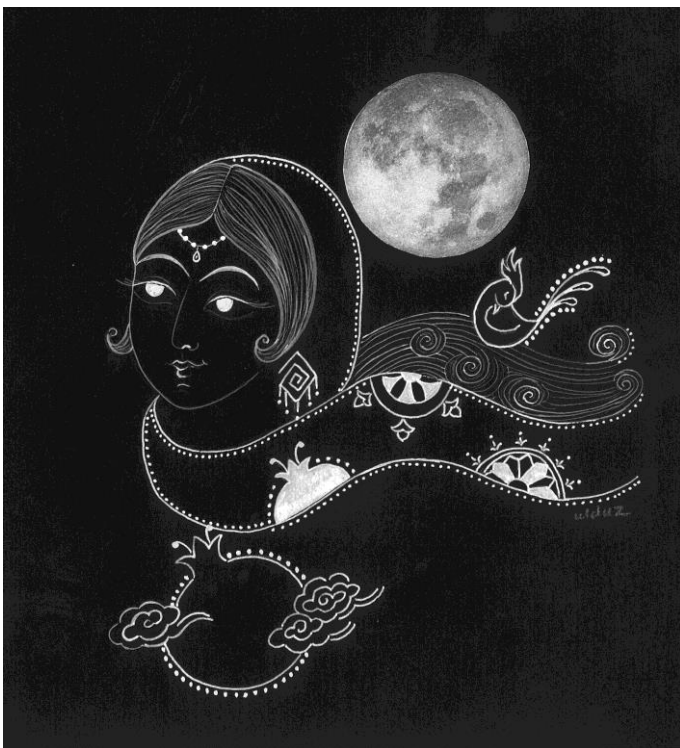
هر بير سس اوچون يالنيز گون تاي دان جواب ديله بير، بلکه بير آيريليک ماهنيسي دا قوشموش او اوغلانا. اؤز نغمه سيني ترنم- ترنم يارين قلبينه جالانديرماق ايسته بير!... اولور کي يارين ايري گؤز لريني اؤز قارا گؤز لرينين اينجیلرينه دعوت قيلير! اوفوقلارين باشينا چيغيرير کي، يارين باغرينا هاراييلاريني يومروق ائده گوپساسين او سئودالي دلي قيز!...

اولدوزلارين آنالارينين آل انگينه ال آتا اونا يالواريجي دوشور، «هانسي گؤلردن گنچدي ياريم؟» دئيير!... پنجره ني نفسلي باخيشلاري ايللا يورور او قيز، الينده اولان آل قيرمیزی بير ناري حس ائدير، اولدوزلو آسماني و اوزاق باخيشلارا يول ووران گنجه ني- چيلله قوناغي دئيه- اوتاغينا دعوت ائدير!... باغريندا ياي- ياي چيلله لنن آهلا ر يئنه اوخلاريني او پرينين کؤنلونه ياغديرير، يئنه تنهاليغي نا اينانير او قيز!... ساچيندان بير نئچه تتل آييريب چئينه يرك گؤز لريني گنجه ايله پنجردن يومور، اونون اينجه سسي ائله بيل کي ايلان بوغازيندان چيخير، همن سسله قان- قيرمیزی گنييم دلي سئودالي قيزلاري ياتاغي نا - اوتاغي نا سسله بير!

قيزلار اوچ- اوچ ايچه ري داخل اولورلار، اونلارين ملکه سي چوخ نزاکت له سؤيله بير:

- گؤزل پرين بيز لر اوچون بويوروغو نه اوللا بيلير؟

«شام گول پري» دوداقلارينا نارين بير گولوشو يول وئره الينده، فيرلاتديغي نارلا آل شراب پيالاسيني توش قیلا کؤنلونون روزنه سي ايله گولله سيني بوراخير، او بلور بارداق پارچالانا، يارالاري اوچون يارسيز سوزولن آل شراب يئره جالانير، قيرلاريندا چيلله دوداقلاريندا گولوش رنگ آچير، بلکه ده قاهقاهيلا عمومي بير گولوش اوتاغي ن دورومونو دگيشديرير. دلي سئودالي قيزلار «شام گول پري» ني اوزوک قاشي کيمي اورتاليغا آلاراق...

۱۰

... اونون قلوبنده بير چيلله كورسوسو قورورلار قيزلار، سونرا اونلارين ملكهسى گولوشلريندن آلدیغى كسگين آلماسلا دردين پاسینی او قیزین سئودالی كؤنلوندن قاشیياراق دئییر:

- اولدوزلار دؤیوشدن دؤنموشلر کی، بیزیم شهرده بير قیزین دوداقلاری گولوشله كوسو توتموش! منیم پریم، زامان زرگریندن نئجه بير آلتون ایستهییرسن یار اوچون تا کی، زر- زیور تۆكسن بوینو- بوغونونا؟

«شام گول پری» دوداقلارینا گولوش هوپدورا دئییر:

- آنجاق من گولوشله كوسو توتمامیشام!.. انسانلیق جبههسى ساواشجیل اولدوزلارا احتیاجلی دیر، منیم ده سئوگیلیم گونشلر جبههسىنین سیراسیندا قول چیرمامیش قارانلیق قوشونونون اوستونه، اولدوزلارا دئیین قایتیسینلار مئیدانلارینا، من گولوشله باریشدییم!... قیزلار سیزده قاهقاها چکین گولوشله باریشاق عمومیتده بیز!

دلی سئودالی قیزلار اورکدن قاهقاها ایله گولورلر، بو سس اولدوزلاری ایناندیریر و اونلار دؤیوش آتالاری بئیلنده گؤیلره دؤنورلر. «شام گول پری» قیزلاردان ایسته بیر اؤزو اوچون سئچدیگی قان- قیرمیزی ناری پارچالاسینلار و همین نارین دانالاری حسابیندا اونون اوچون قیرمیزی بویالی شام (شمع) حاضر ائدسینلر.

قیزلارین اورتاسیندا اون دؤرد یاشلی قلم قاش و قارا گۆز بیر قیز شوه کیمی ساچلارینی چیگی نلرینده چین- چین قیلا، چم- خمی ایله قیز سارایی نی خومارلاندیرمیش. اونون آدی «چیلله قیز» دیر، او قیزین بوی- بوغونو و هر بیر گۆزل لیگی «شام گول پری» نین اون دؤرد یاشیندا اولدوغو زامانی عکس ائدیر، ملکه همان قیزا سؤیله بیر:

- شاه قیزینین ایسته گینی یئرینه یئتیرسین.

«چیلله قیز» او قان- قیرمیزی آناری خرامان- خرامان گوموش بیر بیچاق لا پارچالایارق، تبسملی بیر دوروملا فله گین رسامی اوچون داهی بیر رسم یارادارق همین نارین دانالارینی اون- اون ساناییب، آیری- آیری توپلاییر، اون ایکی سایدا توپ نار گۆزه چارپیر؛ دلی سئودالی قیزلار ایسه «شام گول پری» ایله اون ایکی نفر اولورلار؛ بو حساب و سان قیزلارین کؤنلنون آتینی شاهلاندیریر، آنجاق «شام گول پری» نین چاتما قاشی بوزوشور بیر آز، قیزلارین ملکه سی بو درد ی تئز دویا بیلیر...! چیلله قیز دلی سئودالی قیزلاری بیر سرودا دعوت ائدیر، قیزلار سرودا غونچه دوداقلارینی بولبول دیمدیگی سایاق جه جه وورماغا آچاراق بیرلیکده اوخویورلار:

گل ای یار...

بو چیلله گنجه سی قیزیل کورسولو

اوشویور گونشلر بوز قلبیمیزده

بو سحر

بو گلن سحر

آل گونش، بختی له دوغولاجاق دیر

او، قیز گله جک دیر، یا اوغلان، بیلیم

آنجاق

بو حیات قاپیسی

هم، بیر بی آرزولور

هم، گلین ایستیر...

قان- قىرمىزى كۆينكىلى قىزلار حياتىن اۆزل چالغىسى ھاۋاسى اىلا دابانلارنى رقصه دعوت ائديرلر، دلى كۆنوللر اۆزلىرى اورقصىن ھاۋاسىنى چالغى- چالغى دۇندىر، گنجەنىن ساكت باخشىلارلى اۆز رساملىق قلمىنە سۆيكنى بن حىرانلانىر بدىعى بىر رقصىن تاماشاسىندا!... گنجەنىن او صلابتلى باخشى تام گۆبلىرىن اولدوزلارنى او قىزلارنى رقصىنىن تاماشاسىنا دعوت قىلىر!... يولو گۆزلن گونش ھر بىر اولدوزدان اۇنجه قىزلارنى بو سسىنى سىزىر، او تالاشلانىر كى، دان يىرىنىن قارا اۋرپەگىنى تىز اولاراق يان قىلىسن، بلكە دە قىرمىزى گنىم قىزلار گونشى اۇنجه دن قىللىرىنى سسى يە ھمن رقصه دعوت قىلمىش ايمىشلار!...

دلى سۇدالى قىزلار گونشنىن حىسسىنى دىياراق دابانلارنى داياندىرىلار، آلىشىب- يانان بۇيوك بىر شامىن (شمىن) چۆرەسىندە دايرە وورا سون كى ثانىلەرىن ياشاشى اوچون فىكرە جومورلار، بىلنچى بىر دوروم دا چىللە قىزىن گۆزلىرى نارىن پارچالانىش قابىغىنىن آغ بوخچاسىندا بىر نچە دانا نار داناسى حىس ائدىر!... او، حىرت بارماغىنى دوداغىنا چاتدىرما دان قىزلارنى ملەكەسى اونون حىسسىنى باشا دوشور، آيرىلىپ قالان او نار دانالارلى اورتالىغا گلير، «شام گول پرى» نىن آلنىنىن اورتاسىندا دوگونلەنن كدر آچىلىپ ايتىلىر!... سارسىلمىش قلىنىن تمناسى اىلا چىللە قىزدان تشكورو نو بىلدىرىر، او ملەكە آيرىلىپ قالان نار دانالارنى سانا ماغا امر ائدىر، چىللە قىز بو ايشى بىتىرە بىر اون نار داناسى حسابا آرتىر!... معجزەلى بو سان- حساب «شام گول پرى» نىن سئوئىجىنى قلىنىن سەگاھلارنا دوگون وورور، ھم ھارايلا نماق قارارىنا چاتىر او قىز، ھم آغلاماق!... او قىزىن سىماسىندا بىر قارائلىق گۆتورولە اورگىنە گوموش آخىملى ايشىقلار آخىر، اوزونو او ملەكە يە توتاراق، سۆيلەيىر:

من گون تايىم اوچون پاي اىستەمىشدىم، چىللەلىك پايى، دىمك گون تاي اۆز پايىنى اۆزو گۆزلىرىمىزدن گىزلىتمىش دىر!... آخى ائللر دىل- دىل سۆيلەيىرلر منىم گون تايىم آى- گونش كۆلگەسى اىلە گىزلى دولانىر بو گون منىم اوچون آيدن اولدو كى بو بىر حىقت دىر!...

۱۱

...كۆينكىلى چىللە بوياقچىسىنىن آل رنگى اىلە بويانان باجىلارىم! قارائلىق بىر گنجە دن قورتولماق قارارىندا يام، منىم اوچون يوزاوتوز ايشىق شام (شمع) حاضىرلاين سىزە معلوم اولسون كى گون تاي، دوغولدوغو بىر چىللە گنجەسىنە چوبان بولاغىنى داغى

ایلا- دره سی ایله دعوت قیلیمیش، نغمه لری اوشویور او اوجاغین، چالغیلاری اورک سؤکمه گه باغلی بیر قاپییا گۆز تیکمیشلر، من یار مجلسینده اولمالیام بو گنجه...!
 پولاد اراده لی دلی سئودالی قیزلار یامان کؤوره لیرلر، اولسون کی، کؤنول سوز بیر احوال لا او پری نین ایسته گینی یئرینه یئتیریرلر، سفر یاراغی قیزیل ساپلارلا توخونموش ایپک بیر خورجونا حاضیرلانیر.

چیلله گنجه سی یارینی گنچمیش، چؤلر قورخولو جاناورلار کیمی اؤز کولکلری ایله اولاشیرلار، «شام گول پری» نی آیریلیق چالغیلاری ایلا دلی سئودالی قیزلار یولا سالماق قرارینا چاتیرلار!

شاختالی اوزون گنجه قصرین دیشاریسیندا ایشیق ساچان فانیسارلیندا دویغو- ترتمینده قورخو عکس ائدیر آنجاق «شام گول پری» نین قلبی نین قیلینجی هر بیر قارا قورخونو دامار- دامار دوغرایارق قوه سیز ائدیر او سئودالی قیز، ققنوس سایاق جانی نی آتشلندیرمه گه دابانلارینا رقص مشق قیلیر. قیز قصرینده اولان قیزلارین هر بیرسی سول اللرینه بیر شام (شمع) و ساغ اللرینه بیر قان- قیرمیزی نار آلا ایکی سیرادا صف باغلایبان، آیاق اوسته دایانمیشلار، چیراقلارین سمفونیاسی قیزلارین آل کؤینکلرینه اؤز نقشینی آچیر، اولسون کی، آیریلیق آغریسی یامان آجی دیر، آنجاق سئودا دردی اوندان دا قات- قات آرتیق آجی دیر!

قیزلیق سارایی نین قاییسی آچیلیر، قیزلار ایکی سیرادا همین قصرین ائیوانینا چیخیرلار، اون ایکی جاوان قیز گنجه نین زور اراده سینه غلبه چالیرلار، شاختالی کولکلر ساکت اولور، اولسون کی، بیریم- بیریم قار گلیر، آنجاق هاوا آیازییا گؤیون هر طرفیندن اولدوزلار قیزلارا گۆز وورورلار!

قیزلارین ملکه سی نین گۆزلریندن بیریم- بیریم یاش گؤهرلنیر و کؤنلونه بیر دیرچلیک سسی حیات نسیمینی شرقین نفسینه جالاییر.

«شام گول پری» قلبی نین نغمه سینی سازلار پچیلدا بیر:

گونشه پای آپارمالیام،

آی باخیشلی بیر گلین سایاق.

کؤچورده جک منی بو شهر،

فلکله داوامیز اؤنده دیر،

ساغ- سولومو آلاچاق آینالار- آیالار،

یولومو باغلایانماز قارلی داغلار،

سورو- سورو بوز قوردلار،
 آل قانیما دیش قیجیردانمازلار،
 قیزلیق اراده سینه آر خالانمیشام
 و حیات سحرینه!...
 بو داغلار ایلمک- ایلمک
 چالغی توخویاچاقلار سازیما،
 دلی جئیرانلار سورو سو
 گله جکلر پئشوازیما،
 یار اوتاغینا بیر آینا آپارمالییام قیزلار،
 گۆرمه سنیز بیر ده منی اگر
 نار باغچالاری گولله نن چاغلار
 خاطیرلایین «شام گول پری» نی سیز.
 قصرین سسی چیللنن نامازی کیمی آل جانامازلی دیر. دلی سئودالی قیزلارین
 ملکه سسی آیاق ایرلی قویا دئییر:
 - شاهزاده خانیم! بو سفر چوخ تهلیکه لی، عشقین قول چکدیگی بیر حؤکمو عقل پوزا
 بیله سی، عؤمرونو چیلله لرین بولوندان آیین!
 «شام گول پری» گولومسه یرک دئییر:
 - پادشاهین قهریندن قورخمایین قیزلار!... ایللر دیر اونوتدوغوم آغ آت حالا یادیم
 اوتوردو...!
 آغ آتین آدی توتولا گۆیلر شاققالانیر! بیر گۆز یوموب، آچان ثانیه ده «آغ آت» قیزلیق
 سارایی نین قاباغیندا حاضر دایانیر!
 دلی سئودالی قیزلار عشقین بو گئچک اسرارینا واله قالیرلار، «شام گول پری» بیر طرلان
 سایاق آل مخمر دؤشکللی گوموش یهرین اوستونده قایناقلارینی اوزنگیلره ایلیشدیریر.
 چیلله قیز دیگر قیزلارین یاردیمی ایلا سفر خورجونونو یهرین قاشیندا یئر اندیر. آغ آت
 شاهلانا راق پروازا گلیب قصریدن خارج اولور...!
 شاه قصرینین هر بیر سکوتو هایللی- هارایللی اولور، آیلا- آینالار شهر یی فله گین میس
 قابی کیمی سیرینگ- سیرینگ سسله نیر، شهر اهالیسی هر بیر زاددان خبرسیز گۆیلرین
 سحرینه پنجره لرینی آچیرلار!... اورکلره قارا بیر قورخو اوتورور، سانکی تانری اؤز
 عشقیندن دؤنموش و گونشین دوغومونو یوبانديراجاق!

آنجاډ دلى سئودالى قىزلار يوللارنى دومان باغلايان دورنالار مىثالى ھورور- ھورور
سسلەنەرلەر، اووچولارنى اوخلاريندان قورخو دويمايير اوچوشلو قانادلارنى و قان باردالى
باغىرلارنى! بىر ترانە چارداغى قورورلار او قىزلار:

آنار- آنار سن عؤمرونو قوپاردىن
شراب- شراب ايچىلىرسن گؤيلەر
سن بىزلرنى جان- جان ھارا آپاردىن!
قايتت پرى، قايتت بىزىم شەرە!
*

بىر عشق اوچون جان وئرنلى ايكنى يار
او پرى يە سىز تاپشرىن آداغلار
ساجلارنى دارايىبان قىلما دار
آمان- آمان سن گلرسن نظرە
*

پوزولماسىن چىللەلرىن ايزلرنى
آيدىن اولسون آل گونشىن گؤزلرنى
توى آددىملى قالخدى حىات قىزلارنى
قىزىل شاللى دلبرە باخ، دلبرە!

۱۲

دلى سئودالى قىزلارنى چىللە بويالى سسلرنى پادشاھىن قىصرىنى قاپى- قاپى، پنجرە-
پنجرە، دووار- دووار، دىرك- دىرك تىترە دىر...!

آىلار- آينالار شەرىنىن پادشاھى عؤمرون سنفونىاسىنا دىنچلىك نغمەسى
غزل لندىرمىشدى. دلى سئودالى قىزلارنى ياراتدىغى چالغى- ترنم پادشاھىن قىصرىنى
لىندن آلەر، او پادشاھ ائلە سانىر كى، قارا دوشمان اونون مملكتىنە آخىن قىلمىش،
بئىنچى بىر فىكىردە ھىجانلى اولراق چارچوواسى قىزىلدىن اولان كورسونون اوزەرىندە
اولان قان- قىرمىزى انارلارنى يئرە جالايلاق، شاھ قىصرىنىن پنجرەسىنى كولكلرنى
كسگىن نفسىنە دوغرو آچىر؛ ددەلىك كؤنلو اونون باخىش لارنى قىز قىصرىنىن ائىوانىنا
اوغراندىرەر؛ قىزلارنى اورتالىغىندا «شام گول پرى» نىن يىترىنى بوش حىس ائدىر، شاھلار
سىاستمدار اولراق، تىز حىرتلەرە دالمازلار آنجاډ او پادشاھ ھمن ثانىە كىش- مات اويونوندا

اۋزۈنۈ مات اولموش گۇرور!... دلى سئودالى قىزلارین ملکەسى پادشاھین قلبى نین
آغرىسىنى تىز باشا دوشور، اول سببە كى، شفاھى سفارشلىرىنى چىللە قىزا سۇيلەيە اونو
پادشاھین حضورنا يوللايىر...!

چىللە قىز ھر اليندە بىر شام (شمع) توتاراق پادشاھین قىرىنە دوغرو اوغرانبىر.
پادشاھ چىللە قىزىن قىلمىرىنە اويادۇرد ايل گىرى دونوبى، «شام گول پىرى»نى چىللە
قىزىن جان وارليغىندا دويور، آز قالير قوللارنىنى ظن قىلدىغى ائولادىنا طرف آچاراق اونو
دۇرد ايل آيرىلغىن دردىننن وصالى ايل باغرىنا باسسىن!

چىللە قىز پادشاھىن قىرىننن پنجرەسى اۋنۈنە چاتىر، پنجرە او قدر دە اوجا دىيىل
ايدى، پادشاھ آسانجا ائلەيە بىليىر چىللە قىزىن ساچلارنىنن شاخاتاسىنى حىس ائىسىن.

چىللە قىز پادشاھ اۋنۈندە بوى-بوگە اولاجاغى اونا يىر بە يىر يىتتىرىر...!
ھر بىر پادشاھىن قدرتى قوشونويلا پايدار اولالى، آنجاق او قىز گىتىردىگى خبر پادشاھى
قوشونسوز-قارگاھسىز قىليىر، پادشاھ او خبرى دوياراق اۋزۈنۈ فلگىن قىلىنجى نىن ضربتى
قارشىسىندا آياقدان دوشموش حساب ائدىر. ھىچ باشا دوشمور كى، ھانسى بىر پهلوانىن
سىلاحى ايلادىز چۆكۈر او ددە!...! ائلە تىز ھوشدان گىدىر كى، زامان بوراخمىر قوماشدالار
اونون اوچون بىر قورتوم سويىتتىرسىنلر...!

قصر اھالىسى چالغى-والغى يا دوشورلر، وزيرلر، اميرلر، سرکرده لر ھر بىرىسى طبيعتىن
قهرى اوچون بىر باشقا جور حکم سورورلر. آنجاق سىسلەنن فرمانلار عمومىتدە پادشاھىن
بىر آسقىرماسى قدر اثرلى اولمايىر...!

پىرتلاشيق دوروم يارانىر، قوشون دستەلرى اۋز باشىنالىق اندىر چۆللەرە ھجوم آپارىلار
كى، شاھ قىزى «شام گول پىرى»نى قارا قىشىن و كولىگىن و يىرتىجى جانناوارلارنى اليندىن
ساغلام قورتارسىنلار. سىلاحلى دستەلر بىر نىچە ساعات يول-برە، چۆل-بايىر، داغ-
داشلارى آياقدان سالىرلار آنجاق قىزىل سحر ھىچ بىر نظامى تىپنىشە فرصت بوراخمىر. دان
يىرى قىپ-قىرمىزى شىعاسى ايلادى سۆكۈلمە دە اولادىلار-آينالار شىھرىنى ھىجانا گىتىرىر.
شىھرىن چالغىلار شۇر يارادىلار. «شام گول پىرى» اونودولوناراق عموم خالق اۋز آرزو-
دىلگى نىن قىيىلەسىنە دۋنورلر...! آل گۈنش ھەلە دوغولمادان قىزىل ساچلارنىن شىعاسى ايلادى
تامام داغ-داشلارى نىمايان قىليىر؛ اطرافلى داغلارنى گىدىكلرىندە و زىروەلرىندە سانسىز-
حسابسىز شىعلەلى شاملار شىھر اھالىسىنى حىران قىليىر؛ ھاوا گىت-گىندە سحر نفسى
جالايىر قارلى چۆل-بايىر؛ سىما آل گۈنشىن رىنگىدن جان آلمادا اولور.

اولسون كى، ھەلە ھاوا آلا قارائلىق دىر، بىلنچى بىر دوروم دا زىروەلردە و گىدىكلردە آليشان

شاملار آيلار- آينالار شھرىنىن اھالىسى اوچون عاغىلا سىغمايان معجزه قارالانير!... اھالى شھرىن آيىدەلرېنە اوز گتىرە؛ يارانىشىن اسرارى اوچون دعا- دعا قورخولارينا غلبە چاليرلار؛ انسانلار بىر يئره توپلاندىقدا حقيقت اۆز نقشىنى بويلا- بويلا بللنديرير؛ «شام گول- پرى» ايله «آغ آتىن» حكاىەسى بىر آنىن ايچەرى سىندە آغيز- آغيز دولانير؛ آليشان شاملار ايسە، ھەمەن حكاىە بەغلانير!... اھالىنىن قورخوسو بىر آز تسكىن تاپيرسا دا، آنجاق خرافات مسلک لىلر بو حادثەنى جىلرە و گۆي جمعيتلرېنە ايلگىلى ائدرک يئنه خالقى سرگردان قىليرلار!...

آل گونش دوغولمادان اۆنجه آيلار- آينالار شھرىنىن پادشاھى ھوشا گلير!... پادشاھ قصرىنىن قىزىل ائىوانىنا آچىلان بىر پنجرە چىللە گئجەسىنىن آل گونشى دوغولان اوفوقو توش قىلمىش، آل گونشلە پادشاھىن گۆزلىرى او چىللە گئجەسىنىن سحرى بىرگە آچىلير؛ لاپ سونونجو بىر شام اوفوق سمتىندە گونشېن گۆز آچدىغى يئردە شعلەلرېنى پادشاھىن آغرىلى باخىشلارينا نىسگىل قىلير. ددە شاھ تنھا قىزىنىن اوزاق سفرىنى باشا دوشور!... ددە قلبىنىن آغرىسى تانرىنى دا سارسىلدار...

۱۳

... او پادشاھىن گۆزلىرى ھىجران سنفونىلارېنى اوفوقلارلا آغلاير، اورک سئودا بارداغى اولدوقدا، اۆزۈنە مناسب آغرىلارلى وار، زامانىن ھەمەن ثانىەلرېندە او پادشاھىن قلبىندەن گئچن آغرىلارېن آجىسىنى يالنىز عشق ايلاهىسى باشا دوشە بىلير!... بىر نئچە ساعات اۆنجه قەدر بىر ائولادىن قلبى بئلىنچى آغرىلارېن آجىسى ايللا زھرنمىشدى، حالا بىر ددە نىن قلبى ھەمەن زھرلىرى دادير!...

آيلار- آينالار شھرىنىن پادشاھى، آل گونش دوغولان اوفوقدان چىللە دوگونلو گۆزلىرىنى آيىرا بىلمەدىك دە قلبىنىن سىزىلتىلارېنى بو تىرئملرە روزگار سازلارېن تىللرېنە نغمە- نغمە دوگون وورور :

سويوق، بو قيش زھرلى آغرىلارېنى

كۆكسوموزە ايچىرتدى!

توپ- توپ قار ائدە بىزى گونلر

عۆمروموزون باشینا چیریدی!
 گۆزلرینده کی، کورسوسوز چیلله
 اودلار واراغینا یازدیغین ناغیللاری پوزدو!
 الله اللریمیزده الجکسیزلمیشدی دونندن
 گۆیلرین قارینی آتمادیق، قالدی!
 دؤوران ازل بیر گوندن اورکلریمیزه
 اوشومک اؤیرتمیشدی!
 گونشدن پای آلدیغیمیز دولقلاری
 الی آچیق کؤنولریمیز
 قیشین بوینو- بوغازینا دولادیلار...!
 حالا
 شاختالاردان سسین گلیر
 بوخچالاندیغین قار- کولکدن باهار قوخویور
 حیات قلم چکیر باهارسیزلیغا

دده غزل لرینی شراب- شراب ایچن آل گونش آياقلارینی اوفوقدان آيیراراق گۆی
 خطینده چکیلن یولونا نفسله نیر، پادشاه ایسه قصرین توپلاتتی سالونونا قدملرینی
 سورویور...!

زامان بیر داهی رسملری ایله کؤنوللری چاگیریر، یارانیش اؤز یولونون داوامیندا دیر، بیر
 قیزین سئوداسی و بیر آتین نفسی یالنیز انسانلارین دوشونجه و خیاللارینین یولونو ائیش-
 یوخوشلو قیلیمیش، طبیعتین قانوندا هئچ بیر زاد نظامینی پوزمامیش؛ گونشین آل
 دوغولوشو انسان دوشونجه سی نین یاراتدیغی دیگر معنالار دیر. انسانین اؤز حیاتی اوچون،
 انسان فیکری و دوغوسو طبیعتین احساسینا و عاغلینا هیچ بیر زامان حتی دَره قدر ده
 تاثیر قویا بیلمز، آنجاق انسانین دوشونجه سی نین و دوغوسون گئیشلنمه سینده طبیعتین
 قانونی هر بیر زامان تاثیر بوراخان دیر...!

توپلاتتی سالونوندا عموم باش آداملار حاضیر ولا آیلار- آینالار شهرینین پادشاهینی
 گۆزلورلر، پادشاه حضور تاپا تاختی اوزره اگلشیر، اورادا اولانلار اونا باش ائندیریرلر، قوشون

باشچىسى آياق اگزلى قويور كى، شاه اوچون سۇيله سين سيلا حلى دسته لرین «شام گول- پرى» نى آختارىب- ايزلمه لرینين نتيجه سینی، آنجاق پادشاه اونو قبول ائتمگه قوجامان معلمدن ايسته بير كى، حكيمانه سۇزلى ايله مجلسى چيراقلا ندیر سين.

قوجامان معلم ممنونیتله آياق ایرلی قويا همیشگی تبسملری ايله اینجیلرینی مجلس اهالیسینا ارزانی قیلیر:

«انسان، یارانشین لاپ کیچیک دزه سی اولورسا دا گؤیلى الینده چیراق قیلا اوفوق- اوفوق آلاّه آختاریر!... آلاهی آختاردیقدا اؤزونو سوراقلاشیر، اؤزونه چاتماق ایسته بیر، هر بیر گونشدن گؤز آلیر، هر بیر اولدوزدان عؤمور بورچ قیلیر...!»

انسان هئچ بیر زامان دایانمایاجاق، دورمایاجاق، انسان سفر اوچون، حرکت اوچون، دنیايا قدم قۇیموش، اونون داشیدیغی بیر وظیفه اساسیندا سکون اوچون هیچ بیر ماده- تبصره حکمت لوحه لرینده گؤزه چارپمیر...!

بو گون بیزیم شهرین پادشاهی نین قیزی چیلله سحریسی دوغولان آل گونشله اوفوقدا، ال- اله گؤرؤشدو، او اؤز یولونو داهیانه توتدو گئتدی؛ سفری اوغورلو اولدوقدا اولدوزلاردان عؤمور بورچ ائده جک، قاباقدا بیر توپودا واردیر.

بو گنجلیک سسی دیر، او قیز گنج ایشیقلاری اؤز توپونا چاغیراجاق، بلکه ده تانریسی ایلا توی چیراغینی ایشیقلاندیراجاق...

قوی چکیلسین گؤیلره انسان، حکمت درس لرینین الفباسی ایلا کمالا چاتسین، اؤزونو اوخوسون سطیر- سطیر، آلاهیینی یازسین قلم- قلم».

قوجامان معلم سۇز لرینه سون بیتیردیک ده آیلار- آینالار شهرینین پادشاهی اوتوردوغو سلطانلیق تاختی نین اوزه رینده اونو چیلری ايله آلفیشلاییر...!

عؤمورلر داشقین چایلار سایاق هر بیر زادی آرخادا بوراخیب گندیرلر، اولور کی، همن او سلطانلیق تاختی اوزه رینده دیگر پادشاهلارا گلشیرلر!... آنجاق «شام گول پرى» ايله جاوان چوبان گون تاي خالقلارین کؤنوللرینده ائله همن اون سکگیز یاشلاریندا پادشاهلیق ائدیرلر، اونلارین سئودالارینین حرارتلی ناغیللاری هر بیر چیلله گنجه سی حیاتین داهی اودو ولا کورسولرین آیری بیر دادی اولور...!

يوز ايللر اۋتور، آنجاق «شام گول پرى» نىن ناغىلى سىنەلەردىن پوزولمور، گۈزل قىز-گىلنلەر چىشمەلەر باشىندا ھەم ناغىلى تىكرار- تىكرار سىلىندىرە سولاردان «شام گول پرى» نى سوراق لاشىرلار...!

ھەر بىر گۈزل قىز آينا قاباقىندا ساچىنا داراق آتاندان چوبان اوغلو گون تايى تىرىنگەلرى ايله سئودالى كۈنلۈنە قوناق قىلىر؛ عشقىن سسى گونو- گوندن گورلانير، حتى اولور كى، قىش فصيللر ايسە ترانەلرىنى عشقىن سازى اىلا چالغى- چالغى حىات قىبىلەلرینە آدان قىلىرلار؛ بللى اولمور كى، او ايكى عشق اىلاھىسى ھانسى معمارين چكىدىكى رسملر اساسىندا چاغين چىللە يامىندا نە تور يارانىب خالق اولورلار...!

اوچ يوز ايل اۋتوب گندىر!... آنجاق اۋزۈنە باغلانمىش بىر سس كۈنۈللىرى داھا وورغون ياشادىر. گنجلىك گۈزلى ھلە دە «شام گول پرى» ايله گون تايىن يولونو گۈزلەيىر...!

آيلار- آينالار شەھرى ناغىللارین چىراغى ساياق ھەر بىر يووا و ھەر بىر اويماقدا ايشىق ساچىر، زىغ بىنالى كندىلرە اۋزونو آيلار- آينالار شەھرى حس ائدىر. چوبان داغىندا نى دىملەين ھەر بىر چوبان اۋزونو آيلار- آينالار شەھرىن سىلطانى حساب ائدىر؛ او اردم چوبانلاردان بىرىسى چىللە گىجەلرىن بىرىسىندە اولان گۈزل- گۈچىك قىزىن آدىنى «شام گول» قويور.

چوبان قىزى «شام گول» بويا- باشا چاتا اون سىگىز ياشىنا دولور. اونون گۈزلىگى دىللر ازبىرى اولور. يايلاقلاردا اسن كولكلر اونون ياناقلىرىندان بوسە آلمادان، يوللارنى توتوب گىتمىرلر، ھىچ بىر قىزىل شال قىيامىر او قىزىن قارا ساچلارنى گىچ اوغلانلارین گۈزلىرىندىن گىزلى قىلىسىن!... آنجاق او قىزىن اۋز قىلىنىن غزلى داھى اولور...!

ھەر سحر آتاسى نىن يوخسول كۈمەسى نىن قاپىسىنى آچا، يايلاقلار اوولاق- اوولاق سىر قىلىر؛ آتاسى اىلا برابر گدىكلرى دولانا زىروەلرە آياق باسىر. اولور كى، زىروەلرە قالخاندان اچىندە اولان چىغىرتىلار گونشىن قافاسىنا ال قىياسى قىلا چىرىپىر...!

روزگارین ھىچ بىر حكىمى او قىزىن دىردىنى سورا بىلمىر؛ چوبان قىزى «شام گول پرى» اۋزۈدە بىلمىر ھارادان اوخلاناراق يارالار گۇرموش!... اونون آتاسى ھەر بىر ياي- باھار قىزىنى گدىكلردە و داغلاردا سىرە چىخارىر، دىگر اوبالاردان سانسىز- حسابسىز ائلچىلىك دە ائدىرلر او قىز، آنجاق ھىچ بىر اوغلانا كۈنۈل وئرمىر او قىز، او بلكە اۋز كۈنۈندىن يوكسلىن سسە قولاق ياتىردىر.

*

دومانلی - یاغمورلو بیر باهار سونا چاتا، یابین ایلک آیی گلیب چاتیر، چوبان قیزی «شام-گول پری» آتاسی ایلا بیرگه سال داشلی بیر گدیک اوزه رینده سوروسره لندير ميشلر، چوبان قیزی «شام گول پری» نین کؤنلونه بیر داریخما اوتورور، آتاسیندان آرا آچا، سال داشلی گدیگی سئیر اندیر، ناگاهدان گؤزلی بیر خئیلی گولره ساتاشیر کی، شام (شمع) شکیلینده بویلا نا گول وئرمیشلر؛ خئیلی هیجانلی همن گوللردن بیر دسته توتا آتاسی نین یابینا دؤنه اولاجاگی آتاسینا بو یوروملارلا سؤیله ییر:

- بیر ایلاهی سایاق پرستش ائتدیگیم دده!... بلی، من آراییب تاپدیم!... شاما بنزر بو گوللر شاه قیزی «شام گول پری» نین اللری ایله بیر چیلله گنجه سی بو گدیکلرده یانان همن شاملاردان حکایت اندیر؛ من آخر- باخارلی بیر بولاغین اینجه سسیندن دینلهمیشدیم کی، شاه قیزی «شام گول پری» او چیلله گنجه سی هارالاردا شام یاندير ميش، ایلین هر بیر چیچکلی فصیلی او شاملار یانان یئرلرده، شاما بنزر گوللر بیتب گول وئرلر!... جانیمدان آرتیق سئوددیگیم ددهم، حالا بیزه معلوم اولور کی، شاه قیزی «شام گول پری» بورالاردان یولونو توتوب گنتمیش بیر چوبان اوغلو گون تایی ن آردینجا... آنجاق منیم عزیز آتام، من بیر چوبان قیزی اولدوقدا حتما کی طالعیمه بیر سلطان اوغلو گون تایی یازیلیمیش...

*

چوبان قیزی «شام گول پری» بو سؤزلردن سونرا دسته له دیی گوللری باغرینا سیغراق بیریم- بیریم یاش اله ییر...! دده اورگی ائولاد قلبی نین دردلرینین آجیلیغینا اصلا تابلاشانما یاراق اؤز هارایلارینی بیر توتگین دملری ایله هارایلانیر.

*

ائللرین گونش گناهللی آغ بیر چک آناسی نین قیزلیق تاقچاسیندا قیزیل قابا توتولان بیر آینا آی ایشیغی نین سون بیر اینجه لمیش آهی ایلا «شام گول پری» ایله گون تایی ن ناغیلینی سونا چاتدیرمادان بیتیریر...!!

خاطیرلامالی یام کی، شام گول پری نین ۱۴ یاشی اولدوغو اوچون، من ده بو داستانی ۱۴ بؤلوم ده سون بیتیرمیشم.

تيكانچى و اوچ قىزى

قايناق شىخى: لىيا پاسىيار

دوغوم تارىخى: ۱۳۲۸، ۹، ۱۸

دوغوم يىرى: تېرىز، دۈەنچى مەھەلىسى، ستارخان كوچەسى

ناغىلى يازىيا كۆچۈرۈپ ھازىرلايان: تانسو خىيولو

بىر گون وار ايدى، بىر گون يوخ ايدى، آلاھدان سونرا ھىچ كىم يوخ ايدى.
بىردانا تىكانچى وار ايدى. تىكانچى نىن اوچ قىزى وار ايدى. بو قىزلار بىر اۋگىنى
نەسى وار ايدى. بو اۋگىنى نەھ اصلن بو قىزلار گۈرە بىلمىدى. ائە تەز- تەز دىيىردى:

-كىشى بولارى آپار آزدىر! بولارى آپار آزدىر!
كىشى يە چوخ دىيىردى. كىشى ائشيدىمىدى، سايىمىدى. آخىر بىر گون كىشى تىنگە
گلىر، دىر:

- بىر آز چۆرك پىشىر، يوكو باغلايق، مەن بولارى آپارىم كەندە بۆيۈك نەھلى گىلە.
آرواد انصاف ائەلمەز، چۆرە يە پىشىر. ايكى دانا چۆرك پىشىر، خورجونلار دولدورار
ياپا- سىشمەنىن، يوكو چاتار دىر:

-كىشى ھازىردى.
سەرچاغى، قىزلار سىئوئىچك يوخودان تەزدەن دورارلار، ھازىرلايىپ دەھلەرنىن يولا
دوشەرلەر. آز گىدرلەر، چوخ گىدرلەر دىرلەر:
-دەھ بىز آجىق!
كىشى دىر:

۱- ياپا- سىشمە: قويون يا اينەين زىلىنى تۆلەلەردەن چىرخارىپ، تۆكرىلەر چۆلە. چۆلدە خانىملار
اونلار گىدىپ ياپاردىلار داشلارنىن اوستونە. اونلار قوروياردى، آپارىپ قالاردىلار تۆلەننىن دامىنا. اونا دا
«قالاخ» دىيىردىلەر. قالاغى ياناجاق ائىلدىلەر. بعضا كەندەلەردە داعوا دوشىدە پاخىل لىقدان گىدىپ بىرى- بىرىنىن
قالاغىنى اود ووروب ياندىراردىلار. اونا كورسويە قويوب ياندىرماغا ھىچ نەھلى اولمازدى. قالاغى كۆمۈر
عوضىنە اودون عوضىنە بىر دە تەندىرە ياندىرىپ، چۆرك پىشىردىلەر. داھا ايندىكى كىمى گىدىپ، جىنگل
لەرنىن آغاچلارنى بىرىندەن قوپارتمازدىلەر.

- خور جون دولودو چۆرەیین، گندین گۆتورون.
 قیزلار گندیپ، بیردانا چۆرک گۆتوروب بییه لر، گینه دوشرلر یولا. بیر آز یول گندندن
 سونرا بو قیزلار گینه قارینلاری آجار. دئیرلر:
 - دده بیز آجیق!
 دده دئیر:
 - خور جوندان چۆرک گۆتورون یئیین!
 گۆتورلر گینه یئیرلر، دوشرلر یولا. گینه آز گندیپ- چوخ گندندن سونرا بولارین گینه
 قارینلاری آجار. دئیرلر:
 - دده بیز آجیق!
 دده ده دئیر:
 - گۆتورون چۆرک بوداها! یئیین دای بو قدر چۆرەییملر وار!
 ال آپارارلار خور جونا، گۆرلر یوخ دای، چۆرکدن خبر یوخدو، خور جون دولودو یاپا-
 سئشمه یین! گلرلر بو سۆزو دده لرینه دئیرلر.
 دده لر دئیر کی، ایندی کی بوجور اولدو، قیزلار سیز اوتورون بوردا، من گئدیم سیزه
 چۆرک گتیریم، بوجور آج گنتمک اولماز!
 قیزلار اوتورارلار اوردای دئیرلر:
 - بیز سنی قویا بیلیمک گنده سن، سن بوردا بیزی تک قویاسان! سن گئدرس-
 گلمزسن!
 دئیر:
 - گلرم!
 یئرہ بؤیوک بیردانا آغاج تاخار، اوستونه بیردانا قاپاق تاخار! دئیر:
 - هاواخ یئل اُسدی، قاپاق تاققیلدادی بیلین کی من گلیرم.
 قویار گئدر. قیزلار قالار. ها یئل اُسر قاپاق تاققیلدار، یئل اُسر قاپاق تاققیلدار، بو دده دن
 خبر اولماز! آخیر بو قیزلار گۆرلر آجلاریندان اؤلورلر، دئیرلر:
 - بس بیز نه ائلییخ! گلین بیر-بیریمیزی توتاق یییاخ! یاخامیز قورتارسین!
 کیچیک قیز دئیر:
 - بوجور اولماز! گلین اوتوراق اولماسا ایشاماغیمیزی ائلییاق!! هر کسین کی قیسسا
 گئتسه اونو توتاق یییاخ اولده!
 دئیرلر:

- ياخجى!

از قضا بو كيچيك قيزينكى، قيسسا گندر، دئيرلر: بيز سنى توتوروق بياخ!
كيچيك قيز دئير:

- يوخ! بير آز مهلت وئرين!

دئيرلر: عيبى يوخ، بير آز سنه مهلت وئيريك.

- اگر روزى تاپديم، تاپميشام! اگر تاپماديم، اوندا توتون يئيين!

قيز گندر يئرى ائشر، آغلار! ائشر، آغلار! يئردن ايكي دانا كيشميش تاپار. گتيرر بيرين
قويار بو قيزين آغزينا، بيرين او قيزين آغزينا! اؤز آغزينا دا ياديندا چيخيب. دئيرلر:
- قيز بيزى بوندان توولاما! بيز آجيميزدان اولوروك، بو كيشميش بيزه نه ائلر!
دئير:

- بير آز دا مهلت وئرين، خواهيش ائليرم!

گينه گندر يئرى ائشر، آغلار! ائشر، آغلار! يئردن ايكي دانا نوخود تاپار. گتيرر بيرين قويار بو
قيزين آغزينا، بيرين قويار او قيزين آغزينا، گينه قيزلار ال چكمزلكى، بيز سنى توتوروق بياخ!
دئير:

- ايجازه وئرين بودفعه ده گنديم، گلندن سونرا هر نه ائله سم، نه قدر دئسم منى يئمه يين،
يئيين!

گندر گينه يئرى ائشر، آغلار! ائشر، آغلار! گؤرر بيردانا قاپى آچيلدى! بو قاپينى آچار،
گنچر ايچرى. گؤرر اورا بيردانا طؤوله دى، آتلارى باغلايبلار اورا، اوردا آتلارين قاباغينا
كيشميش- نوخود توكوبلر! تنز قيزلار خبر وئرر گلين بورا، سيزه روزى تاپميشام! قيزلار
قاچارلار، هره سى بير ائتك دولدوروب، گتيريب يئيرلر. داي اؤزلىنه پئشه ائللر، اؤزلىنه
روزي يئرى تاپميشديلار چوخ شوکور، تنز-تنز گنديب ائتك-ائتك او كيشميش- نوخوددان
گتيريب دويونجان يئيرلر.

بير گونلرى، شاه گلر بو طؤوله دن گؤروش ائلر، آتلارى بير-بير اؤلچر! مئهرته دئير:
- بو آتلار آريخلايبلار! تنز اول، من بو كيشميش-نوخودو وئرميشم، سن بولار
وئرمه ميسن! تنز اول دئ گؤرك نه اولوب!

دئير:

- قبله عالم ساغ اولسون، بيرزاد اولميبىدى، من سن وئرلرى توكورم بورا، يئيرلر.

دئير:

- اوچ گون سنه مهلت وئيريم، اوچ گونده تاپدين-تاپدين، تاپمادين بوغازينا قورقوشوم دولدوراجاغام.

بو گلر بيرگون، ايكي گون تاپامماز، اوچومونجو گون، آلىنى كسهر، يارانين يئرینه دوز سپهر كي، يوخوو توتماسين، الينين آغرىسى قويماز بوخلاسين!
اوندا گورركي، گنجهنين بير مىقدارى گنچندن سونرا، اوچدانا قيز گلدی، هرهسى هؤولسك بير اتك نوخو- كيشميش دولدوردو، قاچيرلار. قاچاندا بولارى توتار!
دئيرلر:

- بيزى اؤتور، بيز آجيمزدان اولوروك، اونا خاطر گلميشديك.
دئير:

- هارا؟! سيزى اپاراجاغام شاهين يانينا، يوخسا بوغازيما قورقوشوم دولدورار!
ددهن ياخجى- نهن ياخجى... بولارى اپارار شاهين يانينا! ائله كي، اپاردى بولارى شاه ين يانينا، شاه دئير:

- دوزون دئيه جاقسىز! دئين گوروم بو ايشى نيه گوروردوز؟ نيه گليرسيز بو نوخود- كيشميشى اپارىسيز؟

بولار اييينه دن- دوميه قدر هاميسين دئيرلر كي، بوجور اولوب، بيزى ددهميز، نهميز گوره بيلميرديلر، ددهميز بيزى قويوب چؤله! اونا خاطر بيز بو ايشى گوردوك، يوخسا بيز اوغرو دييلىك!
دئير:

- عيبى يوخ، ايندى كي بئله اولدى، دئين گوروم سيزين اليزدن نه ايش گلر؟! اول بؤيوك قيزى چاغيرار، دئير دئ گوروم اليندن نه ايش گلر؟ دئير:
- قبله عالم ساغ اولسون، سنه بيردانا خالچا توخيوارام قوشونونون هاميسين توتار دا، آرتيق قالار!

دئير: ياخجى، او سنين ايشين!

اوندان كيچيك قيزا دئير: دئ گوروم سنين اليندن نه ايش گلر؟!
دئير:

- منيم ده اليمدن او گلر كي، قبله عالم ساغ اولسون يومورتا قابيغيندا آش پيشيرم، قوشونونون هاميسى يئير، آرتيق دا قالار!

كيچيك قيزا دئير:

- دئ گوروم سنين اليندن نه ايش گلر!؟

کيچيک قيز بير آز چوخ بيلميش ايدى، دئير:
- من بير جوت سنه اوغلان دوغارام باشى نين بير طرفين يئره قوياندا قيزيل تۆكولر، بير
طرفين ده يئره قوياندا گوموش تۆكولر!!

دئير:

- ياخجى.

بؤيوك قيزى چاغيرلار دئير:

- گل خالچانى توخو!

دئير: ايينه- سانجاق لازيمدى، بوجور اولماز كي!! بير آز بويلوقدان زاتدان لازيمدى.

پادشاه امر ائلر، هر نمنه لازيمدى وئرين!

گتيرلر بير آز ايپ وئرلر، بير آز بويلوق، ايينه- سانجاق نه قدر ايستلر، وئرلر، بو گتير
بيردانا بالاجا خالچانى بير طرحين توخويار، دؤنر ايينه- سانجاقلارى تاخار اوستونه،
قوشوندان هر كس اوتورار، دئير: واخ-واخ-واخ باتار قيچينا، دورار قاچار! هئچ كس اوتورماز.
بو بؤيوك قيزين كي!

اوندان كيچيک قيزا دئيركي، آشيو پيشير! بو گلر يومورتا قابيغيندا بير آز زهر كيمين بير
شئى دوزلد، گلن بارماغين باسار، آغزينا ويرار، واخ-واخ-واخ ائلر، دورار گئدر! يومورتا
قابيغيندا آشى قالار، هاميسى قالار! بو دا بو قيزينكى!

- ايندى قالدى سنيكى! دوققوز آيدان سونرا يا دوغدون، دوغموسان! دوغماسان، اوچوزو

ده وئره جاغام آت ين قويروغوندا توولانسينلار!

بو قيز اوچ آي گنچر، بويلو اولار! دوغرودان- دوغروسو بو قيز بويلو اولار، دوققوز آي گنچر!
دوغما پاهاي اولار! بو بؤيوك باجى لار بتر بو كيچيک باجى يا كيچيک ائلرلر كي، بيزيمكى،
بئله اولدى، بو شاهها هم خانيم اولدى، هم ده اوشاخلارى دوغور!

بيري دئير كي، منيم باجيم بئله دوغا بيلمز. گرک مي طباخ باجاسيندان دوغا! بيري دئير
كي، يوخ منيم باجيم بئله دوغاييلمز! شاهين بوينونا قويورلار كي، گرک تك بير يئرده دوغا،
هئچ كس اولميا، بيردانا قوتو آتارسوز.

بو باجيلار ايكي سى بيري اوستن، بيري آشاغيدان بنچارا بو قيزى چيخاردارلار مي طباخين
باجاسينا... بو قش بير جوت اوغلان دوغار! بولار گؤرلر بير جوت اوغلان دا دوغدى. بولار
اوغلانلارى قويارلار قوتويا، اؤتورلر سويون اوزونه!

گتيرلر شاهها گؤرسدرلر كي بى دانا ايت كوچويو، بى دانا ديك دسته سى! دئيرلر كي،
بيزيم باجيميزدا بونو دوغدى. توتار اوچونو ده زيندانا سالار.

شانسداڭ بو قوتو مىراب-آراست گلىر. مىراب گۇرر كى، اصلن بو بولاغىن سويو گلمىر! گلىر سويون قاباغىن آچماغا، گندىر سويون آخىرىنە، گۇرر بىردانا قوتودى، گلىب سويون قاباغىن كسىب!! شانسداڭ بو مىرابىن دا اوشاغى يوخ ايدى، سونسوز ايدى. اۋزونون اوشاغى اولمازدى. آچىپ قوتونو گۇرر، بىر جوت گۇزل اوغلان! يئمە، بونلار بىن گول جمالينا تماشا ائله!! مىراب آپارار بولارى اۋزونە اوشاق ائلىر. آروادىنان ايكىسى دە سئوئىنچاق، بىلمىرلەر نە ائلهسىنلەر! بولار بىن دوغوردان باشىنىن بىر طرفىن يئە قويىندا قىزىل تۇكولور، بىر طرفىن يئە قويىندا گوموش تۇكولور! بولار بىر دۇولتلىشىرلەر.

بو جريانداڭ شەرىن اهلەنىن بوتون خەبرى اولار. واخىت او واخىت اولار كى، بو اوشاقلار گندىر مەكتەپ. مەكتەپ گەندە، بو اوشاقلار خەبر وئىرلەر كى سىز بولار بىن اوشاغى دىيىلسىز!! سىزى يئەردىن تاپىلار!! بو اوشاقلاردا تەقىق ائىللەر، گۇررلەر كى، بولار شاھىن اوشاغىدىلار كى، بو اۋزونە اوشاق ائلهيىب. گىلرلەر ائودە، قاش-قاباخلار بىن ساللارلار، اوتورا بىلمىز. مىراب قارداش دئىر كى:

- آخى بالالار بىن مەنە دئىن گۇروم، آخى سىزە نە موشكول گلىب؟! سىزە نە اولوب؟ نىيە بئە كەففىز يوخدو؟

دئىرلەر كى، ھەسساد! نەقدىر سوروشار، دئىرلەر كى، ھەسساد اولمىيىب! آخىرىندە بو اوشاقلار دئىركى، بىلىسەن نە وار آتا؟! سەن بىزىم آتامىز دىيىلسەن! سەن بىزى سودان توتوبسان! قوتودا سالىيلار سووا، سەن اوردان توتوبسان! دئىر: بابا بو سۇز يالاندى! ھەر كىم دئىر يالان دئىر! بو دانار. اوشاقلار دئىرلەر:

- ياخجى، ايندى كى سەن بىزىم آتامىزسان! بىرى دئىر مەنە بىردانا اۋلو خوروز آل، بىرى دە دئىر مەنە بىردانا نار آل!

اوشاقلار گلىب، يوللار بىن ساللار شاھىن دربارىنىن قاباغىندا. اوردان گىچەرلەر، اوتورارلار اوردان! گوندە بولار اوردان اوتوروب، نار دانالار بىن دانالارلار، تۇكرلەر اۋلو خوروزون قاباغىنا!!! بو قارداش آتەر او قارداشنىن قاباغىنا، او قارداش آتەر بو قارداشنىن قاباغىنا!! دئىر:

- يى خوروزوم نارداناسى!

او بىرسى آتار، دئىر:

- يئە خوروزوم نارداناسى!

شاھ دا اورەيى گىچەر بو اوشاقلاردان اۋترو، مەحبەتى جوشور. اوردان پەنجەر قاباغىندا اوتورموش ايمىش، قاپچىسىنا دئىر كى:

- گنت او اوشاقلاری گتیر منیم یانیم گۆروم آخی بو اوشاقلار اوچ-دۆرد گوندو گلیبلر
 بوردا دئیرلر یئە خوروزوم نارداناسی! گۆروم بولار نیییه بئله ائیلرلر؟!
 گلیب بولاری آپارارلار شاهین یانینا، دئیرلر:
 - بیز گئتمیریک! نه قدر ائللر، دئیرلر بیز گئتمیریک!
 آخیرده شاه گلر بو اوشاق لاری اۆزو آپارار. دئیر:
 - دئیین گۆروم بالالار! منیم بالالاریم، بو نه ایشدی، اۆلو خوروز نار یئیهر؟!
 دئیرلرکی:
 - قبله عالم ساغ اولسون، آدام به ایت کوچویو دوغار؟! دیکدستهسی دوغار؟!
 شاه بارماقلارینی دیشلر، دئیر:
 - بلکه بولار منیم اۆز بالالاریمدی! سیزین آتاز کیمدی؟ گئدین گتیرین بورا!
 آدام یوللا بیرلار، بو اوشاق لارین آتاسینی گتیریرلر، شاه دئیر:
 - بو اوشاق لار منیم اۆز اوشاغیمدی.
 دئیر:
 - یوخ بولار سینین اۆز اوشاغین دییلر!
 اویان- بویان، آخیرده دئیر:
 - قبله عالم ساغ اولسون! آلاهدان گیزلین دئییل، سندن نه گیزلین اولسون. من بولاری
 سودان توتموشام، منیم ده اوشاغیم اولماز! بولاری من اۆزومه اوشاق ائله میشم.
 بیرآز انعام وئر، دئیرکی:
 - سن بو اوشاق لاری یاخشی بۆیوتموسن.
 شاه، اوشاقلاری اۆزونه اوشاق ائللر. اوشاق لارین ننه سیننی ده زینداندان چیخاردار،
 حاماما یوللار! یئددی گون- یئددی گئجه توی توتارلار. خالالارین دا وئرلر آت قویروغوندا
 توولارلار.
 بیر نعلیکی، بیر پَر نابات
 اگر یوخون گلیر، گنت یات.

بايقوشون ناغیلی

قایناق: جعفر اسلامی باروق، دوغوم تاریخی: ۱۳۳۳، دوغوم یثری: قوشاچای، باروق کندی، تحصیلات: بئش کلاس (ناغیل قوشاچای آغیزی ایله یازیلیب)

توپلایان: امیر امانی

گونلرین بیر گونونده حضرت سلیمانین بیر قیزدان خوشو گلیر ایستییر اونو آلسین. قیز اونا گلمه سینه بیر شرط قویوب، دئدی:

- ایسته سن من سنه گلم گرک منه بیر ائو دوزلده سن کی، دنیادا اولان قوشلارین هامیسی نین سوموگوندن اونون دوزلمه سینده ایشله دیلسین.

حضرت سلیمان قیزین شرطینی قبول ائلییب، ایشینی باشلادی. خوروز، قیرقی، طاووس و قوشلارین چوخو حضرت سلیمانین سؤزونه باخدیلار. نوبه گلیب بايقوشا چاتدی. بايقوش دئدی:

- منیم بیر شرطیم وار، سیز منن اوچ سؤال سوروشون، اگر جوابلارینی بیلدیم، بیز بايقوشلاردان ال چکین؛ اگر جواب وئره بیلمه دیم، بو ائوده منیم ده سوموکلریمی ایشله دین. حضرت سلیمان قبول ائلییب، اوچ سؤال نظرده توتدو. حیوانلارین هامیسی بیر یئره بیغیشیب، بولارین ایشلرینه تاماشا ائلییردیله. حضرت سلیمان اول سوالی بئله سوروشدو: - بايقوش دئ گؤروم اولولرین سایي چوخدو دیریلرین؟

بايقوش جواب وئردی:

- بللی دی کی، اولولرین سایي چوخدور!

حیوانلارین هامیسی تعجب ن باخیردیله، حضرت سلیمان دئدی:

- بو سؤزو هاردان دئیرسین؟ بايقوش دئدی:

- بو دنیادا اولن لر اولوب، قورتولوب، قالانلار دا اوله جکله. اونا گؤره اولولر، دیریلدن چوخدولار.

حضرت سلیمان تحسینله بايقوشا باخیب، اکینجی سوالینی سوروشدو:

- بايقوش دئ گۇرۇم آوادانلىقلارین سایى چوخدور يا وئرانلىقلارین؟
 بايقوش جواب وئردى:

- بللى دى كى، وئرانلىق لارین سایى چوخدور!
 حئيوانلارین هاميسى تعجب ن باخیردیلار، حضرت سلیمان دئدى:
 -بو سۇزو هاردان دئیرسین؟ بايقوش دئدى:

- بو دنیادا وئرانلىقلار وئران اولوب، قورتولوب، آوادانلىقلار دا وئران اولاجاقلار. اونا گۇره وئرانلىقلار، آوادانلىقدان چوخدولار.

حضرت سلیمان تحسینله بايقوشا باخیب، اوچونجو سؤالینی سوروشدو:

- بايقوش دئ گۇرۇم بو دنیادا کیشیلرین سایى چوخدور يا آروادلارین؟
 بايقوش جواب وئردى:

- بللى دى كى، آروادلارین سایى چوخدور! حضرت سلیمان سوروشدو:
 - سن بو سۇزو هاردان دئیرسن؟
 بايقوش جواب وئردى:

بو دنیادا اولان، آروادلار، آرواد دیرلار، آرواد آغیز کیشیلر ده آرواد حساب اولورلار.

حضرت سلیمانین اورادا اولان حئيوانلارین هاميسى بايقوش وئرديگی جوابلاردان چاش- باش قالمیشدیلار. اونا گۇره حضرت سلیمان اونو بوتون باغلی لیقلاردان آزاد ائله دى.

قیز كى، اوزاقدان بولارین هاميسينا شاهد ایدی، بیر دانا قیرمیزی، یئتیشمیش نار الینده گتیریب حضرت سلیمانا وئریب، دئدى:

- من بیر باغبان قیزی یام. قوشلار گلیب بیزیم باغین آغالارینی گول واختی، چاغالا واختی یا میوه واختی ووروب تالاردیلار و اونا گۇره منیم قوشلاری گۇره جک گۇزوم یوخ ایدی. بونا گۇره ایستییردیم سنین قدرتیله اونلاری آرادان آپارام. اما ایندی بو بايقوشون هوشو منی تعجبلندیردی و من شرطیمی دالی قئیتهریرم.

بايقوش دئدى:

- قوشلارین هئج بیرى مننن باشارا بیلمز، اونا گۇره مننن قورخوب، دۇره مه قیرمیزی خط چکرلر. بوندان بئله من سنین باغیندان موغایات اولارام آرخابین اول بیر قوش سنین باغیوا گیره بیلمز...

قوشلار تویون تدارکاتینی عهدهلندیلر. جنگلین هر طرفیندن دادلی، رنگ به رنگ میوه لر ییغیب- گتیریب، حضرت سلیمانین شأنیله لاییق بیر توی توتدولار.

آنام دئین ناغیل لار

امیر یمَن یَن ناغیلی

سهیلا نظری

قابناق: ملائکه نظری

بیر کیچیک کئنده، بیر آنا امیر یمَن آدلی اوغلوپلا یاشاییردی بو اوغلان آناسینین سؤزونه ائله باخمازدی، هر ایشی کی اؤزو یاخشی بیلسهیدی گؤرردی. گؤنلرین بیر گؤنوندە قیش فصلینده امیر یمَن گلدی دئدی:

-آناجان کئندین کیشیلری، جاوانلاری گئدیر کهلیگه، من ده گندیرم.

آناسی پیس- پیس باخا- باخا آجیقلا نیب دئدی:

-سندن کهلیک توتان اولماز، اوتور یئرینده!

-آی آنا نییه توتان اولمور آخی؟! منیم اولاردان نه ییم آسگی کدی؟!

-هئچ زادین! آما دستالالتسیزسان (دست و پا چلفتی).

امیر یمَن سؤزه باخمادی، قاپی نین یانیندا کی آغاجینی گؤتوردو، قاپیدان چیخدی. گئتدی گؤردو بابا هاممی چیخیب گئدی. بیر آز- اؤز- اؤزونه دئییندی، تک باشینا دوشدو یولا... بیر آز کئندن اوزاقلاشمیشدی بیر یئکه قوش گؤردو کی، بیر دنه چالی نین (درخت زالزالک) دوره- برینده او یان- بو یانا قاچیر. اؤز- اؤزونه دئدی، آنام دئدیگی کیمین مندن کهلیک توتان اولماز ائله بونو توتوم آپاریم!

ایسته دی توتا، قوش توتوق وئرمه دی! قیشقیردی:

- آی قوش! دایانماسان آغاجیلا وورا جاغام باشیندان!

قوش دایاندی، بو توتدو گؤتوردو گتیردی ائوه. آپاردی اؤز اوتاغینا. آناسی سسندن بیلدی کی، اوغلو گلیب. سسله یه- سسله یه گلدی اوتاغا گؤردو بیر دنه عجیب قوش! قیشقیردی:

-گؤردون کی! هاممی گندر قوش گتیرر، امیر یمَن بایقوش گنیرر! دئدی:

- آنا نئیلک، قیشقیرما بیر تیکه چؤرک وئر یئیک.

154

-يوخ! سنین نه ایشین آخی؟! وئر گتیرسین!
 آنا دئیینه-دئیینه گتدی. صاباح اولدو، آشی پیشیردی وئردی توکلوجه یه، دئدی، آپار
 اوست اوتاغا!

امیریمَن بیر اوراق قویموشدو یانینا اوتورموشدو. توکلوجه یئتیشدی قاپی نین آغزینا،
 آشی اوزاتدی.

امیریمَن:

- دئدی گتیر یاخینا!

توکلوجه ایکی آددیم یئردی، گئنه آشی اوزاتدی.

-گل یاخینا!

گئنه ایکی- اوچ آددیم یئردی، آشی اوزاتدی.

-گل یاخینا!

یانینا یاخینلاشماق همین، اوراگی ووردور توکلوجه نین دریسیندن وای! گوردو نه
 گورور؟! بیر گوزل، ناز قیز! دئدی:

-سن نییه قوش دریسینده سن!؟

آغلادی دئدی:

- آتام-آنام اولدولر، من قورخومدان قوش دریسی گئیدیم دوشدوم چولره.

امیریمَن قیزی باسدی باغزینا.

آنا دئیینه- دئیینه گلیردی، یئتیشدی اوتاغا، گوردو نلر گورور؟ بیر قیز امیریمَن'ین
 باغزیندا!

-اوغول بو کیم؟

امیریمَن قیزی اوزوندن آیردی:

-آنا بو همین توکلوجه دیر!

-وای بو قیزیمیش!

-هه!

گونلر بئله گلیب- گئدیردی. امیریمَن دای آناسی نین پیشیردیگی یئمک لری بیهنمیردی.

بیر گون دئدی:

-آنا، من بو گوزلی ایستیرم آلام!

آناسی دئییندی کی:

-آخی بیز بونو تانیمیریق ددهسی کیم، ننهسی کیم؟!
 -نییه تانیریق دا. نئچه هفته دیر بوردادیر.
 -ایسته بیرم سنین خالاقیزی سنه آلام!
 -یوخ من ائله اوزوم تاپدیغیم گۆزلی ایسته بیرم.
 جریان کی بئله اولدو، آنا باشلادی قیز ایله ایلیشیدی (درگیر). هر سۆزده اونا ایلیشیدی.
 بیر گۆن امیریمن اۆز اوزوگۆنو وئردی قیزا دئدی:
 - عزیزیم! آنام سنی اینجیده جک، سنه آغیر ایشلر تاپشیراجاق، هر زمان سنه بیر ایش تاپشیردی کی، چتیندیر، بو اوزوگو لاخلات (تکانش بده) من اوزومو بیئیرم.
 بیر گۆن امیریمن ائوده دییلدی. آنا ایکی دنه گلیم، چوخ چیرکیلی، وئردی قیزا دئدی:
 آپار یو گتیر!
 قیز آپاردی هر نقدر چالیشیردی تمیز اولموردولار. داش ایله سورتوردو اولموردو. اوتوروب
 آغلايیردی اۆز حالینا. بیردن امیریمن 'ین سۆزو یادینا دوشدو! اوزوگو لاخلاتدی، امیریمن
 اوزونو بیئیردی! گلدی قیزا دیلدارلیق وئریب، بیر دوعا اوخودو، گلیملر تمیزلشدی. قیز
 سئوینجک گۆتوروب آپاردی ائوه!
 آنا گوردو، دئدی: بو ایش سنین ایشین دییل، "هئلی دیر فئلی دیر / امیریمن 'ین
 فئلی دیر.
 آنا هر گۆن بیر ایش ایله بو قیزی اینجیدیردی. بیر گۆن ده قیزا اوچ- دۆرد دنه باردان
 وئردی دئدی:
 - گئت لکک بیغ گتیر، سیزه یورغان- دۆشک توتاجاغام.
 قیز گۆتوردو دوشدو یولا، گئتدی چایین قیراغینا کی، قوشلار بیغیشاردی. اورانی- بورانی
 آختاردی، دولاندی، بیر آووج لکک تاپا بیلیدی. بیلمیردی نیله سین. آنا دئمیشدی لککسیز
 گلمه! آغلايیب لکک آختاریردی تاپا بیلمیردی. بیردن امیریمن یادینا دوشدو، اوزوگو
 لاخلاتدی، اوغلان گلدی. دئدی:
 - هه نوولوب؟!
 -آنا دئییب لکک بیغام بیزه یورغان- دۆشک توتا.
 -بیغانمادین؟!
 -بیر آووج!
 -بیلیرسن نه دئسن لکک بیغا بیلیرسن؟!
 -یوخ بیلمیرم.

-دئ:

«يغيشين قوشلار ييغيشين قوشلار

اميريمَن 'نن تويو دور

سيلكيلين قوشلار سيلكيلين قوش لار

اميريمَن 'ين ياسى دير»

قيز سئوينجك باشلادی اوخودو. بوتون قوشلار ييغيشيب بير يئره، سيلكه لنيب اوقدر

للك توكدولر كي،

اميريمَن ده قيزا مدد وئردی للكلری ييغيدیلار باردانا، آپارديلار ائوه.

آنا گوردو، گئنه باشینی توولاييب، دئدی:

-«هنلی دير فئلی دير

اميريمَن 'ين فئلی دير»

توی لارينا آز قاليردی، بير گون اميريمَن قيزا دئدی:

- باخ گوزليم! انام سنی يوللاياجاق خالام گيلين کنديده كي، قوالا آلب گتيره سن!

سنی يوللايير اوردا سنی اؤلدوره لر!

قيز تيتره دی! اميريمَن قیزی باسدى باغرينا، دئدی:

- قورخما! من كي وارام! دئيه جهيم نئيله يه سن!

قيزا اؤيرتمه لی لری اؤيرتدی.

آخشام باشی دير، آنا قيزا دئدی:

- تويوزا آز قالير هئچ چال- چاغيريميز يوخ. گئت اميريمَن 'ين خالاسيندان قوالی آل

گتير!

- اميريمَن ده گلسين.

-اميريمَن نه يه؟! چوخ اوزاق دييل.

قيز، قورخا- قورخا دوشدو يولا. يولدا گوردو بير آتين قاباغينا سوموك توكولوب، بير ايتين

قاباغينا بونجا سوموگو توكدو ايتين قاباغينا، بونجانی قويدو آتين قاباغينا.

بيراز دا يئردی. آچيق گيليملری گوردو، اونلاری بوكدو. بوكوك گيليملری ده آچدی.

آچيق قايینی اؤرتدو، اؤرتوك قايینی آچدی.

بيراز دا يئری دير. بير چالی گوردور.

دئدی:

- آي آله نه گوزل اينه- سانجاقدير، بئكار اولايديم ياخا بره مه سانجايديم!

بیر آز گنتدی، بیر چای گوردو، دئدی:

- آی آله نه گۆزل آخار سودور، بئکار اولایدیم آل - اوزومو یوبایدیم!

بیر آز دا یئردی، چاتدی قاپیبا. چالدى، خالا گلدی. خالایا دئدی:

- امیریمین 'ین آناسی یوللایب قاوالا!

- آلاله مبارک ائله سین! قاوالی سن آپار، بیز ده صاباح گلیریک.

- ساغ اول خالا!

- دۆز گتدیم ایچری دامدان گتیریم.

«امیریمین دئمیشدی کی، او گتدیر پیچاق گتیره سنی اۆلدوره. قاوالی قاپینین باشیندا گۆتوروب قاچاقسان.»

قاوالی گۆتوردو قاچدی. خالا گلدی قیشقیردی:

- آی سو، توت!

سو دئدی:

- او منه دئییر آخارسو، سن دئییرسن ایرین چیت اونا گۆره؟

- آی چالی، توت!

او منه دئییر اینه - سانجاق، سن دئییرسن چالی اونا گۆره؟!

- آی آچیق قاپی توت!

سن منی ایللر بویو آچیق ساخلامیشدین او اؤرتدو اونا گۆره؟

- آی اؤرتوک قاپی توت!

- سن منی ایللر بویو اؤرتموشدون او آچدی اونا گۆره؟

- آی آت، توت!

- سن سوموک تۆکموشدون او یونجا وئردی اونا گۆره؟

- آی ایت، توت!

- سن یونجا وئرمیشدین او یئمهللی سوموک وئردی اونا گۆره؟!

توتما دیلار، قیز آرادان چیخیب قاچدی. گلدی ائوه، آنا دئدی: اوغول اۆله سن سنی!

«هئلی دیر فئلی دیر

امیریمین 'ین فئلی دیر»

توی گۆنو باشلاندى چال - چاغیر، اویناماق گنجه اولدو. آنا، خالایلا قیزی سالدیلار آیری داما، کیلیتلهدیلر، خالانین قیزینى آپاردیلار اوتاغا!

سحر گندیردیلر اولاری چاغیرالار قاینالتی، یا، گۆردولر هله سس گلیر. گوله-گوله
دئدی لر:

-هله اویناشیرلار!

بیر-ایکی ساعات سونرا گئتدیلر، گئنه او سس گلیردی، قایتیدیلار.
ناهار اولدو گئتدی لر، گینه او سس گلیردی. قاپینی سیندیردیلار، آچدیلار گۆردولر نه
اویناشماسی؟! خالانین قیزی بی هوش بیخیلیب، بیر تشتده ایکی اؤردک اؤتوروبلر،
اولارین سسی ایمیش! قاچدیلار گۆره لر او قیزدان نه خبر!
گۆردولر یوخ! قاچدیلار داللاریجاق، گۆردولر اوزاقدا ایکی نفر گئدیر. توولو (تند، با
سرعت) بئریدیلر یئتیشنده گۆردولر آدام یوخ، بیر بستان دیر، بیر قوجا کیشی.
سوروشدولار:

- آی قوجا کیشی! بوردان گۆرمه دین ایکی نفر سوووشا؟

قوجا دئدی یوخ!

بولار قایتیدیلار. بیردن چۆنوب دالا باخدیلار، گۆردولر گئنه ایکی نفر گئدیر. قاچدیلار،
گۆردولر آدام یوخ، بیر کۆتوک وار، بیر سئرچه اونون باشیندا فیرلانیر. بیلدیلر اولاردیلار،
داش آتیردیلار سئرچه یه، آغا جا. آما هئچ ایش گۆره بیلمه دیلر، مایوس قایتیدی لار.
امیریمَن قیز ایله گئتدیلر بیر کنده یاشاییش باشلادیلار. خوشلوقدا یاشاییردیلار. بیر
گۆن امیریمَن دئدی:

- گۆزلیم! منیم پالتارلاریمی یویندان سونرا اود اوسته قوروتما ها!

-نییه؟!

-چون اودا چیخیب گئدیم! اؤز الیمده ده دئییل!

دئدی: یاخجی!

گۆنلر بئله کئچیردی انسان هر ایشدن قورخسا باشینا گلر! بیر گون قیزین یادیندان
چیخیمیشدی، پالتاری اود اوسته قورودوردو، گۆردو امیریمَن بیر قوش اولدو گئتدی!
وا! ایکی آلی اولدو بیر تپه سی! آغلادی، سیزلادی خبر اولمادی، امیریمَن قایتیمادی.
قیز گئدیپ اوتوراردی یوللار آغزیندا هامیدان امیریمَن ی خبرلشردی.

بیر گون قیزلار بولاغا گئدیردیلر. دئدی:

-پوروش (برنج) آفتافا گۆتورن قیز

امیریمَن ی گۆرمه دین؟!

منیم یاریمی گۆرمه دین؟!

دئدی: یوخ.

او بیری قیز گلدی:
 -گۆموش آفتافا گۆتورن قیز
 امیریمَن'ی گۆرمه دین؟!
 منیم یاریمی گۆرمه دین؟!
 دیدی: یوخ.
 بیر آیریمی گلدی، بیر ایفاده لیمی!
 -قیزیل آفتافا گۆتورن قیز
 امیریمَن'ی گۆرمه دین؟!
 منیم یاریمی گۆرمه دین?!
 قیز دئدی:
 - امیریمَن منیم یاریمدی!
 دئدی:
 - یاخجی، وئر آفتافانی من دولدوروم.
 وئرمیددی، یالواریب آلدی. دولدورا- دولدورا یاواشجا اوزوگو سالدی ایچینه! وئردی قیز
 آپاردی. قیز سو تۆکوردو امیریمَن اللرینی یویا، اوزوک دوشدو الینه.
 وای! هرزاد یادینا دوشوب، او قیزا دئدی:
 - منیم یولومو گۆزله یین وار، گرک گئدم!
 گلدی سئوگیلیسی نین یانینا، باسیب باغرینا اوزوندن اۆپوب، دئدی:
 - منی باغیشلا!
 دای خوشلوقدا باشادیلار
گۆیدن اوچ آلمانا دوشدو
 بیری اونون بیری سنین بیری ده منیم.....

قارا غلامین ناغیلی قایناق: کریم ابراهیم پور

چوورون قاز یانماسین، سۆزومده یالان اولماسین، ائودن انشیگه چیخان اولماسین، انشیگدن ده ایچهری، گلن اولماسین.

قدیم زمانلاردا بیر شاهین، بیر قارا غلامی وارایمیش، بیرگون شیکاردان کی، اؤز قصرینه قئیدیردی، گۆرورکی، قصرینین حیطینده بیر کیشی، ماسا (میز) دالیسیندا اگلشیپ و بیر دفترده قاباغیندا گۆرونور، دئیر:

- آی کیشی! سن کیمن و منیم قصریمده نه اندیرسن؟

او کیشی جواب وئیر:

- من آلاهیین مأمورویام، و بورایا گلیمیشم، سنه دئیم کی، قارا غلامین، آخیردا سنین قیزینا ائولنه جک، بو آلاهیین اونون آنلینداکی، یازیسیدی، و هئج دگیشن بیر شئی ده دئیل.

شاه وزیرینی، اؤز یانینا چاغیریب، بو بابتده اونلار مشورت ائدیپ، دئیر:

- من ایستیرم، او غلامیمی اؤلدورم، سنین داھی بونا گۆره باشقا نه سۆزون وار؟

وزیر دئیر:

- قبله ی عالم ساغ اولسون، اونو اؤلدورمه گینن، بلکه اونو بیر یئر یوللاکی، گنده و قئیتیمیه.

شاه وزیرین سۆزونو قبول ائدیپ، غلامی اؤلدورمور.

وزیر غلامی یانینا چاغیریب، اونا دئیر:

- سنه بیر مأموریتیم وار، گرک گنده سن و او یئردن کی گونش چیخیر، بیر شئی منه گتیره سن.

غلام یولونون یئمه گینی گۆتوروب، گون لر، آی لار یول گندیر، گۆرورکی خیر، گونشین چیخان یئرینی، تاپا بیلمیر.

آخرِ داک، گوشه باخا- باخا یول گنڊیردی، بیردن- بیره گۆرور کی گونش، بیر قویودان ائشیگه چیخدی، قویونون آغزیناکی چاتیر، دوشور قویونون ایچینه، و هر نه قدر آختاریر، بیر شئی تاپا بیلیمیر، قویودان ائشیگه چیخیر و گۆرورکی، اونون بدننین دریسی کی قارادی، آغ اولونوبدو، آنلا بیر کی، هر نه وارسا، قویونون سویوندا دی.

یئنی دن قویویا دوشور، و دقتلی کی باخیر، گۆرور بیر شئی قویونون دییینده پاریلدیریر، الینی آتیب، اونو گۆتورور، گۆرور، بیر پارلاق داشدی کی، اؤزوندن نور ساچیر.

غلام داشی گۆتورور، شاهین سارایینا دوغرو یولا دوشور، قصره کی چاتیر، او داشی شاهه هدییه وئرمک ایسته بیر، شاه کی، ایندی اونو داهی تانیمیردی، اؤزو ایله بئله دوشونورکی، او بیر تاجیردی، اونا بیر هدییه لیک گتیریدی. غلام دا اؤزونو هئچ کیمسه یه تانیتمیر.

شاه داشی گۆرمک همان، وزیرینه بئله دئییر:
- وزیر بو داشین مقابلینده بیز بو تاجیره نه وئرمه لیک؟

وزیر دئییر:

- قبله ی عالم ساغ اولسون، بیز اول گۆره ک، اونون اؤز ایستگی نه دیر؟
شاه دئییر:

- تاجیر! بو هدییه نین مقابلینده مندن نه ایسته بیرسن؟

تاجیر یعنی شاهین غلامی دئییرکی:

- قبله ی عالم ساغ اولسون، من سیزین قیزیز ایله ائولنمک ایستیرم.
شاه اونون ایستگینی قبول ائدیپ، یئددی گئجه- یئددی گونوز توی توتوب و شادلیق ائدیرلر.

اما نئجه کی، ار- آروادین آراسیندا، هئچ بیر شئی گیزلین قالانماز، قیز گۆرور کی، اونون اری تاجیر دئییل و ایش سیز آدامین بیریدی، بیر ایش باجارمیر.

قیز اونا دئییر:

- سندن ال چکمه رم، گرک منه دئییه سن، سن او داشی نئجه اله گتیریبسن؟

قارا غلام دوغرو سؤزو قیزا تعریفله بیر، قیز کوسوب، باباسینا حال- قضیه نی دئییر.

شاه غضب لیب، غلامی چاغیریب، اونا دئییر:

- سن نئجه جرئت ائدیپ، منه یالان دئییبسن، من گرک سنی بوجسارتن گۆره اؤلدورم.

سونرا شاه جلادی چاغیریب، دئییر:

- بونون بونونو تنزلیگین وور.

وزیر شاها دئییر:

- قوربان اونو اۆلدورمه، اگر بئله ايش اولورسا، داهي جماعتين يانيندا آبريميز قالماز، دئيه جكلركي، شاه قيزيني قارا غلامينا وئرميشدي.

شاه دئيير:

- پس نه ائدك؟

وزير دئيير:

- اونو اۆلدورمه گينن، غلاما دئگينن بوندان سونرا، حاققي يوخودور، بير كسه دئسين، همان قارا غلامدي، و گرگ دئيه تاجير آدامين بيريدى.

غلام وزيرين سؤزونو قبول ائديب، عؤمرونون سونونا قدر، شاهين قيزى ايله، شادليقلا اؤز ياشامينا دوام وئردى.

نۇ باشى قايىناق: پرى آخته

اوشاقلارى درسە يوللايىپ يىنىدىن ياتىمىشىدىم. ئالە اويىموشدوم كى، تىلفونون سسى لە
گۇزو باغلى جىب تىلفنومو گۇتوردوم. ئىم ايدى چىغىرىردى:

- ھاچاندى بوردايام ھاردا قالىيسان؟

اوز- گۇزومو اۋوكلەدیم:

- ھارداسان؟ ھارا گلىم؟

آچىقلى دندى:

- آوارا دونن نە دئىمىشىدىم؟ تىز اول آينا، اينە- ساپ، قايچى، دىرناق توتان، بىزئىچە (كوزە)،
تاختا قاشىقونان، سوپورگى گۇتور گل «نۇ باشىنا». گىچە ياندوردوغون شاملارى (شمع)
دا گىتير.

قطع ئالەيىب، يادىما دوشدو دونن صبح بونلارین ھامىسىنى گئىدىب «تزه مئيدان» دان
آلمىشام. يىرى يىغىشىدىرمامىش گىردىم آشاپازخانىيا، نعلبكى لردن شاملارى قاشىيىب
تۇكدوم كاغىذ پاراسى نىن آراسىنا! گىچە نىن سوتلو آشلى قابلارىن اوستە، اىستى سو
آلدىم. دىيى چالينمىش قابلامانى دا قاشىق لا بىراز قاشىدىم. اونا دا اىستى سو آلىب،
دئدىم قايىدىب يووارام. آشا بلنمىش تاختا قاشىغى آيىردىم. گئىندىم، يىرالما- سوغانى
بوشالتدىم دولچايا موشامبالارین سىلكەلدىم، سونرا بىر- بىر ئىم دئىن شئىلرى قويدوم
يىرالما موشامباسىنا. او بىرىسى موشامبانى تپدىم اونلارین يانىنا. چىخدىم چۇلە، ھلە دە
سامان يانىغى نىن قوخوسو كوچە- باجادان گليردى. اوچ- دۇرد بلدىە مامورو دا دستەسى
اوجا سوپورگە ايله يانمىش كوكش لرى سوپوروردىلر. دووارلاردا تالا- تالا، بۇيوك- كىچىك،
قارا- قارا بومبا دىمىش يىرلر گۇزە دگىردى. كوچە باشىنا يىتتىشجەيىن ايلك سووشان
تاكسى يا دئدىم:

- يئددى گۇز كۇرپو!!

ساخلادی، آیلشدیم. راننده ماشینین آیناسینی ائندیردی اوندان منه باخیب دئدی:
خئیر اولا بوگون صبحدن بئشینجی نفرسن آپاریام اورا؟

ایکی یوز تومن لیگی کیفیمدن چیخاردیب اونا ساری توتدوم:
- «ئو باشینا» گئدیریک قارداش.

گینه منه باخدی:

- اوردا نه ایشه باخیرسیز؟

موشامبامی الیمده یئر به یئر ائله دیم:

- قیرخ یاشیمدا، ایلک دفعه مدی گندیرم!! بیلیمرم اوردا نه ائیلرلر!

یاخینلاشدیق، جماعات تۆکولموشدولر سو قیراغینا!! ساخلادی ائنده دئدی:

- باجی منی ده دوعا ائله!

تئلفونوم زنگ ووردو، گۆتوروب نۆمره یه باخدیم. ثمر ایدی. دیل آلتی دئدیم:

- آلاسه برکت وئرسین ایرانسل -ه.

آچدیم:

- باتاسان هاردا قالیبسان؟

- یئتیشمیشم سنی گزیرم؟

- کۆپونون آلتیندا دورموشام.

باخدیم اوتایا ساری جورو سیسقا بویو ایله دورموشدو اوردا، یئیین یئریب یئتیشجه یین

اوزوندن اؤپدوم:

- چرشنبه نه مبارک.

قاشقاقلی دئدی:

- سنن بئله، ایندی گلرلر؟ دئمیشدیم ائرته گل قایینانان، بالدوزلاریمیز بیزی گۆرمه میش

آل تریه دک.

اویان- بویانا باخدیم. گۆز ایشله دیکجه مَلّت واریدی. جاوان اوغلانلار نؤوبتله

دایانمیشدیلا سق قیراغیندا. سای سیز قیزلاردا سویون ایچیندن یئریب گۆز سوزدوردولر

اونلارا، گۆرستدیم:

- ثمر نه ائدیرلر؟

دیرسه یین ووردو منه:

- سن ایشونده اول، یئریرلر بختلری آچیلسین.

چؤنبلتمه آيله شدی سو باشیندا:

- يانیخ شاملارون قالانین تۆك سویا!! گئجه اللرینه خینا قویدون؟
باخدیم اووجونا اورتالاری قیزارمیشدی. یادیم دوشدو قوشلوب قاچمیشام، دول
آرادلار کیمین ائولر ائوی منه خینا گئجه توتمادی! شاملاری کاغیدلا بئله آتدیم بیر آه
چکیب ائهمال دئدیم:

- نه قیز کیمین قیز اولدوم، نه گلین کیمین گلین. یوخ، خینامی آلاه قویوب!!
بوینو قینیندا اووجونون ایچین یوووردو چیمخیردی:
- یاخچی زاریم. دیرناق توتانوو گۆتور سو ایچینده دیرناغو توت.
دیرناق توتانی گۆتوردوم. اللریمی سالدیم سویا، بوم- بوز ایدی. اللریمی چیخارتدیم:
- ثمر باجی دیرناغیم یوخدو نهیی توتوم؟
غضبلی منه گۆزلرینی تیکدی:
- قیراق بوجاغیندان بیر تیکه تاپ، دئنن غم لیریمی، غصه لیریمی خسته لیگیمی توتوب،
وئردیم آیدینلیغا.

اللریمی گینه سالیم سویا، آریم گلدی گۆزومون قاباغینا آغ جیباری کرخانادا ایستی
شوشه پيله مکدن پارچا-پارچا اولوب، هله ده خسته خانادا خیردا قیزیمین لینگین
باسماغی، ال- آیاغیمین سانجیسی...
بیردن دئدیم:
- آخ...

ایلمی سودان چیخارتدیم. بوتون بارماقلاریمین قوشون وورموشدوم هامیسیندان قان
سوزوردو. اورگیمدن کنشدی قوشلاری چیرک ائله مییه.
ثمر باخدی منه:

- آفل ایندی توپال دا اولارسان. ده بریش ایینه- ساپوو گۆتور سویو تیک، دئنن
دشمن لیریمین دیل- آغزینی تیکیب باغلادیم.
ایینه سینی ساپلادی، منده ائله دیم. سالدی باشلادی سویا سیریق گئتمه یه. من ده
اونون ایشین ائله ییب اورکدن دئدیم:

- تیکدیم قایین آنامین دیل- آغزینی، بالدوزلاریمین منه گۆزداغی وئرمک لیرینی. تیکیب
باغلادیم، آریمین آجی تیکان دیلینی، تیکدیم قایین خاتینیمین اودلو دیلینی تیکدیم،
صابخانامیزین دیل- آغزینی! اجاره سینی چوخالتماسین...

ثمر ایینه سینی سودان چیخاردیب ساپین قیردی دیل- داماغی آلتیندا بیر شئی دئییب
ساپی دویونله ییب آتدی سویا، من ده ائله دیم. داها بیلمه دیم نه دئییم دئدیم:

- آلاھ ائله ئمر دئىن سۆزلر كىمى!
بىر باشى چادرالى بىزە سارى شىرنى توتدو، هرەمىز اوچ دنە گۆتوردوك. ھۇيول اونلارى
بوكدوم سوغان موشامباسى نىن آراسىنا.

آرودا منە دئدى:

- باجىمسان دىرناق توتانو، ايىنە- ساپو وئر منە!

تئز وئرديم. وئرندە دئديم:

- قايتار يئنە اۆزومە...

بويلاندیم ئمرە سارى، قئىچى سىنى باسدى سويا:

- دئىن پولسوزلوغومو، باغلانمىش ايشلرىمى كسدیم، بختى باغلانمىش جوانلارین
دوگونلرىنى كسدیم.

اوپئىن اوستونده اولان برق، گاز، سو و تئلفون فيشلىرى ياديما دوشدو! بيمەى بىكارى لہ
ئئجە اونلارى يئتيريب وئرە بيلرم؟

سويو بۆلە- بۆلە دئديم:

- آلاھ سىزى كسسين!

سوپورگەسىنى گۆتوروب سويون اوزون سوپوردو. من دە اونون كىمين، سونرا دئديم:

- نە دئيم؟

آليندان تر سۆزەرك دئدى:

- آلاھىن لا دانىش.

بوينومو قويدوم چيگنيمە باشلاديم سويو سوپورمەيە، گۆردوم سۆزوم چوخدو ھلە
راسلايىرديم ھانسى سۆزومو تئز دئيم آلاھاكى، بىردن سوپورگەسىنى سولو- سولو تپدى
موشامباسىنا، سۆزلىرىم ايچىمدە من دە باسديم موشامبيا. او دوردو، من دە داليجان. آرودا-
كىشى قارىشمىشدى بىر- بىرىنە. بئش- اون نفر دە آغاچ دىيىندە قومارلاشيب قرآن
اوخويوردولار. اوچ- دۆرد نفر خانىم دا قيچلارىنى چيرمالايىب سالمىشديلار سويو
چيچالاندىريب دوعاى توسل ميزيلدانىردىلار. اون قدم گئتمەمىشدىك گينە ايلەشدى:

- آينانى گۆتور سودا يو!! دئىن: آرىمين گۆزۈنە گۆزل ديم!!

شورگۆز، قارنى يئكە چال باش آرى ياديما دوشدو، بازاردا ديوو توكانى وار ايدى آنتجاق
اجارەنشين دىرلر، وار- يوخونو بزەكلى آرودالارا ھامارا تۆكوردو. ايكى گوندىن بىردە خبر
گليردى بىريلە توتولوب. دئديم:

- ايلدە بورا گليرسن؟

آيناسىنى باسدى سويا:
 - ھر ايل گلىرم، آلاھ دىيىن اولسون گلن ايل دە گلەجەيم.
 اورە گىمدە دئديم:
 - بتر آرین گۆزۈنە گۆزل دىيىپ، گۆبلۈنە ياتىرسان باجى؟
 بىر قىز ياخىنلاشدى:
 - گلىن-بالدۈزسوز؟
 دئديم:
 - باجى يىق.
 گۈلدۈ:
 - بىزىز يۈخدۈ بىر- بىريزە! او سارىشىندى- آچاق، سن اسمرسن- اوجا.
 ثمر قايتتى دئدى:
 - اوتوز ايلدى باجى يىق، بىر مدرسە يە گئدىردىك.
 آيرىلندا كاكائولى شىقالات بىزە وئرنە ساغ آلىندە قاشلى اوزوك گۆردۈم! دئدى:
 - دوستاق ساخلايىن، حاجتىزى آلدىز، گلن ايل سىز دە گتيرىپ پايليارسىز.
 اونو دا قويدۈم شىرنىلرېن يانىنا. آينامى يۈۈندا چادرامىن اتكى دوشدو سويا، ايىلدىم آينا
 اليمدن چىخدى. قولۇمو چىرمالادىم، ثمر دئدى:
 - قىز!!! خىيرون اولسون، سو اۈزو آيناۋى آلدى. بوندان ياخشى نە اولاي بىلر آيدىنلىق
 باتدى آيدىنلىغا؟ ايندى تاختا قاشغىنى گۆتۈر سودا توولا.
 كىرلىنىش چادرامىن اوجونو سىخدىم:
 - نئجە؟!
 قاشغىنى تولادى:
 - ائلەبىل دوغا آشى بىللايىرسان، نئجەسى دە وار؟ آلاھدان رىزق (روزى) اىستە، بركت
 اىستە، دئىن روزىمى چوخالدا!
 كىرلى قاشغىنى سالىدىم سويا بىللايىم. مۆحكىمدن قولۇمدان بورما گۆتۈردۈ:
 - اوزون آغ اولسون، بارماقلارىن يىتتمە تۆكمۈشۈدۈ بونا سو ووروب يۈۈاسان؟ باس سويا
 ايندى ايكى نفر گۆرر آبرىمىز گئدر.
 سونرا ائھمال باشلادى اوخوماغا:
 ايشە- گۈجە نئجەسن!
 اونو دئمە آناسى!

پيشه- دوشه نئجه سن!

اوتون- سويون پاراسى.

قاشىقلاريميزى چىخارتدئىق اونونكونا سو ديميش گون شاخىب پاريلدىردى. منيم كينه سو ده يميش ايسلانميش قاسناغى قوپوردو. بيزئىچەلرى (كوزه) گۇتوروب باسدىق سوي، سويون اوزو كۇيوكلىدى، گۇتوردوك! بيزئىچەمىن قيرمىزى گول لرى يوولوب گىتمىشىدى. موشامبيا قوياندا دئدى:

- آپاريب ائوون دۇرد گوشه سينه، قاپ- باجووا تۇگرسن قارا چوخان اويانسون!

اييلىب اووجوما بير تىكه كاغاز باسدى:

- شيرينجه ليك دو عاسى دى آپار آت سىماورينده قايناسين، ايلين خوش گئچر.

الين سىخديم:

- پولو؟

گولومسه دى:

- قاچميرام كى! وئرسن.

سوغانين موشامباسىنى اچديم تپديم شيرنى، شىقالاتين يانينا. دوردو آياغا دئدى:

- يئددى دفعه كۇرپىنى (كۇرپونو) لال دينمز سووشا جايىق. آمانين گونودو دۇنوب دالووا

باخما!! سونرا گئديپ چۇرك آلا جايىق ايليمىز بركتلى اولسون.

كۇرپونون اوستونه چىخديم. تورپاغين سانى واريدى ملتين سايى يوخ ايدى، هاميسى

دا ديل- داماق لارينين آلتيندا نمنه دئيىب، ميزيلدايىب تئز- تئز يئيريدىلر. چادرامين

اوجون باغلاديم ثمرين چادراسينين اوجونا، او گئديردى من ده داليجان. اوره ييمدن

كئشدى بايراما اوشاقلارا پالتار آلامامىشام نه اولاردى بير يئردن قسطى آلا بيلرديم؟ بايرام

سيفراسينا، قارشىق- شيرىنى ايشين نئيله يه جم؟! ايكي گونه باجيم گئدير سوريه يه يولونا

نه قوياجيىم؟ قارداشيم سيزده هه كيمى قيزين كۇچوردور، باشىما هارائين داشين ساليىم؟

اوغولومون دانشگاه شهره سىنى گرک آى باشينا وئرم هاردان گئتيريم?... ناھارا هئش زاد

يوخدو نه پيشيريم؟

آنچاق كۇرپونو ائىندە ديليمه تىكجه بو سۇز گلدى:

- آلاھه آريمين بايراما جان شفاسىنى وئر، تاكسيچى نين دا اورگىنين مطلبىنى.

چادرامىزين اوجونو اچدىق. يادىما دوشدو ديرناق توتانيمان، ايينه- ساپيم قالدى

قاديندا. دئديم:

- قايدا بيلريك؟! حيرصلى باخدى:

- يوخ! قايتساق هر نه ائله ميشيك باطيل اولاجاق.

دینمه دیم، حزین سس له او دیله گلدی:

- گینه بیر آتلی - جانلی آروادلا قیزیشیب، سرعین ده اوزمک اؤرگدیر.
دئدیم:

- هاردان بیلدین؟

دریندن بیر آه چکدی:

- قارداشیمی آریمه گۆزه تیچی قویموشام. ایستیرم گندم یانینا دانیشام...
سؤزون کسدیم:

- گینه نه اولسون هاچاناجان؟ اوندان دا قوتارسا داها بیر آیریمی ایله باشلیاچاق.
حزین سیزیلدادی:

- کاش بیر ائولادیم اولایدی بلکه باشی اونونلا قال اولاردی.

دانیشیردی تئلفونوم زنگ ویردی. باخدیم باجیمین نؤمره سی دی، آچدیم. آغلا ییردی:
- گلیمش سیزه هارداسان؟ اؤزوو تئز یئتیر...

گلدیم بیر کلمه دانیشام هؤکورتمه چالیب قطع ائله دی. ثمر سوروشدو:
- کیم ایدی؟

دئدیم:

- باجیم ایدی. بتر آغلا ییردی منی ده نیگران ائله دی. گندیرم ائوه، گتیمیرسن بیزه؟!
دئدی:

- ساغ اول. چۆره ک آلاچیبام. آلاّه یاخچی یول وئرسین، گنت گۆر نه اولوب منه زنگ
وورها.

اوندان آیریلیب تاکسی توتدوم. یولدا اورگیمه مین سؤز گلدی! ددّم اؤلوب؟ ننه م
اؤلوب؟ آجیق ائله ییب؟ یوخ ائله بیرى اؤلوب او دا گلیب منی آپارا سردخانیا، یا دا
میرده شیرخانیا؟

تاکسیدان ائنه یین گۆزوم ساتاشدی اونا. اوز-گۆزو یئل نلمیشدی. منی گۆرجه یین
قاشدی بوینومو قوجاقلایب ایکیمیز ده آغلادیق. موشامبا الیمدن دوشدو خیابانین
اورتاسینا. باجیمی باسدیم باغریما سوزولدوک دووار دییینه... آغلیا- آغلیا دئدیم:

- یاری جان اولدوم دئن نه اولوب؟

نفسی توتوب- توتماز دئدی:

- گولله له ییبلر... گولله له ییبلر...

فكریم گئندى عمیم اوغلونا كى ماكودا خدمتده ایدی. ال آتدیم صیفتیمه:

- جان عمی اوغلو، یارالانیب؟ اؤلوب؟!

یاخاسین جیرمالادی:

- عمی اوغلو یوخ، ابراهیم... ابراهیم تاتلی سس... دونن گولله ییبلر.

گۆزومون یاشی قورودو. شاققیلدی سسی له باشیمی دۇندردیم. ماشینلار موشامبامین اوستوندن سوووشوردولار. بیزئیچه م سینمیشدی سوپو تۆكولموشدو خیابانین آسفالتینا، شیرنیلر یاییلمیشدی یئر، سوپورگه ایله تاختا قاشیق پارالانمیش هره سی نین پاراسی بیر طرفه دوشموشدو، قایچیمی گۆرمه دیم. شیرینجه لیک دوعاسی دا ائله بیل کی هانسی ماشینینی نین تکرینه یاپیشمیشدی، یوخ ایدی.

ساغ الیمی، سول الیمین اوستونه چیرپدیم، «آخخ» دئین یئرده گۆردوم نشان اوزویوم یوخدو!! دریندن نفس آلاق یادیم دوشدو گنجه بخت قازانیدا گولمه لی ماهنیلار قوتاردی آما منیم اوزویوم چیخمادی. ائله قونشو قیزلاری دئدی:

- ایندی کی، شاد ماهنی لارلا اوزویون چیخمادی بیر گون قازان دا قالیب آلاها ذکر ائله سین پیس گونه قالمیاسان. دوداغیم بوزوک دۇندوم باجیما ساری، باشین دایامیشدی دووارا؛ اوزوندن یاش سوزوب گۆزلرین زیله میشدی گۆیه سیزیلدیردی:

- بیتانم... بیتانم...

بارماقلاریمین اوجو هله ده گۆینه ییردی.

توپلانیب یایملانان ماتریالارین جغرافیاسی

